

20 ЛЬВІВСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ
УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ
РОКІВ СПРАВ

Львівський державний університет
внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ
з проблем діяльності
підрозділів
Національної поліції

Львів
2025

УДК 351.74

I-74

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 25 червня 2025 року № 17)

Редакційна колегія:

СТРОЦЬКИЙ Руслан, кандидат юридичних наук, доцент (*голова редколегії*); **АНДРУСИШИН Роман**, кандидат юридичних наук, доцент (*заступник голови редколегії*); **САВЧИН Галина**, кандидат юридичних наук (*відповідальний секретар*)

Члени редколегії:

ФЕДЧАК Ігор, доктор юридичних наук, доцент; **ВЕРБИЦЬКИЙ Петро**, кандидат наук із соціальних комунікацій; **КРАСНИЦЬКИЙ Іван**, кандидат юридичних наук, професор; **КУЗЬО Любов**, кандидат психологічних наук, доцент; **БЛІХАР В'ячеслав**, доктор філософських наук, професор; **КОГУТ Ярослав**, кандидат юридичних наук, професор; **ФРАНЧУК Василь**, кандидат юридичних наук, доцент; **ТЬОРЛО Олена**, кандидат з фізичного виховання і спорту, доцент; **ЗАХАРОВА Олександра**, кандидат юридичних наук, доцент; **САМЧЕНКО Марта**, кандидат юридичних наук (за згодою); **БЕРЛІНЕЦЬ Іванна**, кандидат юридичних наук

Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів
I-74 Національної поліції / гол. ред. Р.Є. Строцький. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 140 с.

Досліджено особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану; наведено недоліки, які трапляються у кримінальних провадженнях, з урахуванням різних підходів у слідчій і судовій практиці; проаналізовано проблеми в діяльності судових експертів в Україні. Наведено результати науково-правового аналізу кримінальної відповідальності за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які належать до небезпечних або потенційно небезпечних. Оприлюднено рекомендації науково-практичних заходів, на яких обговорювалися актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні, безпекові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави, політики у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції, протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану, дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період, використання штучного інтелекту в правовій практиці.

The features of the application of preventive measures under martial law are studied and the shortcomings encountered in criminal proceedings are presented, taking into account different approaches in investigative and judicial practice, and the problems in the activities of forensic experts in Ukraine. The results of a scientific and legal analysis of the issue of criminal liability for conducting economic or other activities in territories classified as dangerous or potentially dangerous are presented. The results of scientific and practical events were published, which discussed current problems of private law in the context of European integration processes in Ukraine, security aspects of managing organizations in the context of war and post-war reconstruction of the state, policies in the field of combating human trafficking and illegal migration, combating crime under the legal regime of martial law, respecting the constitutional rights and freedoms of man and citizen in war and the post-war period, and using artificial intelligence in legal practice.

Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

УДК 351.74

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП (<i>Савчин Г. Я.</i>).....	8
Розділ 1. ДИНАМІКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	10
<i>Баб'як А. В., Мовчан А. В.</i> ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	10
<i>Беднарчук М. С., Лисенко Н. В., Коломоєць О. Д.</i> ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЗА КОРДОНОМ: АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ.....	19
<i>Бесага І. В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ В ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	30
<i>Єсімов С. С.</i> ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	38
<i>Здреник І. В.</i> ОСНОВНІ ЦІННОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	49
<i>Ковалів М. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНОГО ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ.....	59
<i>Савчин Г. Я., Волкова С. М.</i> НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ.....	69
<i>Хитра А. Я., Душна В. А., Зеленко К. І.</i> ПРАВОВІ ТРУДНОЩІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	82

Розділ 2. НАУКОВИЙ СУПРОВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....91

РЕЗУЛЬТАТИ науково-правового аналізу питання
про кримінальну відповідальність за провадження господарської
або іншої діяльності на територіях, які віднесені до небезпечних
або потенційно небезпечних, проведеного фахівцями
Львівського державного університету внутрішніх справ.....91

Розділ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ.....107

РЕЗОЛЮЦІЯ Міжнародної науково-практичної
конференції «ВІЙНА В УКРАЇНІ:
ЗРОБЛЕНІ ВИСНОВКИ ТА НЕЗАСВОЄНІ УРОКИ»
(22–23 лютого 2024 року).....107

РЕКОМЕНДАЦІЇ Всеукраїнського круглого столу
«Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості»
(15 березня 2024 року).....111

РЕКОМЕНДАЦІЇ круглого столу
«Безпеківі аспекти управління організаціями
в умовах війни та повоєнної відбудови держави»
(10 травня 2024 року).....114

РЕЗОЛЮЦІЯ Міжнародної науково-практичної конференції
«Державна політика у сфері протидії торгівлі людьми
і незаконній міграції: сучасні виклики для України та світу»
(07 червня 2024 року).....116

РЕКОМЕНДАЦІЇ наукового семінару
«Конституційні права і свободи людини та громадянина
в умовах війни та післявоєнний період»
(21 червня 2024 року).....120

РЕЗОЛЮЦІЯ VIII Всеукраїнської науково-практичної
конференції з міжнародною участю
«Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу
та поствоєнної реабілітації»
(25 жовтня 2024 року).....123

РЕКОМЕНДАЦІЇ науково-практичного семінару
«Актуальні проблеми приватного права
в умовах євроінтеграційних процесів в Україні»
(01 листопада 2024 року).....127

РЕЗОЛЮЦІЯ Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану» (08 листопада 2024 року)	130
РЕКОМЕНДАЦІЇ науково-практичного семінару «Фінансова розвідка: реалії та перспективи в умовах викликів воєнного стану» (15 листопада 2024 року)	134
РЕКОМЕНДАЦІЇ науково-практичного семінару «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (29 листопада 2024 року)	136

ВСТУП

В умовах трансформаційних процесів у суспільстві та загострення внутрішніх і зовнішніх викликів питання ефективності функціонування підрозділів Національної поліції України набувають актуальності. Саме на правоохоронців покладено важливе завдання – забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод громадян, протидії злочинності та забезпечення публічної безпеки.

Воєнний стан диктує всім силовим структурам нові виклики, яких не було в мирний час. Сьогодні підрозділи Національної поліції реагують на збройні загрози, забезпечують безпеку в прифронтових регіонах, беруть участь в евакуаційних заходах, документують військові злочини агресора і взаємодіють з іншими структурами сектору безпеки й оборони.

Цей інформаційний бюлетень має стати платформою для наукового осмислення та практичного аналізу проблем, з якими стикаються підрозділи Національної поліції у своїй щоденній діяльності. У матеріалах подано результати досліджень, аналітичні напрацювання теоретиків, практичні рекомендації та висновки практиків, що спрямовані на вдосконалення системи правозастосування, управлінських процесів під час підготовки поліцейських.

Викладено аналіз нормативно-правової бази щодо особливостей правового регулювання застосування безпілотного повітряного транспорту від задоволення публічних інтересів (екологічний моніторинг, боротьба зі стихійними лихами, рятувальні операції) до бізнесових і приватних цілей.

На підставі комплексного системного аналізу з позиції чинного законодавства розглянуто предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій. Окреслено діяльність Національної поліції на деокупованих територіях України, основні цінності та принципи професійної етики поліцейських та формування цілісного науково обґрунтованого уявлення про їх систему та зміст. Розглянуто питання щодо правових труднощів застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні, проблемні аспекти розмежування домашнього насильства та насильства за ознакою статі в правозастосовній практиці

Національної поліції. Досліджено особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану та наведено недоліки, які трапляються у кримінальних провадженнях, з урахуванням різних підходів у слідчій та судовій практиці, а також розглянуто проблеми в діяльності судових експертів в Україні та запропоновано запозичення позитивного практичного зарубіжного досвіду для розвитку судової експертної діяльності в Україні.

Окрім того, виокремлено ключові тенденції трансформації організованої злочинності в Європейському Союзі на основі даних звіту EU-SOCTA 2025. Висвітлено фундаментальні зміни у структурі, стратегіях і технологічних засобах злочинних мереж, зокрема їхню цифровізацію та інтернаціоналізацію.

Другий розділ передбачає науковий супровід законодавчої діяльності, зокрема подано результати науково-правового аналізу питання про кримінальну відповідальність за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які належать до небезпечних або потенційно небезпечних, проведеного фахівцями Львівського державного університету внутрішніх справ.

Наукові досягнення і проблеми у галузях права, економічної безпеки, інформаційних технологій, управління та психології обговорюються на науково-практичних заходах, які організовує і проводить Львівський державний університет внутрішніх справ. Упродовж 2024 року дистанційно та у змішаному форматі відбулося 38 науково-практичних заходів, на яких обговорювалися актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні, безпекові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави, політики у сфері протидії торгівлі людьми і незаконній міграції, протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану, дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період, використання штучного інтелекту в правовій практиці тощо. Резолюції та рекомендації, напрацьовані в процесі спілкування між вченими закладів вищої освіти, наукових установ і практика, розміщено у третьому розділі Бюлетеня.

Щиро дякуємо всім авторам, дослідникам і фахівцям, які долучилися до підготовки цього випуску. Саме на стику теорії та практики, у співпраці науковців і працівників поліції, формується сучасна правозастосовна культура, здатна відповідати найгострішим викликам сьогодення.

Розділ 1

ДИНАМІКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Баб'як Андрій Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності ННІПФПКП
Львівського державного
університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-2284-3864

Мовчан Анатолій Васильович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності ННІПФПКП
Львівського державного
університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-6997-6517

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

***Анотація.** Проаналізовано ключові тенденції трансформації організованої злочинності в Європейському Союзі на основі даних звіту EU-SOCTA 2025. Висвітлено фундаментальні зміни у структурі, стратегіях і технологічних засобах злочинних мереж, зокрема їхню цифровізацію, інтернаціоналізацію та дедалі глибше проникнення в легальні сфери економіки. Звіт EU-SOCTA 2025 окреслює сім ключових сфер, де організована злочинність стрімко розвивається, а саме: кібератаки, інтернет-шахрайство, онлайн-експлуатація дітей, контрабанда мігрантів, незаконний обіг наркотичних засобів, незаконна торгівля вогнепальною зброєю, екозлочини, та формує основу для пріоритетів оперативної протидії у межах платформи EMPACT. Особливу увагу приділено загрозам кіберзлочинності, зокрема використанню штучного інтелекту, криптовалюти, darknet, а також онлайн-експлуатації, фінансовим махінаціям і транснаціональним злочинним альянсам. Проаналізовано*

роль корупції, паралельної фінансової інфраструктури та легального бізнесу як інструментів маскування та зміцнення злочинної діяльності. Окреслено пріоритети політики ЄС у сфері безпеки, зокрема заходи протидії, які передбачає оновлена стратегія внутрішньої безпеки. Підкреслено необхідність у системному та технологічно орієнтованому підході до боротьби з організованою злочинністю в умовах нової цифрової епохи.

Ключові слова: організована злочинність, EU-SOCTA 2025, кіберзлочинність, штучний інтелект, криптовалюти, корупція, безпека ЄС.

Abstract. The article analyzes key trends in the transformation of organized crime within the European Union based on the EU-SOCTA 2025 report. It highlights fundamental changes in the structure, strategies, and technological tools of criminal networks, particularly their digitalization, internationalization, and increasing infiltration into the legal economy. The EU-SOCTA 2025 report outlines seven key areas where organized crime is rapidly developing, namely: cyberattacks, Internet fraud, online child exploitation, migrant smuggling, drug trafficking, firearms trafficking, eco-crime, and forms the basis for operational countermeasure priorities within the EMPACT platform. Special attention is paid to cybercrime threats, including the use of artificial intelligence, cryptocurrencies, the Darknet, online exploitation, financial fraud, and transnational criminal alliances. The study examines the role of corruption, parallel financial infrastructures, and legitimate businesses as instruments for concealing and reinforcing criminal activity. The article outlines the EU's security policy priorities, including countermeasures defined by the updated EU Internal Security Strategy. It emphasizes the need for a systematic and technology-oriented approach to combating organized crime in the digital age.

Key words: organized crime, EU-SOCTA 2025, cybercrime, artificial intelligence, cryptocurrencies, corruption, EU security.

Вступ. Національна поліція України за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу впроваджує європейську методологію оцінки загроз, пов'язаних з організованою злочинністю, – SOCTA Україна. Ця система спрямована

на підвищення ефективності визначення пріоритетів у боротьбі з організованими злочинними угрупованнями.

На базі інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» розроблено спеціалізоване програмне забезпечення – інформаційну підсистему «СОСТА Україна». Метою створення ІП «СОСТА» є автоматизація процесів збирання й узагальнення інформації та подальшого здійснення оцінювання загроз учинення тяжких чи особливо тяжких злочинів організованими групами, злочинними організаціями, злочинними спільнотами. ІП «СОСТА» забезпечує оптимізований аналіз експертних оцінок щодо діяльності злочинних формувань, їхньої структури та сфер впливу. Це, своєю чергою, дає змогу прогнозувати тенденції, оцінювати ризики й обирати найбільш ефективні методи протидії організований злочинності [1].

Матеріали та методи. Окремі аспекти використання методології оцінки загроз організований злочинності СОСТА досліджували у своїх наукових працях А. Артопеос, С. Банах, О. Баранник, Т. Блок, С. Буров, Я. Кобушко, О. Ковальчук, О. Користін, Н. Костюченко, П. Пагані, О. Резнік, О. Самойленко, О. Сердюк, Т. Созанський, О. Стаурська, І. Тютюнник, І. Федчак, М. Уткіна, І. Щербакова та інші фахівці.

Однак у їхніх працях недостатньо уваги приділено особливостям протидії сучасній організований злочинності в умовах глобальної нестабільності та цифровізації.

Під час проведення дослідження нами використано діалектичний, статистичний, системно-структурний і формально-логічний методи.

Метою статті є дослідження ключових тенденцій трансформації організованої злочинності в Європейському Союзі на основі даних звіту EU-SOSTA 2025.

Результати. У звіті *«Оцінка загрози тяжких злочинів та організованої злочинності в ЄС»* (EU-SOSTA 2025), оприлюдненому 18 березня 2025 року, наголошується на динамічних трансформаціях організованої злочинності в Європі. Зазначається, що злочинні мережі адаптуються до сучасних глобальних викликів, а також активно впроваджують цифрові технології, що суттєво змінює їхню тактику, структуру та засоби діяльності. Особливе значення звіту полягає у його

практичній орієнтованості: на підставі викладених висновків Рада Європейського Союзу визначає стратегічні пріоритети у боротьбі з тяжкими формами злочинності. Ці пріоритети реалізуються в межах багаторічних оперативних планів Європейської мультидисциплінарної платформи з протидії злочинним загрозам (ЕМРАСТ), що є ключовим інструментом координації зусиль правоохоронних органів на рівні ЄС [2].

Згідно з аналітичними висновками експертів, наведеними у звіті EU-SOCTA 2025, сучасна організована злочинність у Європейському Союзі має глибокі трансформації. Зазначається, що так звана «ДНК» організованої злочинності зазнає фундаментальних змін, що свідчить про зрушення в її структурі, методах і стратегічних підходах до провадження злочинної діяльності. Традиційні злочинні угруповання поступово поступаються місцем децентралізованим і гнучким злочинним мережам, здатним оперативно адаптуватися до умов глобальної нестабільності та цифрової трансформації. Як зазначено у звіті: «Як ДНК формує план життя, так і план організованої злочинності переписується» [3].

Зокрема, EU-SOCTA 2025 ідентифікує три ключові характеристики, що визначають сучасний ландшафт організованої злочинності в ЄС:

1. Зростання дестабілізуючого впливу злочинності на суспільство.

Організована злочинність перестає бути виключно загрозою громадській безпеці, набуваючи системного характеру впливу на політичні, економічні та соціальні інститути. У межах національних кордонів злочинні структури активно використовують корупційні механізми, відмивання коштів та насильство, що сприяє підриву легітимності державних інституцій і втягуванню молоді до кримінального середовища. На зовнішньому рівні простежується зближення з авторами гібридних загроз, що поглиблює загальну кризу безпеки в регіоні.

2. Інтеграція злочинності у цифровий простір.

Цифрове середовище є основним напрямом розвитку злочинної діяльності. Майже всі форми організованої злочинності сьогодні мають цифровий компонент – від кібератак і фінансових шахрайств до нелегального обігу наркотиків

у даркнеті. Цифрова інфраструктура використовується злочинцями і для приховування операцій, і для управління ресурсами. Водночас інформація й персональні дані перетворюються на нову форму «валюти» в кримінальному середовищі.

3. Використання штучного інтелекту та новітніх технологій.

Інноваційні технології, зокрема штучний інтелект, виконують дедалі вагомішу роль у трансформації кримінальних схем. Злочинні мережі використовують ШІ для автоматизації процесів, підвищення продуктивності, а також для ускладнення виявлення та документування їхньої діяльності правоохоронними органами. Технологічні досягнення, які здатні генерувати прориви в науці й бізнесі, у кримінальному контексті трансформуються на інструменти злочинного впливу й експансії [2].

Відтак звіт EU-SOCTA 2025 ідентифікує сім ключових сфер, у яких організована злочинність демонструє інтенсивний розвиток, стаючи дедалі витонченішою, адаптивнішою та небезпечнішою для безпеки Європейського Союзу. Ці сфери охоплюють і традиційні, і новітні форми злочинної діяльності, що вказує на мультидисциплінарний характер сучасних викликів безпеці:

1. Кібератаки.

Програмне забезпечення-вимагач (ransomware) зберігає статус одного з найнебезпечніших інструментів кіберзлочинності. Водночас простежується зростання кількості цілеспрямованих атак на критичну інфраструктуру, державні установи, приватний сектор і громадян. Часто такі атаки мають не лише економічний, а й геополітичний характер, що ускладнює їхню ідентифікацію та нейтралізацію.

2. Інтернет-шахрайство.

Віртуальне шахрайство набуває дедалі складніших форм завдяки застосуванню технологій штучного інтелекту та соціальної інженерії. Використання викрадених персональних даних дає змогу створювати високореалістичні шахрайські схеми, орієнтовані і на масові, і на цільові аудиторії.

3. Онлайн-експлуатація дітей.

Використання генеративних моделей штучного інтелекту значно спростило створення візуального контенту,

що містить зображення сексуального насильства над дітьми. Крім того, цифрові платформи активно використовуються для вербування та експлуатації неповнолітніх у віртуальному середовищі.

4. Контрабанда мігрантів.

Геополітична нестабільність і гуманітарні кризи створюють сприятливі умови для діяльності злочинних мереж, які організовують нелегальне транспортування мігрантів. Така діяльність супроводжується серйозними порушеннями прав людини та загрозами для життя переміщених осіб.

5. Незаконний обіг наркотиків.

Європейський ринок наркотичних засобів характеризується розширенням каналів постачання, зростанням різноманіття препаратів та інноваційністю методів збуту. З цим також пов'язане зростання рівня насильства й активне залучення молоді до кримінальної діяльності.

6. Незаконна торгівля вогнепальною зброєю.

Онлайн-платформи та сучасні логістичні канали активно використовуються для розповсюдження вогнепальної зброї. Це створює новий рівень загрози внутрішній безпеці країн-членів ЄС, зокрема через посилення злочинної активності в урбанізованих регіонах.

7. Екологічні злочини.

Злочинна діяльність у сфері поводження з відходами, зокрема незаконна торгівля ними, набуває комерціалізованих форм. Під виглядом легального бізнесу здійснюються операції, що спричиняють значну шкоду навколишньому природному середовищу та створюють потенційні загрози для здоров'я населення [2].

Незважаючи на те, що частина загроз, пов'язаних із організованою злочинністю, має фізичний вимір, більшість злочинних процесів – зокрема вербування, координація дій, фінансування та автоматизація операцій – дедалі активніше переміщується у цифровий простір. Звіт EU-SOCTA 2025 наголошує на тому, що сучасна організована злочинність не лише еволюціонує за формою, а й набуває додаткової стійкості та загрозливого потенціалу завдяки низці взаємопов'язаних механізмів.

Однією з ключових тенденцій є зростаюча функція злочинних угруповань як проксі-структур для реалізації

гібридних загроз, насамперед у цифровому середовищі. Такі мережі активно впроваджують штучний інтелект, автоматизовані інструменти й інші високотехнологічні рішення для організації злочинної діяльності, включаючи випадки, коли координування операцій здійснюється з-за кордону або навіть із місць позбавлення волі. Адаптивність до цифрової трансформації дає змогу цим структурам ефективно ухилятися від виявлення та втручання з боку правоохоронних органів.

Окрім того, незаконні доходи дедалі частіше акумулюються у глобальній тіньовій фінансовій системі, яка посилюється завдяки використанню цифрових платформ і блокчейн-технологій. Така фінансова екосистема ускладнює простеження походження коштів та їхнє відстеження, створюючи додаткові виклики для фінансового моніторингу та кримінального переслідування. Корупція, що історично була важливим інструментом організованої злочинності, трансформується та фокусується на впливі на цифрову інфраструктуру. Особливу увагу злочинці приділяють вербуванню осіб із доступом до критичних систем, застосовуючи сучасні методи психологічного та інформаційного впливу [2].

Окрему загрозу становить зростання організованого злочинного насильства в державах-членах ЄС. Це явище більше не обмежується межами кримінальних ринків і поширюється на ширші соціальні верстви. Використання зашифрованих каналів комунікації та цифрових платформ слугує засобом для координації дій, вербування та шантажу. Злочинні мережі дедалі частіше залучають молодь до виконання допоміжних функцій, використовуючи її як «буфер» між лідерами організацій і правоохоронною системою з метою мінімізації ризику кримінальної відповідальності [2].

Отже, сукупність вищезазначених чинників сприяє формуванню самовідтворюваної та високостійкої системи організованої злочинності. Для її ефективного нейтралізування правоохоронні органи мають зосереджувати зусилля не лише на придушенні окремих кримінальних ринків, а й на системному руйнуванні інфраструктур, які забезпечують стійкість і функціонування злочинних мереж.

Натомість, відмивання коштів є ключовим елементом організованої злочинної діяльності в Європейському Союзі.

Згідно з наявними даними, 68% злочинних угруповань реінвестують незаконно отримані доходи в об'єкти нерухомості, дорогоцінні метали, коштовності або інші високоліквідні товари. Водночас активно застосовується паралельна (альтернативна) банківська система, що забезпечує можливість швидкого й анонімного транснаціонального переказу фінансових ресурсів. Важливу роль у цих схемах виконують так звані «брокери» та кримінальні посередники, які функціонують як зв'язкова ланка між різними елементами злочинної інфраструктури – від виробників заборонених товарів до логістичних операторів, інформаторів, фальсифікаторів документів та виконавців насильницьких злочинів [4, с. 26–30].

Окрім того, сучасна організована злочинність демонструє високий рівень цифровізації. Майже всі типи злочинної активності мають онлайн-компонент, що включає використання цифрових платформ для комунікації, фінансових транзакцій, а також збуту нелегальних товарів і послуг через спеціалізовані онлайн-маркетплейси, зокрема у darknet. Особливу занепокоєність викликає цифровізація процесів торгівлі людьми. Основні етапи цього злочину – від вербування жертв до реклами незаконних послуг – дедалі частіше переміщуються в онлайн-простір. Злочинні мережі активно експлуатують прагнення нелегальних мігрантів до потрапляння в країни ЄС, вимагаючи значні суми за сприяння у незаконному перетині кордонів або «допомогу» в отриманні легального статусу.

Звіт EU-SOCTA 2025 фіксує докорінні трансформації характеру організованої злочинності в Європі. Лідери правоохоронних і безпекових структур Європейського Союзу акцентують на необхідності стратегічної адаптації до нових викликів. Так, виконавчий директор Європолу Катрін де Болле наголосила: «ДНК організованої злочинності змінюється. Злочинні мережі перетворилися на глобальні технологічні гіганти, які використовують цифрові платформи, незаконні фінансові потоки та геополітичну нестабільність для розширення свого впливу. Вони стали ще адаптивнішими й небезпечнішими. Щоб зламати цей новий кримінальний кодекс, ми маємо бити по їхніх фінансах, руйнувати ланцюги постачання і випереджати їх у використанні технологій. Європол стоїть на передовій цієї боротьби, однак для перемоги ми повинні розширювати

наші можливості, зміцнювати аналітичні спроможності, оперативну присутність і партнерство для захисту Європи в майбутньому» [2, с. 7].

Єврокомісар з питань внутрішніх справ і міграції Магнус Бруннер, своєю чергою, підкреслив масштаб виклику: «Наш безпековий ландшафт змінюється стрімко й кардинально. Звіт SOCTA чітко показує, наскільки серйозною стала загроза організованої злочинності для Європи. Ми повинні мобілізувати всі ресурси для захисту Європейського Союзу. Нова стратегія внутрішньої безпеки ЄС саме на це й буде спрямована» [2, с. 8].

Висновки. Сучасна організована злочинність в ЄС характеризується низкою фундаментальних ознак: масштабним використанням корупційних практик; системною інтеграцією легальних бізнес-структур у злочинну діяльність; наявністю тіньової фінансової інфраструктури, що забезпечує легалізацію багатомільярдних прибутків; транснаціональним і технологічним характером злочинних мереж.

До ключових виявів організованої злочинності належать: кібератаки, інтернет-шахрайство, онлайн-експлуатація дітей, контрабанда мігрантів, незаконний обіг наркотичних засобів, незаконна торгівля вогнепальною зброєю, а також злочини проти довкілля (екозлочини). Ефективна протидія цим загрозам вимагає комплексного, проактивного та високотехнологічного підходу на основі стратегічного партнерства державних, міжурядових і технологічних інституцій.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «SOCTA» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ МВС України від 08.11.2023 № 902 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2041-23#Text>

2. Europol (2025), European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The changing DNA of serious and organised crime, Publications Office of the European Union, Luxembourg. URL: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA-2025.pdf>

3. The DNA of organised crime is changing – and so is the threat to Europe URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/dna-of-organised-crime-changing-and-so-threat-to-europe>

4. Мовчан А. В. Характеристика сучасної організованої злочинності за результатами опитування SOCTA. *Протидія організований злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи* з нагоди

5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ : збірник матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 4 жовтня 2024 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 289–292.

Беднарчук Микола Степанович,

кандидат технічних наук, професор,
завідувач відділу товарознавчих, автотоварознавчих,
гемологічних та економічних досліджень
Львівського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
ORCID ID: 0000-0002-4327-8390

Лисенко Наталія В'ячеславівна,

кандидат технічних наук,
завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень
Полтавського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
ORCID ID: 0000-0003-1377-5588

Коломоєць Олександр Дмитрович,

кандидат юридичних наук, доцент, провідний фахівець
з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності
Кіровоградського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України,
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки факультету № 2
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-2129-9374

**ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЗА КОРДОНОМ:
АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ**

Анотація. Розглянуто системи експертної діяльності в провідних країнах світу. Встановлено, що у країнах Західної Європи судові експерти діють як призначені судом нейтральні фахівці, які не є учасниками змагального процесу і не представляють жодну зі сторін, внесені в офіційні реєстри, проходять сувору професійну підготовку, сертифікацію та перебувають під постійним етичним контролем; у країнах з англосаксонською

правовою системою судові експерти є представниками сторін, їх показання розглядають як частину змагального процесу, а висновки експерта можуть бути предметом перехресного допиту; в країнах Східної Європи та Азії функціонують системи, які поєднують зазначені риси. Виокремлено складові систем судової експертної діяльності у світі, які забезпечують високу якість і достовірність експертних досліджень: суворий відбір і сертифікація експертів вузько професійними структурами; регулярне підвищення кваліфікації та навчання; широке застосування новітнього обладнання і комп'ютерних технологій; контроль якості висновку експерта через судові рішення; високий рівень спеціалізації та наявність наукового ступеня у експертів; використання стандартів достовірності висновку експерта; широке застосування новітніх методів лабораторних досліджень; відкрита дискусія думок експертів; статус експерта-присяжного; судовий контроль за діяльністю експертів; наявність колегіальних експертиз; інститут медіації за участю експертів у цивільних справах; інтеграція цифрових технологій у всі етапи проведення судових експертиз; наявність криміналістичних лабораторій у структурах поліції та прокуратури; наявність органів контролю якості судових експертиз; підготовка експертів на базі університетів за підтримки держави. Визначено чинники сприяння ефективній діяльності судових експертів, які можуть бути запозичені зі світового досвіду і адаптовані у процес реформування судово-експертної системи в Україні: професійна підготовка та сертифікація; незалежність та неупередженість; матеріально-технічне забезпечення; контроль якості та відповідальність; інтеграція інновацій. Встановлені проблеми вдосконалення системи судової експертної діяльності в Україні – надмірна централізація судової експертної діяльності; обмежена конкуренція між державними й приватними експертами; нерівний доступ до якісного обладнання; недостатній рівень довіри до судового експерта з боку учасників процесу. Окреслено напрями розвитку судової експертної діяльності, які в Україні доцільно та можливо перейняти з багажу досвіду зарубіжних країн: поглиблення статусу незалежності судового експерта; розвиток системи професійної підготовки; вдосконалення і розширення матеріально-технічної бази; посилення конкуренції

між державними та приватними експертами; використання інструментів цифрових технологій.

Ключові слова: *судова експертиза, позитивний зарубіжний досвід, проблеми вдосконалення системи судової експертної діяльності в Україні, напрями реформування судово-експертної діяльності в Україні.*

Abstract. *The systems of expert activity in the leading countries of the world are considered. It has been established that in Western European countries, forensic experts act as court-appointed neutral specialists who are not participants in the adversarial process and do not represent any of the parties, are listed in official registers, undergo rigorous professional training, certification, and are under constant ethical control; in countries with the Anglo-Saxon legal system, forensic experts act as representatives of the parties, their testimony is considered part of the adversarial process, and the expert's conclusions may be the subject of cross-examination; In Eastern Europe and Asia, systems that combine these features operate. The components of the systems of forensic expert activity in the world that ensure high quality and reliability of expert research are identified: strict selection and certification of experts by narrowly professional structures; regular advanced training and training; widespread use of the latest equipment and computer technologies; quality control of the expert's conclusion through court decisions; high level of specialization and availability of scientific degrees for experts; use of standards of reliability of expert opinion; wide application of the latest laboratory research methods; open competition of expert opinions; status of a jury expert; judicial control over the activities of experts; availability of collegial examinations; mediation institutes with the participation of experts in civil cases; integration of digital technologies into all stages of forensic examinations; availability of forensic laboratories in the police and prosecutor's offices; availability of bodies for quality control of forensic examinations; training of experts at universities with state support. Factors contributing to the effective activities of forensic experts have been identified, which can be borrowed from world experience and adapted to the process of reforming the forensic expert system in Ukraine: professional training and certification; independence and impartiality; logistical support; quality control and responsibility; integration of innovations. The problems of improving*

the system of forensic expertise in Ukraine have been identified – excessive centralization of forensic expertise; limited competition between state and private experts; unequal access to high-quality equipment; insufficient level of trust in the forensic expert by the participants in the process. The directions of development of judicial expert activity are outlined, which in Ukraine it is advisable and possible to adopt from the experience of foreign countries: deepening the status of independence of the judicial expert; development of the professional training system; improvement and expansion of the material and technical base; strengthening competition between state and private experts; use of digital technology tools.

Key words: *forensic expertise, positive foreign experience, problems of improving the system of forensic expertise in Ukraine, directions of reforming forensic expertise in Ukraine.*

Вступ. В сучасних умовах розвитку правових систем особливу увагу приділяють об'єктивності та неупередженості судочинства. Цей розвиток неможливий без якісного використання спеціальних знань, оскільки саме судова експертиза посідає ключове місце у розслідуванні кримінальних справ, вирішенні цивільних і адміністративних спорів. У світі сформувалися різні моделі організації та функціонування судової експертної діяльності, які мають переваги і недоліки. Тому аналіз зарубіжного досвіду дає змогу виявити і впроваджувати в Україні ефективні механізми правового, організаційного та технічного забезпечення судової експертизи.

Мета дослідження – аналіз позитивного практичного зарубіжного досвіду судової експертизи для впровадження в Україні. Завдання дослідження: аналіз правових і організаційних моделей експертної діяльності в провідних країнах світу; характеристика рівня професійної підготовки експертів, матеріально-технічного забезпечення і контролю за параметрами якості судової експертної діяльності за кордоном; визначення ключових напрямів удосконалення системи судової експертизи в Україні.

Матеріали і методи. Стаття складається з низки логічно пов'язаних етапів: пошук, вивчення і аналіз базових моделей експертної діяльності у світі; оцінка рівня підготовки експертів, їх матеріально-технічного забезпечення і систем контролю

якості судово-експертної діяльності; формулювання напрямів удосконалення системи судової експертизи в Україні. Використані загальнонаукові аналітичні методи отримання об'єктивних даних: групування, аналізу і синтезу інформації, абстрагування, формалізації, теоретичного узагальнення.

Результати. Характеристика й аналіз судової експертної діяльності у світі показують, що вона здійснюється за кількома основними моделями, кожна з яких має особливості, обумовлені специфікою правової системи та ступенем розвитку теоретичних, методологічних і матеріально-технічних основ наукових експертних досліджень. Таким моделями є:

- європейська (континентальна) модель. У Німеччині, Франції, Італії, Іспанії тощо судові експерти діють як нейтральні фахівці, призначені судом. Їх основна функція – об'єктивне дослідження фактів, які мають значення для справи, та надання висновку. Експерт не є учасником змагального процесу й не представляє жодну зі сторін. Існують офіційні реєстри судових експертів, які проходять сувору професійну підготовку, сертифікацію та перебувають під постійним етичним контролем;

- англо-американська (змагальна) модель. У США, Великій Британії, Канаді та інших країнах з англосаксонською правовою системою судові експерти є представниками сторін. Їх показання розглядаються як частина змагального процесу. Висновки експерта можуть бути предметом перехресного допиту, що вимагає високої професійної та комунікативної підготовки експерта. Незалежність експерта гарантує процедура викриття упередженості або конфлікту інтересів у суді;

- змішані моделі. В країнах Східної Європи та Азії сформувалися змішані системи, які поєднують риси континентальної та змагальної моделей. Наприклад, у Польщі експерти можуть бути призначені судом чи запропоновані сторонами. У Японії використовується правова основа континентальної моделі та система підготовки експертів на базі державних інституцій із найширшим залученням новітніх технологій.

Аналіз позитивного досвіду діяльності судових експертів за кордоном дає змогу виокремити найбільш ефективні складові окремих систем судової експертної діяльності, які забезпечують високу якість і достовірність експертних досліджень.

Тому нижче наведені приклади з країн, які мають стабільну судову систему та визнану в світі експертну практику.

У Німеччині судові експерти вважаються незалежними спеціалістами, які включаються до офіційного реєстру після відповідної підготовки та перевірки. Є поділ експертів на державних (працюють у відповідних структурах поліції чи судових інституцій) і приватних (призначені судом або сторонами). Основні переваги німецької системи судової експертної діяльності: суворий відбір і сертифікація експертів через вузько професійні структури (об'єднання, палати тощо); регулярне підвищення кваліфікації та навчання; широке застосування новітнього обладнання і комп'ютерних технологій; контроль якості висновку експерта через судові рішення (експерт, чий висновок визнано ненадійним, може втратити статус судового експерта).

У США система судової експертизи побудована на змагальному принципі. Експертів запрошує обвинувачення чи захист і вони виступають у суді з детальними поясненнями своїх висновків. Основні переваги американської системи судової експертної діяльності: високий рівень спеціалізації та наявність наукового ступеня у значній кількості експертів; допуск експерта в суді визначають за стандартами достовірності висновку експерта (Стандарти Фрая (Frye) і Добера (Daubert) та, зокрема вимагають наукової обґрунтованості методів дослідження; широке застосування новітніх лабораторних методів і методик дослідження (ДНК-аналіз, цифрова криміналістика, психологічна експертиза); відкрите змагання експертних думок, яке підвищує надійність та об'єктивність судового процесу.

У Франції всі судові експерти внесені до офіційного списку, який щороку оновлюють Апеляційні суди; вони складають присягу та зобов'язані дотримуватися Кодексу етики. Основні переваги цієї системи судової експертної діяльності: статус експерта-присяжного, що підвищує відповідальність; судовий контроль за діяльністю експертів, включаючи дисциплінарну відповідальність; наявність колегіальних експертиз, коли кілька експертів працюють разом; інститути медіації за участю експертів у цивільних справах.

Японія вдало поєднує правові традиції судової експертної діяльності континентального типу з високим рівнем технологічного розвитку. Основні переваги такого поєднання: інтеграція цифрових технологій (штучний інтелект, автоматичний аналіз зображень, комп'ютерні інформаційні бази даних ДНК) у всі етапи проведення відповідних судових експертиз; наявність і розвиток криміналістичних лабораторій у структурах поліції та прокуратури; наявність і чітка ієрархія органів, які контролюють якість судових експертиз; підготовка експертів на базі університетів за підтримки держави.

Окремі країни Східної Європи (Польща, Чехія, Литва), які мають спільне минуле в правових традиціях комуністичних часів, із 1990-х років реформують судово-експертну систему та переорієнтовують її на цивілізований лад. Переваги таких реформ: децентралізація експертної діяльності – крім спеціалізованих державних установ, активно діють приватні судові експерти; вдосконалення законодавства завдяки гармонізації із вимогами стандартів ЄС; співпраця з експертними установами країн ЄС; створення відкритих реєстрів експертів, доступних для суддів, адвокатів і громадян.

Аналіз позитивного досвіду функціонування судово-експертних систем у зазначених країнах дає змогу визначити чинники сприяння ефективній діяльності судових експертів, які можуть бути використані для реформування судово-експертної системи в Україні і спрямовані на Євроінтеграційні процеси. На думку авторів, такими чинниками є:

1. Професійна підготовка та сертифікація. До найважливіших складових успішної експертної діяльності належить високий рівень підготовки фахівців. У країнах Західної Європи та Північної Америки функціонують спеціалізовані та чітко сфокусовані навчальні програми у профільних університетах, де майбутні судові експерти здобувають не лише теоретичні знання, а й практичні навички у дослідних лабораторіях. У Франції та Німеччині перед внесенням до офіційного реєстру експерт зобов'язаний пройти стажування та скласти кваліфікаційні іспити. У США значну увагу приділяють постійній безперервній освіті: експерти зобов'язані регулярно проходити курси підвищення кваліфікації, насамперед у сфері новітніх технологій, тощо.

2. Незалежність і неупередженість. Успішні моделі судової експертної діяльності ґрунтуються на принципі незалежності експерта від будь-якої сторони процесу. В Німеччині, Франції та Японії незалежність гарантується інституційно (через правила відбору, присягу, етичний кодекс і дисциплінарні органи). В американській системі, незважаючи на те, що експертів призначають сторони, суд зберігає за собою право оцінювати їх компетентність і допустимість доказів. Наявність реєстрів, відкритих для суду і громадськості, також сприяє прозорості та підвищує рівень довіри до судових експертів.

3. Матеріально-технічне забезпечення. Якість висновку експерта значно залежить від можливості доступу до сучасного обладнання, спеціалізованого програмного забезпечення, комп'ютерних баз даних тощо. В Японії, США судові експерти широко використовують автоматизовані системи (аналізу відбитків пальців, ДНК, відеозаписів тощо). У Франції та Німеччині є спеціалізовані лабораторії при судах або незалежних експертних організаціях, які забезпечують проведення складних досліджень за міжнародними стандартами.

4. Контроль якості та відповідальність. Контроль за діяльністю експертів – обов'язкова і невід'ємна складова усіх успішних сучасних судово-експертних систем. У більшості країн Західної Європи судові експерти не лише підлягають професійному нагляду, а й несуть дисциплінарну відповідальність за порушення етики чи недобросовісну роботу. В США окрему роль виконує практика перехресного допиту в суді, що дає змогу виявити непрофесійність або упередженість. У Франції діє механізм тимчасового або довічного виключення експерта з відповідного реєстру за умови наявності у нього системних порушень.

5. Інтеграція інновацій. Країни, які мають високий рівень розвитку судової експертної діяльності, активно впроваджують новітні технології, зокрема: використання ШІ для аналізу великих масивів даних (США, Японія); цифрова криміналістика – дослідження інформації з мобільних пристроїв і комп'ютерів (США, Канада); біометричні бази даних (Німеччина, Франція); електронна передача експертних висновків до судів і сторін (Франція, Литва).

Зазначені й інші інновації підвищують точність висновків, зменшують ризик людської помилки та пришвидшують судовий процес.

Вивчення позитивного досвіду діяльності судових експертів у зарубіжних країнах має пізнавальне і професійне спрямоване теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи судової експертної діяльності в Україні, оскільки у нашій державі на даний час є широке коло проблем, із-поміж яких, на думку авторів, основними є: надмірна централізація судової експертної діяльності; обмежена конкуренція між державними й приватними експертами; нерівний доступ до якісного обладнання; недостатній рівень довіри до судового експерта з боку учасників процесу. Тому доцільно визначити ключові напрями розвитку судової експертної діяльності, які в Україні можливо успішно перейняти з багажу досвіду зарубіжних країн:

1. Поглиблення статусу незалежності судового експерта. Необхідно дедалі глибше вдосконалювати модель судової експертної діяльності, в якій судовий експерт є фактично незалежним учасником процесу, а не формальним працівником установи, який значною мірою залежить від її внутрішніх регламентів. Першим і вагомим кроком у зазначеному процесі варто вважати посилення ролі етичного контролю та запровадження чіткої системи сертифікації, яка оновлюється щокілька років.

2. Розвиток системи професійної підготовки. Доцільно розширювати національну систему підготовки судових експертів, зокрема через підготовку на базі профільних закладів вищої освіти (університетів, академій) і запровадження обов'язкового стажування для молодих (уперше прийнятих на посаду судового експерта) спеціалістів. Водночас, виходячи з досвіду Німеччини та Франції, особливу увагу необхідно приділити: розвитку міждисциплінарних програм; упровадженню міжнародних стандартів ISO/IEC; співпраці з європейськими освітніми центрами.

3. Вдосконалення і розширення матеріально-технічної бази. Успішне реформування судової експертної діяльності неможливе без інвестицій у вдосконалення і розширення технічного оснащення експертних установ, із-поміж яких

першочерговими варто вважати: оновлення криміналістичних лабораторій і створення лабораторій досліджень об'єктів за іншими напрямками судово експертної діяльності (наприклад, лабораторій дослідження одягу, взуття тощо); закупівлю сучасного обладнання для ДНК-аналізу, трасології, цифрової експертизи; створення загальнонаціональних електронних реєстрів і баз даних, інтегрованих із судами та правоохоронними органами.

4. Посилення конкуренції між державними та приватними експертами. На законодавчому рівні необхідно створити та забезпечити абсолютно однакові умови діяльності незалежних судових експертів, які не належать до державних установ, та судових експертів, які належать до державних установ. Досвід функціонування системи судової експертної діяльності у Польщі та Чехії, де активно функціонують приватні експертні бюро, що працюють паралельно з державними установами, дає змогу стверджувати, що розвиток конкуренції між державними та приватними експертами дасть змогу: підвищити якість експертних послуг; зменшити навантаження на державні експертні установи; підвищити довіру сторін до об'єктивності досліджень.

5. Використання інструментів цифрових технологій. Запровадження сучасних інструментів цифрових технологій (електронного документообігу, цифрової ідентифікації експертів, автоматизованої системи призначення експертиз і обліку навантаження, комп'ютерних баз даних про об'єкти дослідження тощо) суттєво сприятиме зменшенню бюрократії, пришвидшенню судових процесів; зниженню корупційних ризиків.

Висновки. У світі сформовані європейська, англо-американська та змішані моделі організації судової експертної діяльності, кожна з яких має певні переваги.

Аналіз позитивного досвіду функціонування судово-експертних систем у провідних країнах світу дає змогу стверджувати, що основними напрямками проєвропейського реформування судово-експертної системи в Україні є: поглиблення статусу незалежності судового експерта; розвиток системи професійної підготовки; вдосконалення і розширення матеріально-технічної бази; посилення конкуренції

між державними та приватними експертами; використання інструментів цифрових технологій.

Перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі стосуються розроблення та апробації практичних кроків реалізації реформування судово-експертної системи на відповідних рівнях окремих судово-експертних установ (обласних НДЕКЦ МВС, лабораторій, відділів, секторів, робочих місць судових експертів).

Список використаних джерел

1. Колодій А. М. Судова експертиза. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 280 с.
2. Наумов В. В. Судово-експертна діяльність у кримінальному процесі. Харків : Право, 2020. 312 с.
3. Guidelines for Forensic Science Laboratories. European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). 2022.
4. Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U.S. 579 (1993).
5. ISO/IEC 17025:2017. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories.
6. The Role and Impact of Forensic Evidence in the Criminal Justice Process / National Institute of Justice, USA. 2021.
7. Bouloc B. La preuve en droit pénal. Paris: Dalloz, 2020. 420 p.
8. Schneider H. Forensic Expert Practice in Germany: Legal Framework and Trends // German Law Journal, 2022. №3.
9. Judicial Expertise in Central and Eastern Europe: Comparative Review / Warsaw Institute of Justice. 2021.
10. Щербаковський М. Стандарт достовірності висновку експерта у кримінальному процесі. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25).
11. Zysk G. Forensic Science Reform in Poland: Achievements and Challenges. *Polish Journal of Criminology*. 2020.

Бесага Ірина Василівна,

доктор філософії у галузі права, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та поліцейської діяльності ННІПФПКП
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-2736-4985

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ В ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Анотація. Досліджено нормативно-практичні колізії, пов'язані з документальним оформленням адміністративних правопорушень у сфері домашнього та гендерно зумовленого насильства, крізь призму застосування термінового заборонного припису. Актуальність теми зумовлена прогалинами у чинному законодавстві України, які унеможливають використання дієвих механізмів термінового реагування у справах про насильство за ознакою статі, зокрема – унеможливають винесення термінових заборонних приписів. Метою статті є обґрунтування необхідності нормативного закріплення можливості застосування цього заходу в межах справ про насильство за ознакою статі та визначення проблем правозастосування, спричинених недостатньо чітким розмежуванням між домашнім і гендерно зумовленим насильством. Методологічною основою дослідження є системний, структурно-функціональний, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи, які дали змогу проаналізувати судову практику, норми КУпАП, а також міжнародні стандарти прав людини у сфері боротьби з насильством. Авторка доводить до висновків, що формалізоване розуміння поняття «член сім'ї» у судовій практиці позбавляє потерпілих реального захисту та унеможливорює притягнення кривдника до відповідальності за ст. 173-2 КУпАП. Водночас відсутність усталеної практики застосування ст. 173-6 КУпАП спричиняє кваліфікаційні помилки й неоднозначність судових рішень. У підсумку обґрунтовано необхідність нормативного закріплення права Національної поліції виносити

термінові заборонні приписи у випадках насильства за ознакою статі як ефективного превентивного інструменту. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні уніфікованих критеріїв кваліфікації діянь у сфері насильства, а також у вдосконаленні процесуального механізму захисту постраждалих осіб у справах про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративне провадження, терміновий заборонний припис, правозастосування, кваліфікація правопорушень, захист потерпілих від насильства.

Abstract. *This article explores the regulatory and practical inconsistencies related to the documentation of administrative offenses in the sphere of domestic and gender-based violence, with a focus on the application of emergency restraining orders. The relevance of the topic stems from legislative gaps in current Ukrainian law, which hinder the use of effective urgent response mechanisms in cases of gender-based violence – particularly by preventing the issuance of emergency protective orders. The aim of the article is to substantiate the necessity of legally enabling such orders in gender-based violence cases and to identify the enforcement issues caused by the insufficiently clear distinction between domestic and gender-based violence. The methodological foundation of the study combines systemic, structural-functional, formal-legal, and comparative-legal methods, which allowed for a comprehensive analysis of judicial practice, the provisions of the Code of Ukraine on Administrative Offenses (CUAO), and relevant international human rights standards in the field of violence prevention. The author argues that the formalized interpretation of the term «family member» in judicial practice deprives victims of real protection and prevents perpetrators from being held accountable under Article 173-2 of the CUAO. At the same time, the lack of consistent practice in applying Article 173-6 leads to qualification errors and inconsistent court rulings. As a result, the article substantiates the need to grant the National Police the legal authority to issue emergency protective orders in cases of gender-based violence, recognizing this as an effective preventive tool. Future research should focus on developing unified criteria for the legal qualification of acts of violence and improving procedural mechanisms for protecting victims in administrative offense cases.*

Key words: *administrative proceedings, emergency protection order, law enforcement practice, offence qualification, victim protection.*

Вступ. У чинному законодавстві України, що регламентує сферу запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, а також ліквідацію дискримінації за ознакою статі, закріплено майже ідентичні заходи впливу на осіб, які вчиняють насильство. Зокрема, йдеться про запровадження програми для кривдників, застосування обмежувального припису щодо кривдника, а також взяття останнього на профілактичний облік. Утім, серед цих інструментів виокремлюється терміновий заборонний припис як надзвичайно ефективний механізм негайного реагування на акти домашнього насильства, який, проте, не має нормативного закріплення у контексті боротьби з гендерно зумовленим насильством загалом. Така розбіжність у підходах до правового регулювання видається не лише неадекватною, а й потенційно загрозливою для реалізації принципу недискримінації та забезпечення реального захисту постраждалих осіб. Показово, що у 2023 році в Україні було винесено 98 947 термінових заборонних приписів щодо кривдників, тоді як у 2022 році – 43 341 припис (за даними JurFem, 2024 [4]), що свідчить про зростаючу динаміку використання цього заходу та його значущість у системі захисту постраждалих. Водночас станом на 2024 рік офіційна статистика щодо кількості винесених приписів у відкритому доступі відсутня, однак інформаційні ресурси повідомляють про суттєве зростання звернень громадян до правоохоронних органів із повідомленнями про вчинення актів домашнього насильства. Така тенденція лише підкреслює необхідність розширення нормативного інструментарію протидії гендерно зумовленому насильству з урахуванням апробованих і дієвих механізмів захисту.

Метою статті є обґрунтування необхідності нормативного закріплення можливості застосування цього заходу в межах справ про насильство за ознакою статі та визначення проблем правозастосування, спричинених недостатньо чітким розмежуванням між домашнім і гендерно зумовленим насильством.

Матеріали та методи. Методологічний фундамент дослідження вибудовано на поєднанні системного, структурно-функціонального, формально-юридичного та порівняльно-правового методів, що у взаємодії забезпечили комплексний аналіз правового регулювання й правозастосування у сфері домашнього та гендерно зумовленого насильства. Системний підхід дав змогу розглянути норму статей 173-2 і 173-6 КУпАП, повноваження Національної поліції та судову практику як взаємопов'язані елементи цілісного механізму державного реагування: у межах цього підходу з'ясовано, як відсутність термінового заборонного припису для справ про насильство за ознакою статі дестабілізує всю систему захисту, позбавляючи потерпілих ефективних превентивних інструментів. Структурно-функціональний метод допоміг визначити роль і функціональне призначення кожної ланки цього механізму: від кваліфікаційної діяльності поліцейського, який обирає між «домашнім» та «гендерним» складам, до суду, що оцінює наявність спеціального суб'єкта й вирішує питання про винесення рішення по суті; водночас у межах цього методу проаналізовано, як зміна однієї «функції» – надання поліції права виносити терміновий припис у справах за ст. 173-6 – може оптимізувати всю структуру реагування. Формально-юридичний метод застосовано для точного тлумачення правових норм: здійснено текстуальний аналіз положень КУпАП, Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що регламентують складання протоколів і винесення приписів у межах кожного із згаданих видів насильства. Порівняльно-правовий метод дав змогу покласти українську модель протидії насильству на тло міжнародних стандартів, насамперед Стамбульської конвенції та практики держав-членів ЄС, де повноваження поліції щодо термінових приписів поширені й на випадки гендерно зумовленого насильства поза межами сім'ї.

Результати. Становлення дієвої системи реагування на випадки насильства за ознакою статі вимагає нормативного втручання з боку законодавця, зокрема у напрямі розширення повноважень Національної поліції щодо винесення термінових заборонних приписів у межах справ про гендерно зумовлене насильство. Об'єктивна потреба у такому кроці

пояснюється характером правовідносин між кривдником і постраждалою особою: зазвичай ідеться про осіб, які перебували у близьких міжособистісних стосунках, зокрема у статусі колишнього подружжя або партнерства, що не обов'язково супроводжувалося спільним проживанням.

Попри те, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII визнає вказаних осіб суб'єктами домашнього насильства, судова практика є послідовною у тлумаченні правового статусу таких суб'єктів виключно через призму формального визначення поняття «член сім'ї» [2]. Ключовим у цьому контексті є критерій спільного проживання або наявності законного обов'язку щодо утримання, що, своєю чергою, призводить до відмови в кваліфікації вказаних правовідносин як таких, що підпадають під регулювання законодавства про домашнє насильство. У випадках, коли суд не знаходить підстав для визнання сторін «членами сім'ї» – що трапляється найчастіше за відсутності факту спільного проживання – провадження у справі, попри наявність доказів насильницьких дій, закривається як таке, що не підлягає розгляду у відповідному процесуальному порядку. Така ситуація не лише позбавляє потерпілих правового захисту, а й формує прогалину в правозастосуванні, що суперечить і міжнародним зобов'язанням України, і засадничим принципам гендерної рівності та справедливого судового захисту [5; 11; 12].

Статті 173-2 та 173-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюють юридичну відповідальність за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі відповідно [1]. Конструкції складів адміністративних правопорушень, передбачених цими нормами, мають суттєву схожість, що зумовлює ситуацію, за якої значна частина проваджень про притягнення особи до відповідальності за вчинення домашнього насильства на практиці легко трансформується у справи про насильство, зумовлене гендерною належністю. Така взаємозамінність не є результатом злагодженого механізму захисту, а, навпаки, свідчить про дефіцит усталеної та диференційованої судової практики, яка мала б спиратися на чітке розмежування правових категорій. Наразі немає систематизованих висновків Верховного Суду

щодо застосування норм статей 173-2 та 173-6 КУпАП, що спричиняє фрагментарність і розбіжності у практиці судів першої інстанції. До набрання чинності змінами до КУпАП на початку 2025 року, які вперше на рівні законодавства окреслили автономність складів правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством і гендерно зумовленим насильством, судова практика часто не диференціювала ці явища. У рішенні про притягнення особи до відповідальності за ст. 173-2 КУпАП суди нерідко одночасно посилалися і на Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV [3], і на Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII, не конкретизуючи, про який саме тип насильства йдеться – домашнє чи гендерне [6–8]. Показово, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень на той момент була виявлена лише одна постанова, що безпосередньо стосувалася притягнення до адміністративної відповідальності саме за насильство за ознакою статі [9].

Із 2025 року правозастосовна практика зіткнулася з новим викликом: суди, розглядаючи справи, порушені за фактами домашнього насильства, в яких потерпілими зазначені особи, що не підпадають під легальне визначення «членів сім'ї» (зокрема, йдеться про співмешканців, їхніх дітей чи батьків), зазначають відсутність у матеріалах справи даних про те, чи розглядалися дії кривдника з огляду на вимоги статті 173-6 КУпАП, яка встановлює відповідальність за насильство за ознакою статі. Внаслідок цього формуються ситуації, коли дії кривдника, які цілком можуть бути кваліфіковані як домашнє або гендерно зумовлене насильство, не отримують належної юридичної оцінки, що, врешті-решт, веде до уникнення відповідальності через повернення матеріалів справи на доопрацювання чи закриття провадження у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення [10].

Отже, у процесі документального оформлення матеріалів справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством або насильством за ознакою статі, представники органів Національної поліції зазвичай віддають перевагу кваліфікації дій особи саме як форм домашнього насильства. Такий підхід має і певні практичні переваги, і очевидні

ризика, пов'язані з юридичними похибками й потенційними наслідками для ефективності захисту постраждалих.

У низці випадків обрана кваліфікація спричиняє закриття судом адміністративного провадження у зв'язку з відсутністю складу правопорушення – передусім через неспроможність довести наявність спеціального суб'єкта, характерного виключно для правовідносин, що виникають між особами, об'єднаними хоча б мінімальними ознаками сімейних або побутових зв'язків, зокрема обов'язками взаємного утримання чи спільного проживання. У таких випадках навіть наявність доказів насильства втрачає правове значення через вузьке, формалістичне тлумачення ознак правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП.

Водночас у інших випадках визначення дій кривдника як проявів домашнього насильства дозволяє уповноваженій посадовій особі поліції застосувати терміновий заборонний припис – спеціальний захід протидії, доступний виключно у межах реагування на домашнє насильство. Належне обґрунтування наявності тісних міжособистісних стосунків між кривдником і потерпілим, які мають характер взаємозалежності або подібності до сімейних відносин, у такому разі надає правову підставу не лише для застосування заходів захисту, а й для притягнення кривдника до адміністративної відповідальності. Проте ця тактика, що залежить від фактичних і доказових нюансів кожної конкретної справи, не усуває необхідності у чіткому нормативному розмежуванні сфер домашнього та гендерно зумовленого насильства та у забезпеченні належного алгоритму кваліфікації дій, які виходять за межі традиційного розуміння «домашніх» правовідносин.

Висновки. Чинна нормативна конструкція не містить термінового заборонного припису як інструменту оперативного реагування у справах, пов'язаних із насильством за ознакою статі, що істотно ускладнює забезпечення ефективного та негайного захисту постраждалих. Це зумовлює необхідність законодавчого перегляду та розширення повноважень Національної поліції у частині надання їй права виносити термінові заборонні приписи у випадках гендерно зумовленого насильства. Вказане нововведення не лише відповідатиме стандартам захисту прав людини, а й дасть змогу реагувати на вияви такого насильства вчасно, до настання

незворотних наслідків. Основною підставою для перегляду наявної моделі повноважень є відсутність правової визначеності та єдності у тлумаченні й застосуванні положень, що регулюють склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-6 КУпАП «Вчинення насильства за ознакою статі». Станом на червень 2025 року проблема неоднозначного підходу до розмежування домашнього та гендерного насильства є актуальною: у багатьох випадках поліцейські уникають кваліфікації діянь як гендерно зумовлених, натомість застосовують модель домашнього насильства, обґрунтовуючи це тим, що між потерпілим і кривдником існують або існували близькі, подекуди сімейні стосунки. Такий підхід, з одного боку, дозволяє скористатися усталеними інструментами захисту, зокрема терміновим заборонним приписом, який наразі застосовується виключно у межах справ про домашнє насильство. Проте, з іншого боку, подібна кваліфікація має і зворотну сторону: у випадку, коли суд не вбачає наявності ознак спільного побуту або взаємних зобов'язань, він може дійти висновку про відсутність складу правопорушення, що, своєю чергою, фактично звільняє кривдника від публічної відповідальності. Така ситуація не лише знижує ефективність захисту постраждалих, а й нівелює спроби інституціоналізувати реагування на гендерне насильство в окрему, належно врегульовану правову категорію.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
4. Попіка І. Домашнє насильство у 2023 році: дані та тенденції. *Юрфем.ua*. 22 квітня, 2024. URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-2023/> (дата звернення: 12.06.2025).
5. Постанова Білокуракинського районного суду Луганської області у справі від 12 травня 2020 року № 409/719/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89172593>

6. Постанова Гайсинського районного суду Вінницької області у справі від 07 вересня 2021 року № 129/2514/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99405893>
7. Постанова Славутського міськрайонного суду Хмельницької області у справі від 25 січня 2024 року № 682/147/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116526377>
8. Постанова Шевченківського районного суду Львівської області у справі від 04 травня 2022 року № 466/366/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104207141>
9. Постанова Щорського районного суду Чернігівської області у справі від 25 серпня 2020 року № 749/695/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91137719>
10. Постанова Яготинського районного суду Київської області у справі від 13 січня 2025 року № 382/74/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124356115>
11. Постанова Шевченківського районного суду м. Чернівці у справі від 06 червня 2023 року № 727/3995/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111356545>
12. Постанова Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області 22 січня 2024 року № 348/2762/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116563835>

Єсімов Сергій Сергійович,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-9327-0071

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ

***Анотація.** У статті на підставі комплексного системного аналізу з позиції чинного законодавства розглянуто предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій. Поява вогнепальної зброї на чорному ринку пов'язана з діяльністю правопорушників, які для скоєння кримінальних правопорушень використовують*

інформаційно-телекомунікаційні мережі, зокрема мережу Інтернет. Це дає змогу злочинцям купувати та використовувати зброю для скоєння різноманітних правопорушень. Також це характеризується високим ступенем публічної небезпеки, призводить до чималої кількості людських жертв. Об'єктом дослідження є злочинна діяльність із незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням інформаційно-комунікаційних мереж. Предметом є закономірності механізму злочинної діяльності щодо незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням інформаційно-комунікаційних мереж. Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання і емпіричного дослідження. Із застосуванням системно-функціонального та системно-структурного методів досліджено феномен інформаційних технологій, функціональні вияви цього феномена у злочинній діяльності. Незаконний оборот вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет, доцільно віднести до категорії ІТ-злочинів, оскільки спосіб скоєння злочину передбачає звернення до інформаційно-комунікаційних технологій. Інформація про збут нелегальної вогнепальної зброї є засобом, завдяки якому є можливим скоєння кримінального правопорушення, а мережа Інтернет є цифровим простором, за допомогою якого відбувається злочинне діяння. Визнання розглянутого виду злочинів як ІТ-злочинів дасть змогу застосувати спеціальні заходи й інструменти для розслідування та припинення злочинів.

Ключові слова: інформація, інформаційно-комунікаційна мережа, Інтернет, криміналістика, матеріальні та нематеріальні предмети.

Abstract. The article, based on a comprehensive systemic analysis from the standpoint of current legislation, examines the subject of a criminal offense as an element of the forensic characteristics of the illegal trafficking of firearms using electronic communications. The appearance of firearms on the black market is associated with the activities of offenders who use information and telecommunications networks, in particular the Internet, to commit criminal offenses and crimes. This allows criminals to purchase and use them to commit various offenses that are characterized by a high degree of public danger and lead to a large number of human victims. The object

of the study is criminal activity in the illegal trafficking of firearms using information and telecommunications networks. The subject is the regularities of the mechanism of criminal activity in the illegal trafficking of firearms using information and telecommunications networks. The methodological basis is formed by general scientific and special methods of cognition and empirical research. Using system-functional and system-structural methods, the phenomenon of information technology and the functional manifestations of this phenomenon in criminal activity were investigated. Illegal trafficking of firearms using electronic communications, including the Internet, is appropriate to be classified as IT crimes, since the method of committing the crime involves the use of information and telecommunications technologies. Information about the sale of illegal firearms is a means by which the commission of a criminal offense became possible, and the Internet is a digital space through which a criminal act is committed. Recognition of the type of crime under consideration as an IT crime will allow the application of special measures and tools for investigation and suppression.

Key words: *information, information and communication network, Internet, forensics, tangible and intangible objects.*

Вступ. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним оборотом вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет, характеризуються доволі високим рівнем латентності, оскільки кримінальні правопорушення відбуваються потайно і не реєструються правоохоронними органами. Високий рівень латентності посилюється кількома чинниками, включаючи використання інформаційних технологій. Це дає змогу забезпечувати анонімність злочинців, які діють у сфері незаконного обороту вогнепальної зброї. Цьому сприяє наявність спеціальних знань у галузі інформаційних технологій. У такому разі навіть при встановленні фактів незаконного обороту вогнепальної зброї складно без проведення комплексу оперативно-розшукових заходів і слідчих дій виявити особу злочинця.

Матеріали та методи. Методологічною базою статті є діалектичні й історичні методи пізнання соціальної дійсності, теорія пізнання соціальної обумовленості кримінальних правопорушень у сфері незаконного обороту зброї,

суперечності розвитку суспільства. Використано різні методи вивчення соціально-правових явищ: системний підхід, порівняльний аналіз, статистичний і соціологічний методи. Методологічну основу становлять фундаментальні теоретичні положення вітчизняної та зарубіжної кримінології, методологічні засади юридичних галузей знання, кримінального права, соціальної психології, що містять інформацію про стан, причинний комплекс кримінальних правопорушень, що скоюються у сфері незаконного обороту зброї з використанням електронних комунікацій.

Результати. Законний оборот зброї та контроль за оборотом – запорука ефективного попередження кримінального насильства та злочинності. Насамперед це стосується України в умовах збройної агресії російської федерації. Незаконний оборот зброї є наслідком конкретних кримінальних правопорушень (розкрадання, незаконне виготовлення, придбання, передача, збут, зберігання, перевезення, носіння зброї) та джерелом інших, які стосуються кримінальних посягань на публічну безпеку, діянь кримінального характеру (вбивство, розбій, грабіж, здирство тощо). Тому з кримінологічного погляду, у широкому розумінні, незаконний оборот зброї є відносно масовим соціально-правовим явищем, що утворюється сукупністю кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним володінням і з протиправним використанням зброї. У цьому полягає кримінологічна єдність і взаємозв'язок кримінальних правопорушень, що утворюють незаконний оборот зброї та складають сукупно відповідну цій сфері злочинність.

Предмет кримінального правопорушення – це значний елемент криміналістичної характеристики незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет. Зважаючи на мінімальне наукове розроблення, відповідний науковий напрям є доволі перспективним у аспекті збагачення теорії та практики розслідувань цього виду кримінальних правопорушень.

Варто зауважити, що предмет кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики через свою сутність є доволі складним, міждисциплінарним, що має значення для різних галузей наукових і практичних знань: кримінології, кримінального процесу, криміналістики,

інформаційного й адміністративного права. Слушною є позиція, у межах якої буде помилкою прирівнювати поняття об'єкта та предмета кримінального правопорушення як елементів криміналістичних характеристик.

Відповідно до співвідношення предмета з об'єктом кримінального правопорушення, з знаряддями або засобами скоєння кримінального правопорушення, можна стверджувати, що предмет злочину в кримінальному праві як елемент об'єкта злочину – це зазначені в кримінальному законі матеріальні або нематеріальні блага, кількісні та якісні параметри, які зумовлюють, змінюють або припиняють ці суспільні відносини, мають зв'язок із суспільними відносинами (визначають, є їхнім вираженням). За допомогою злочинного впливу на зазначені блага завдається шкода суспільним відносинам. Будучи елементом суспільних відносин як безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, предмет співвідноситься з останнім як частина та ціле. Об'єкт кримінального правопорушення є явищем соціального порядку, оскільки суспільні відносини не можуть існувати поза межами суспільства. Предмет наділений матеріальною сутністю. Скоєння кримінального правопорушення завдає шкоди об'єкту.

Як приклад можна навести розкрадання, під час якого страждає право власності. Водночас викрадене майно якостей не втрачає.

При зверненні до кримінально-правових витоків понять, що вивчаються, можна вказати на те, що об'єкт кримінального правопорушення – це те, на що посягає злочинець, який чинить правопорушення та завдає шкоду. Щодо предмета кримінального правопорушення мається на увазі матеріальні предмети зовнішнього світу, стосовно яких злочинець реалізує вплив на відповідний об'єкт.

Із погляду інформаційного права об'єкт інформаційного правопорушення слід відрізнити від предмета правопорушення, під яким розуміють конкретні об'єкти матеріального світу – речі, щодо яких скоєно правопорушення [1, с. 365].

У контексті вивчення незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій мереж, зокрема мережі Інтернет, слушною є позиція, згідно з якою предметом кримінального правопорушення можуть бути матеріальні та нематеріальні об'єкти. Приклад такого предмета

кримінального правопорушення – інформація, яка має матеріальну основу. Предметом кримінального правопорушення можуть бути не лише матеріальні об'єкти, а й весь перелік об'єктів, що підпадають під регламентацію цивільного права.

У науковій літературі наведено позиції, що визначають предмет кримінального правопорушення. Предмет кримінального правопорушення – це об'єкти, які стосуються матеріального світу, й інші об'єкти майнових відносин, наприклад, майнові права, інтелектуальні цінності та інформація; предмет кримінального правопорушення – це об'єкт матеріального світу або інформація, що фігурують у кримінальному законодавстві, при зверненні до яких відбувається посягання на об'єкт кримінального правопорушення.

У літературі матеріальні та нематеріальні об'єкти відносять до предмета кримінального правопорушення [2, с. 265–276]. Важливим є недопущення ототожнення нематеріальних предметів кримінального правопорушення та об'єкта кримінального правопорушення. Наприклад, нематеріальним предметом кримінального правопорушення може бути хибна інформація про теракт, що готується, а об'єктом – публічна безпека.

У межах науки криміналістики об'єкт кримінального правопорушення можна розуміти як суспільні відносини, врегульовані законодавством, щодо яких відбувається злочинне посягання. Предмет передбачає річ матеріального світу чи нематеріальний елемент, які переважно зберігають свої якості, не змінюються під час скоєння кримінального правопорушення. Предмет кримінального правопорушення найчастіше є головною метою правопорушників [3, с. 115].

Для того, щоб підкреслити значущість такого елемента криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, як предмет кримінального правопорушення, не тільки для теорії, а й для практики, зокрема практики розслідування незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням комунікаційних мереж, у тому числі мережі Інтернет, доцільно вказати на його кореляційну характеристику.

Досліджуючи предмет злочинного посягання, слідчий може встановити особистість злочинця, який вчинив кримінальне правопорушення, спосіб скоєння, мету, мотив цього

діяння. Аналіз слідів на предметі, таких як відбитки пальців, ДНК тощо, може допомогти ідентифікувати підозрюваного або пов'язати з місцем кримінального правопорушення. Конкретизуючи предмет такого кримінального правопорушення, як незаконний оборот вогнепальної зброї з використанням комунікаційних мереж, можна повідомити про те, що він, як інші елементи криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень, має подвійну сутність. З одного боку, предмет кримінального правопорушення відповідає предмету традиційного обороту вогнепальної зброї. З іншого – спосіб скоєння кримінального правопорушення, в якому фігурує задіяння інформаційних і комунікаційних технологій, оновлює предмет незаконного обороту вогнепальної зброї. З огляду на це необхідно розглянути традиційний предмет незаконного обороту вогнепальної зброї та оновлений, зумовлений використанням комунікаційних технологій.

Предметом незаконного обороту вогнепальної зброї є конкретна вогнепальна зброя, щодо якої реалізуються незаконні дії, наприклад, розкрадання, придбання, викрадення [4, с. 98].

У Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної та охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, матеріалів міститься визначення вогнепальної зброї, дотримуючись якої до неї можна віднести пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої сили чи іншої мети, подання сигналів [5]. Визначення вогнепальної зброї є доволі широким.

Законодавець із метою уточнення поняття вогнепальної зброї її видів сформував правову базу, що дає змогу усунути цей недолік. Як приклад розглянемо специфіку законодавчого визначення вогнепальної зброї, здатної стати предметом незаконного обороту вогнепальної зброї.

Пункт 4 Постанови Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», закріпив, що стосовно статей 262, 264, 410

визначення вогнепальної зброї, у тому числі виготовлені саморобним способом, конструктивно призначені для механічного ураження живої сили чи іншої мети на відстані, отримує спрямований рух за рахунок енергії порохового або іншого заряду [6]. Щоб віднести предмети до категорії предметів кримінальних правопорушень у сфері незаконного обороту вогнепальної зброї, необхідно звернутися до доволі широкому переліку нормативно-правових актів [7; 8].

Предмет кримінальних правопорушень, що розглядаються, – це вогнепальна зброя, яка на підставі чинного законодавства визнається нелегальною. За даними ООН, найчастіше поширюється в мережі Інтернет вогнепальна зброя, отримана в ході переробки вогнепальної зброї для стрільби холостими патронами. ООН наголошує, що цей процес, який раніше мав здебільшого кустарний характер, недавнім часом набуває дедалі більшої масовості [9].

Переробка вогнепальної зброї, внаслідок чого стає предметом незаконного обороту, передбачає вчинення таких дій: модифікація; стирання/зміна маркування; збирання з компонентів; відновлення неробочого стану. Основним видом діяльності злочинців є особи, які мають навички роботи з токарним і фрезерним обладнанням. Аналіз кримінальних проваджень, розглянутих судами, дає змогу підтвердити факт того, що вогнепальна зброя, задіяна в незаконному обороту, дуже часто знає переробок [10].

Згідно зі статистичними даними, найчастіше нелегальному поширенню підлягає стрілецька зброя. Часто до нелегального обороту входять пістолети, дробовики, рушниці. Доволі рідко поширюються нелегальними каналами автомати. Однак необхідно зважати на те, що використання автоматів нині поширене у зоні збройного конфлікту на сході та півночі України. Ця обставина свідчить про високий рівень латентності незаконного обороту вогнепальної зброї, оскільки суворий облік вогнепальної зброї в умовах ведення воєнних дій супроводжуватиметься суттєвими труднощами. Відповідно, з високим ступенем достовірності заявити про кількість нелегальної вогнепальної зброї буде непросто.

Більш складним аспектом дослідження є нематеріальна форма предмета незаконного обороту вогнепальної зброї,

а саме відповідна інформація, розміщена в мережі Інтернет, суть якої зводиться до купівлі або продажу нелегальної вогнепальної зброї, її елементів. Це питання у науковій літературі порушувалося у 2014 році [11].

Нині розміщення інформації, що сприяє незаконному обороту вогнепальної зброї (наприклад, інструкції зі збирання вогнепальної зброї), не підпадає під дію кримінального закону, що можна розцінювати як недогляд законодавця. У процесі розвитку комп'ютерних технологій дедалі частіше предметом кримінального правопорушення стає інформація.

Як предмет кримінального правопорушення можна визнати лише те, що: не збігається з об'єктом кримінального правопорушення, тобто із суспільними відносинами; безпосередньо виражає властивості кримінального правопорушення; дає змогу завдяки впливу завдати шкоду об'єкту кримінального правопорушення, тобто суспільним відносинам.

Інформація, розміщена в мережі Інтернет, містить дані, що дозволяють повідомити про факт незаконного обороту вогнепальної зброї, повною мірою задовольняє вимоги, наведені вище. Інформація у разі незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет, не підпадає під категорію суспільних відносин, які посягають на публічну безпеку. Але така інформація має якісну властивість аналізованого виду кримінального правопорушення. Інформація, розміщена в Інтернеті, сприяє завданню шкоди відносинам, які є об'єктом такого кримінального правопорушення, як незаконний оборот вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій мереж.

Можна дати таке визначення предмету кримінального правопорушення як елементу криміналістичної характеристики незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет.

Предмет незаконного обороту вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет, – це вогнепальна зброя, поширення якої відбулося за допомогою інформації, розміщеної шляхом звернення до комунікаційних мереж.

Предмет досліджуваного виду кримінального правопорушення як елемент криміналістичної характеристики має подвійну природу. Він є предметом мітрального світу,

тобто вогнепальною зброєю. Часто нелегальному поширенню підлягає вогнепальна зброя, піддана переробці. З урахуванням способу скоєння цього кримінального правопорушення предметом є інформація про продаж нелегальної зброї, розміщена в мережі Інтернет, яка, за своєю суттю, суперечить законодавству.

Доцільно доповнити ч. 1 ст. 263-1 «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв» Кримінального кодексу України словами: розповсюдження інформація щодо способів виготовлення, переробки вогнепальної зброї – далі за текстом [12].

Висновки. Предмет кримінального правопорушення в інформаційному суспільстві має на увазі об'єкт матеріального чи нематеріального світу, замах на який відбувається у ході скоєння кримінального правопорушення. У незаконному обороті вогнепальної зброї з використанням електронних комунікацій, зокрема мережі Інтернет, предмет кримінального правопорушення синтезує два компоненти, один із яких є матеріальним, а другий – нематеріальним. У розглянутому виді кримінального правопорушення предметом є нелегальна вогнепальна зброя, яка стала такою в результаті дій, учинених із залученням електронних комунікацій. Нематеріальним предметом кримінального правопорушення може бути інформація про продаж нелегальної вогнепальної зброї. Доцільним буде включити до предмета кримінального правопорушення інформацію, в якій містяться інструкції з виготовлення, переробки вогнепальної зброї. Злочинність у сфері незаконного обороту зброї, маючи специфічні особливості, є самостійним об'єктом кримінологічного дослідження. На відміну від інших видів злочинності, що становлять кримінальні правопорушення, характеризуються вищою організованістю, підвищеною публічною небезпекою, високоприбутковим кримінальним бізнесом. Цей бізнес характеризується підвищеною конспірацією та дисципліною на всіх етапах реалізації відповідних кримінальних планів. Подальші дослідження пов'язані з впливом інформаційно-комунікаційних технологій на незаконний оборот вогнепальної зброї після перемоги України щодо російської збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
2. Костянтин Л. Б. Актуальні питання нормативного регулювання протидії незаконному обігу зброї в Україні. *Вісник ХНУВС–Bulletin of KhNUiA*. 2024. № 1(104). С. 270–272.
3. Павленко Л. М., Меркулова В. О. Особливості визначення ознак основного та кваліфікованого складу злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, бойових припасів, вибухових речовин, у кримінальному законодавстві інших країн світу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 2. С. 110–117.
4. Симоненко Н. О., Хоменко А. О. Розвиток правового регулювання незаконного обігу зброї: критичний аналіз змін до статті 263 КК України та їх правозастосовна практика. *Науковий вісник Київського інституту національної гвардії України*. 2024. № 2. С. 95–103.
5. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної та охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, матеріалів : Наказ МВС України від 21.08.1998 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>
6. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму Верховного Суду від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>
7. Про затвердження Положення про дозвільну систему : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 (редакція 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF#Text>
8. Проект Закону від 25.06.2021 № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю». Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27190>
9. Глобальне дослідження незаконного обороту вогнепальної зброї. Відень : Управління ООН з наркотиків та злочинності, 2020. 41 с.
10. Суддя ВС презентувала аналіз судової практики щодо незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. 25 березня 2025 року. Верховний Суд. URL: <https://court.gov.ua/archive/1779517/>
11. Кириченко О. В. Мережа інтернет як засіб незаконного розповсюдження вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 75–79.
12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14/conv>

Здреник Іванна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-8645-0701

ОСНОВНІ ЦІННОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Анотація. Розглянуто основні міжнародно-правові стандарти цінностей і принципів професійної етики поліцейського. Підкреслено, що у контексті євроінтеграційного курсу України та у відповіднення вітчизняного поліцейського законодавства із законодавством ЄС, а також сучасних тенденцій розвитку принципів міжнародного права у сфері поліцейської діяльності у напрямі її гуманізації, соціалізації та етичності, актуалізується подальше вивчення та поглиблення знань про міжнародні стандарти професійної етики поліцейських як основи для вдосконалення діяльності Національної поліції України. Професійна етика співробітника поліції, яка ґрунтується на фундаментальних загальнолюдських і професійних моральних цінностях, передусім на таких постулатах, як повага до людської гідності та справедливе ставлення до людини, останніми роками закономірно оцінюється як частина універсальної системи соціальних норм. Розглянуто керівні положення міжнародно-правових актів, що складають правову основу професійної етики поліцейських, зокрема Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Декларації про поліцію (1979 р.), Європейського кодексу поліцейської етики (2001 р.), що є методологічним та ідеологічним підґрунтям національних кодексів професійної етики поліцейських. Наслідком реалізації цих стандартів має стати високий рівень культури та професіоналізму поліцейських, розвинення практики етичного самоконтролю співробітників поліції, підвищення інформаційної відкритості поліції, вдосконалення норм зовнішнього контролю за діяльністю поліцейських, а також підвищення ефективності діяльності поліції загалом.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання, міжнародні стандарти, поліція, права і свободи людини

та громадянина; міжнародні стандарти поліцейської діяльності, етика, деонтологія, мораль.

Abstract. *The article examines the main international legal standards of values and principles of professional ethics of a police officer. It is emphasized that in the context of the European integration course of Ukraine and bringing domestic police legislation in line with EU legislation, as well as modern trends in the development of the principles of international law in the field of police activity in the direction of its humanization, socialization and ethics, further study and deepening of knowledge regarding international standards of professional ethics of police officers as a basis for improving the activities of the national police of Ukraine. The professional ethics of a police officer, which is based on fundamental human and professional moral values, first of all, on such postulates as respect for human dignity and fair treatment of a person, in recent years has been naturally evaluated as a part of the universal system of social norms. The guiding provisions of international legal acts that form the legal basis of the professional ethics of police officers are considered, in particular, the Code of Conduct for Law Enforcement Officials (1979), the Declaration on the Police (1979), the European Code of Police Ethics (2001), which became the methodological and ideological basis of the national codes of professional ethics of police officers. The result of the implementation of these standards should be a high level of culture and professionalism of police officers, the development of the practice of ethical self-control of police officers, an increase in the informational openness of the police, an improvement in the norms of external control over the activities of police officers, as well as an increase in the effectiveness of police activities in general.*

Key words: *international legal regulation, international standards, police, human and citizen rights and freedoms. international standards of police activity, ethics, deontology, morality.*

Вступ. Професія поліцейського отримує визнання в суспільстві через користь, попит і необхідність для суспільства, поліпшення життя. Професійна етика як галузь прикладних знань формулює та обґрунтовує систему моральних норм і принципів, які діють у специфічних умовах взаємин людей у сфері визначення професій, з огляду на очікування

і запити суспільства щодо певної професії. Професійна етика поліцейського має деонтологічний характер. Від чіткості та зрозумілості, належного відтворення у нормативних документах норм і вимог професійної етики залежить ефективність роботи працівника. Ці акти були розроблені в рамках ООН, а також регіональних міжнародних організацій, таких як Рада Європи та ЄС.

Матеріали та методи. Методологічну основу наукового дослідження становить сукупність світоглядних і філософських засад наукового пізнання, методологічних підходів, загальних способів мислення, а також філософських і загальнонаукових методів, застосування яких забезпечило обґрунтованість і достовірність отриманих результатів щодо основних цінностей та принципів професійної діяльності поліцейського. У процесі формування національних кодексів професійної етики поліцейського використано методологічну та ідеологічну основу, що спирається на етико-деонтологічні стандарти, закріплені в універсальних і регіональних нормативно-правових актах.

Результати. Однією з ключових функцій демократичної правової держави є захист основних прав і свобод людини, дотримання законності та громадського порядку, запобігання злочинності й забезпечення суспільної безпеки. Важливу роль у цьому процесі відіграє поліція, яка виконує правоохоронну та правозабезпечувальну функції, забезпечує захист державного ладу та безпеки і держави загалом, і окремих її громадян.

Як зазначено у ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», національна поліція України створена і функціонує задля служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [7]. У науково-практичному коментарі до Закону України «Про Національну поліцію» вказано, що поліція – це професійний, висококваліфікований, збройний орган правового порядку, призначений для захисту прав та безпеки громадян і їхнього майна [3].

Поліція не лише забезпечує «жорстку» безпеку, або безпеку у традиційному розумінні, шляхом попередження злочинів та притягнення правопорушників до відповідальності, а й сприяє встановленню безпеки у ширшому сенсі, що охоплює верховенство права та гарантії індивідуальної

свободи [5, с. 13]. Поліція в демократичних країнах допомагає підтримувати цінності демократії і сповідує зазначені цілі, виконує свої завдання в етично прийнятні способи і заради гідних демократичних цінностей [10, с. 14]. З огляду на це діяльність поліції повинна відповідати базовим принципам і стандартам, які закріплені у міжнародних документах, що відображають загальнолюдські цінності, принципи прав людини та демократичні засади роботи поліцейських.

Метою статті є визначення основних цінностей і принципів професійної етики поліцейських та формування цілісного науково обґрунтованого уявлення про їх системи та зміст.

Професійна етика – це система цінностей, принципів і правил поведінки певної професійної спільноти, які формують моральні стандарти професійної діяльності. Також під цим поняттям розуміють галузь етичної науки, яка вивчає цю систему. Норми професійної етики регулюють насамперед взаємодію з владними інституціями та громадянським суспільством, а не лише відносини всередині колективу [1, с. 250].

Професійна етика сприяє формуванню патріотизму, відповідального ставлення до державних органів, організацій, об'єднань і громадян, забезпечуючи моральний характер професійних взаємин. Ці принципи й норми складаються під впливом суспільства, яке визначає межі професійної діяльності, формулює очікування та висуває вимоги до професійної компетентності.

Професійна етика як нормативно-орієнтуючий соціальний інститут є одним із найдієвіших механізмів регулювання діяльності і правоохоронних, і інших державних установ. Етичні категорії, такі як честь, совість, обов'язок, свобода, справедливість, істина та інші, маючи статус загальнолюдських цінностей, слугують еталонами поведінки в суспільстві. Через них здійснюється взаємозв'язок між моральними принципами та правовими нормами.

Професійна етика поліцейського, що ґрунтується на загальнолюдських і професійних моральних цінностях, зокрема, на повазі до людської гідності та справедливому ставленні до людей, у сучасних умовах розглядається як складова універсальної системи соціальних норм – поліцейської деонтології, яка належить до юридичної деонтології.

Юридична деонтологія виділилася в окрему галузь знань у процесі розвитку правової етики. Проте, як зазначають В. Гапотій та О. Мінкова, вона не тотожна з нею: «Юридична деонтологія, з одного боку, є стрижнем, «серцевиною» правової етики, а з другого – значно ширшою за змістом, тому що поряд з морально-етичною культурою містить в собі тісно пов'язані з нею інші грані культури юриста як особи. Тобто юридична деонтологія лише частково збігається з правовою етикою, не поглинаючи її предмет і методи. Вона є певним вступом до неї як до спеціальної науки і навчальної дисципліни, користувачем її як джерелом, з якого черпає деонтологічні норми. Змістом юридичної деонтології є як норми, не забезпечені юридичними санкціями (етичні, естетичні та ін.), так і норми, що встановлюють юридичну відповідальність за невиконання приписів, закріплених у службових документах і нормативних актах (правові)» [1, с. 8].

Не заглиблюючись у дослідження співвідношення понять «етика» і «деонтологія», зазначимо, що аналіз енциклопедичних видань та наукових джерел із цієї проблематики дає змогу зробити висновок, що професійна етика поліцейського має деонтологічний характер. Тісний взаємозв'язок між цими поняттями зображається на назві кодифікованих нормативних актів морально-етичної поведінки поліцейських, які, в одних випадках, отримали назву «етичні кодекси», а в інших – «деонтологічні». Так, наприклад, у Нідерландах і Бельгії прийнято Кодекс професійної етики поліції, у США – Морально-етичний кодекс поліцейського США, а у Франції – Деонтологічний кодекс поліції [12, с. 175–185].

Методологічним і ідеологічним підґрунтям національних кодексів професійної етики поліцейських є етико-деонтологічні стандарти універсальних і регіональних нормативно-правових актів, розроблених у рамках ООН, а також в межах регіональних міжнародних організацій, таких як Рада Європи та ЄС.

За слушним зауваженням М. Пендюри, всі міжнародно-правові акти, що становить правову основу професійної етики поліцейських, умовно можна поділити на 2 групи. Перша група містить міжнародно-правові акти, які проголошують права й основоположні свободи людини, зокрема і такі,

що можуть порушуватися неетичною поведінкою правоохоронців. Так, тут можна назвати Конвенцію про права людини та основоположних свобод (ратифікована Україною у 1997 році), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ратифікований Україною у 1973 році), Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ратифікована Україною в повному обсязі в 1984 році) тощо. До другої групи належать міжнародно-правові стандарти професійної етики поліцейських, норми яких указують на належну поведінку правоохоронців. Із-поміж таких стандартів можна назвати Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990 р.), Основні принципи етики поліцейської служби (1979 р.), Декларацію про поліцію (1979 р.), Європейський кодекс поліцейської етики (2001 р.) тощо. Ці міжнародні документи, на думку цього автора, можна назвати деонтологічними засади поліцейської етики, оскільки вони містять, окрім іншого, безпосередньо етичні норми, тобто норми моральної поведінки правоохоронців [6, с. 110].

Як зазначає О. Стеблинська, у міжнародно-правових документах стандарти поліцейської діяльності визначаються як бажані взірці поведінки поліції, її взаємовідносин із населенням. Найчастіше такі стандарти, що містяться в різних деклараціях, рекомендаціях, керівних принципах, є лише формальними і не мають обов'язкової сили для держав, оскільки в багатьох випадках впливають на міжнародну і національну поліцейську діяльність, підсилюючи договірні положення, або окреслюючи конкретні шляхи імплементації в національне законодавство концептуальних положень, що стосуються здійснення органами поліції покладених на них повноважень [11, с. 191].

Універсальним міжнародним документом, що закладає основу міжнародних стандартів професійної етики поліцейських, вважається Кодекс поведінки службовців органів правопорядку, який був затверджений Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року № 34/169 [4]. У ст. 2 Кодексу передбачено, що посадові особи щодо підтримки

правопорядку повинні поважати та захищати людську гідність, а також підтримувати та захищати права людини. Кодекс визначає передумови гуманного здійснення функцій з підтримання правопорядку, зокрема: кожний правоохоронний орган має представляти громадськість загалом, нести перед нею відповідальність і бути перед нею підзвітним; ефективна підтримка етичних норм серед посадових осіб з підтримання правопорядку залежить від існування добре продуманої, загальноприйнятої та гуманної системи законів; етичні норми та норми професійної поведінки як такі не матимуть практичної цінності доти, доки їх зміст і значення за допомогою навчання і підготовки, а також систематичного контролю не будуть внутрішнім переконанням кожної посадової особи з підтримання правопорядку, та деякі інші [4, с. 8–11].

У формуванні європейських стандартів поліцейської діяльності, зокрема й професійної етики поліції, важливу роль виконала Резолюція № 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» від 8 травня 1979 р. [9]. Вважаючи, що повсюдне прийняття правил професійної етики поліції з урахуванням прав людини й основних свобод сприятиме вдосконаленню європейської системи захисту прав та основних свобод людини, Парламентська Асамблея Ради Європи у розділі А «Етика» цієї Декларації закріплює основні принципи етики поліцейської служби, які наголошують, що: поліцейський повинен «виконувати свій обов'язок чесно, неупереджено і з гідністю», «наполегливо чинити опір і уникаати всіх видів корупції», «сумлінно виконувати накази, віддані його начальником», бути дисциплінованим, особисто відповідальним як за власні дії, так і за дії, які він у «відповідності до наказу виконує або не виконує в тому випадку, якщо вони не узгоджуються із законом» [9].

Положення зазначених міжнародних актів були конкретизовані та поглиблені у Європейському кодексі поліцейської етики, схваленому Рекомендацією Rec(2001)10 Комітету Міністрів Ради Європи від 19 вересня 2001 р. [10]. Кодекс містить 7 розділів, що складаються з 66 пунктів, у яких закріплені принципи, норми професійної етики співробітників поліції, зазначені їхні права й обов'язки, а також необхідні для служби в поліції морально-психологічні якості. Особливе значення

мають професійно-моральні принципи служби поліції, закріплені в гл. 5 Європейського кодексу поліцейської етики. Це такі принципи, як повага до прав людини на життя (п. 35); заборона на здійснення, заохочення або допущення катувань або випадків нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання (п. 36); застосування сили лише у випадках абсолютної необхідності і лише задля досягнення законних цілей (п. 37); законність діяльності (п. 38); утримання від виконання незаконних наказів керівництва (п. 39); справедливість, неупередженість та недискримінаційний підхід (п. 40); дотримання прав кожної людини на повагу до її приватного життя, за винятком випадків абсолютної необхідності і лише для досягнення законних цілей (п. 41); дотримання таких основних прав кожної людини, як свобода думки, совісті, релігії, висловлювання думки, мирних зборів, пересування та право на повагу до своєї власності (п. 43); чесне та поважне поводження співробітників поліції з громадянами (п. 44); боротьба з корупцією» (п. 46) [10].

У Європейському кодексі поліцейської етики, як зазначає О. Проневич, наголошено на об'єктивній зумовленості морально-етичних імперативів соціальною місією поліцейських як «професійних поборників права і постачальників послуг для громадськості» та інституційною специфікою поліції як публічного органу [8, с. 107].

На думку авторів Європейського кодексу, значення цього документа деонтологічного характеру полягає в наступному: «Хоча прийняття кодексу поліцейської етики є лише першим етапом будь-якого процесу, спрямованого на створення єдиних норм у галузі поліції, за відсутності цього кодексу у такого процесу мало шансів на успіх. Закладаючи основи етичних норм, кодекс поліцейської деонтології здатний полегшити визначення етичних проблем, дати краще їхнє розуміння, глибший їхній аналіз та полегшити прийняття рішень. Крім того, він змушує замислитись над тими цінностями, які захищає поліція як інститут, і про адекватне використання таких основоположних для поліції понять, як чесність, неупереджене здійснення... професійної діяльності» тощо [10].

Як зазначено у пояснювальному меморандумі до Рекомендації Рес(2001)10, ухвалення Європейського кодексу

поліцейської етики саме собою є важливим етапом у підтриманні принципів Ради Європи щодо поліції в державах-членах. Однак важливо також, щоб застосування принципів цього кодексу активно здійснювалося після його ухвалення. Тому в п. 63 Кодексу державам-членам пропонується розробляти етичні кодекси, основані на цінностях, що відображені в ньому, і контролюватися відповідними органами. Визначити різницю між етичними кодексами і кодексами поведінки може бути складно, однак, їх все таки слід відрізняти від дисциплінарних інструментів, метою яких є радше визначення того, що становить порушення норм професійної поведінки та внутрішніх наслідків цього [10, с. 56–57].

Висновки. Належність людини до певної професійної групи вимагає відповідності її поведінки та діяльності встановленим нормам, включаючи правила, стандарти та морально-етичні вимоги суспільства. У таких професійних колективах рівень професіоналізму визначається не лише знаннями, вміннями та навиками, а й дотриманням установлених норм професійної поведінки. Ці соціальні норми формують професійні стандарти належної поведінки працівників правоохоронних органів.

Сучасні соціально-політичні умови, в яких працюють співробітники поліції, вимагають формування нової моделі професійної етики і моралі. Вона має ґрунтуватися на моральних принципах і культурно-правових традиціях, а також міжнародних стандартах професійної етики поліцейських. Це зумовлює необхідність формування світогляду співробітників поліції на основі морально-правових цінностей, із-поміж яких ключову роль виконує професійна честь, гідність і ділова репутація. Водночас визначено низку моральних заборон, що охоплюють упередженість, жорстокість, принизливе ставлення до громадян, використання службового становища в власних інтересах, втрату емоційного контролю тощо.

У разі впровадження цих стандартів очікується підвищення рівня культури та професіоналізму поліцейських, розвиток етичного самоконтролю серед співробітників, збільшення прозорості діяльності поліції, вдосконалення механізмів зовнішнього контролю за їхньою роботою, а також зростання ефективності діяльності поліції загалом.

Список використаних джерел

1. Поліцейська деонтологія : навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 316 с.
2. Гапотій В. Д., Мінкова О. Г. Юридична деонтологія : навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. 146 с.
3. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.
4. Кодекс поведінки службовців органів правопорядку, затверджений Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року № 34/169. *Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство* / за заг. редакцією О. А. Банчука. Київ : Москаленко О. М., 2013. С. 8–11.
5. Коментар Генерального директорату з прав людини та верховенства права (Директорату з прав людини) Ради Європи до проектів законів України «Про органи внутрішніх справ» та «Про національну поліцію». URL: Joint Programme between the European Union and the Council of Europe (coe.int)
6. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ : 7БЦ, 2021. 277 с.
7. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 1970.
8. Проневич О. С. Імплементация європейських деонтологічних стандартів професійної діяльності поліцейських у вітчизняне законодавство: до постановки проблеми. *Вісник ХНУВС*. 2016. № 4 (75). С. 102–110.
9. Резолюція № 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Декларация про поліцію» від 8 травня 1979 р. URL: University of Minnesota Human Rights Library (umn.edu)
10. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики», ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів. URL: Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf (hrea.org)
11. Стеблинська О. С. Забезпечення міжнародних стандартів прав людини і громадянина в контексті удосконалення діяльності органів внутрішніх справ України. *Право*. 2012. № 5. С. 190–195.
12. Трофименко В. А. Нормативні акти етичної поведінки поліцейських як необхідні частина законодавчого забезпечення їхньої співпраці з суспільством. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 4 (35). С. 175–185.

Ковалів Мирослав Володимирович,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-9730-8401

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНОГО ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ

Анотація. Досліджено особливості правового регулювання застосування безпілотного повітряного транспорту в Україні в умовах стрімкого розвитку сучасних технологій. Акцентовано на відсутності уніфікованих наукових підходів до визначення ключових понять у цій сфері, що ускладнює формування ефективної правової бази для експлуатації безпілотних літальних апаратів. Розглянуто проблему відставання правового регулювання від технічного прогресу та фрагментарність чинного законодавства, що має відомчий характер.

Особливу увагу приділено класифікації безпілотних повітряних суден залежно від ступеня їх автономності: опціонально пілотовані, дистанційно пілотовані та автономні. Окреслено загальні та спеціальні ознаки таких апаратів, зокрема їхню здатність до самонавчання, функціонування в межах спеціальних транспортних систем, високий рівень обробки інформації та використання штучного інтелекту. Наведено законодавчі визначення поняття «безпілотні літальні апарати» відповідно до Повітряного кодексу України, національних стандартів та регламентів ЄС.

Проаналізовано сфери правомірного використання безпілотників: від задоволення публічних інтересів (екологічний моніторинг, боротьба зі стихійними лихами, рятувальні операції) до бізнесових і приватних цілей. Підкреслено потребу у вдосконаленні правових та організаційних механізмів стимулювання розвитку галузі. Обґрунтовано необхідність розроблення системного, комплексного підходу до регулювання застосування безпілотного транспорту з урахуванням викликів, які постають перед сучасною транспортною інфраструктурою та безпекою.

Стаття становить науковий інтерес для фахівців у галузі адміністративного права, транспортного права, а також для розробників державної політики у сфері цифровізації та технологічних інновацій.

Ключові слова: *безпілотні повітряні судна, правове регулювання, штучний інтелект, класифікація безпілотників, повітряний простір, національне законодавство, міжнародні стандарти, публічна безпека, автономний транспорт, авіаційне право.*

Abstract. *The article explores the peculiarities of the legal regulation governing the use of unmanned aerial transport in Ukraine amid the rapid advancement of modern technologies. The author emphasizes the absence of unified scientific approaches to the definition of key concepts in this domain, which significantly hinders the development of an effective legal framework for the operation of unmanned aerial vehicles (UAVs). The issue of the legal framework lagging behind technological progress is highlighted, along with the fragmented and agency-specific nature of the current regulatory environment.*

Particular attention is paid to the classification of UAVs based on their level of autonomy: optionally piloted aircraft, remotely piloted aircraft systems (RPAS), and fully autonomous aerial vehicles. The general and specific features of such aircraft are described, including their capability for machine learning, operation within specialized transport systems, high-level data processing capabilities, and the application of artificial intelligence. Legislative definitions of UAVs are provided in accordance with the Air Code of Ukraine, national technical standards, and relevant European Union regulations.

The article also analyzes the areas of lawful UAV application – from serving public interests (e.g., environmental monitoring, disaster response, search and rescue operations) to business and private purposes. The need for enhancing legal and organizational mechanisms that support the development of the UAV sector is underlined. The author substantiates the importance of establishing a systemic and comprehensive approach to regulating the use of unmanned aerial transport, taking into account the challenges faced by modern transport infrastructure and public safety.

This article is of academic interest to professionals in the fields of administrative and transport law, as well as to policymakers involved in digitalization and technological innovation.

Key words: *unmanned aerial vehicles (UAVs), legal regulation, artificial intelligence, UAV classification, airspace, national legislation, international standards, public safety, autonomous transport, aviation law.*

Вступ. Стрімкий розвиток технологій у сфері повітряного транспорту зумовив активне впровадження безпілотних повітряних суден у різні сфери суспільного життя. Вони дедалі частіше використовуються і у публічних, і в приватних цілях, що, своєю чергою, вимагає адекватного й ефективного правового реагування з боку держави. Проте сучасне законодавство, і українське, і міжнародне, не завжди встигає за темпами науково-технічного прогресу, що створює значні виклики для правового регулювання.

Особливої актуальності набуває питання правового забезпечення безпеки та контролю за використанням безпілотних літальних апаратів, зважаючи на потенційні ризики, пов'язані з їхнім безконтрольним застосуванням. Водночас відсутність уніфікованих термінологічних підходів, системної класифікації та загальних принципів експлуатації ускладнює створення ефективної нормативно-правової бази.

Метою цієї статті є аналіз сучасного стану правового регулювання використання безпілотного повітряного транспорту, виявлення проблемних аспектів і формування пропозицій щодо вдосконалення правових механізмів у цій галузі.

Матеріали та методи. Використано нормативно-правову базу України та міжнародно-правові акти, які регулюють сферу застосування безпілотного повітряного транспорту. Основними джерелами аналізу є положення Повітряного кодексу України, національних стандартів, зокрема ДСТУ О 7371:2020, а також міжнародних документів, таких як Конвенція про міжнародну цивільну авіацію, регламенти Європейського Союзу (№ 923/2012, № 1332/2011, № 2018/1139), рекомендації Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) та Міжнародної організації стандартизації (ІСО), документи JARUS.

Методологічною основою статті є загальнонаукові та спеціальні юридичні методи дослідження. Зокрема, метод

аналізу застосовувався для вивчення основних ознак безпілотних повітряних суден, їх класифікації та технічних характеристик. Метод систематизації дав змогу узагальнити правові підходи до регулювання безпілотного транспорту на національному та міжнародному рівнях. Порівняльно-правовий метод застосовувався для зіставлення різних підходів до визначення понять і регулятивних норм у національному та європейському законодавстві. Метод логіко-юридичного аналізу дав змогу встановити прогалини у чинному законодавстві й оцінити перспективи його вдосконалення.

Комплексне використання зазначених методів дало змогу дослідити правову природу безпілотних літальних апаратів, виявити проблемні аспекти правового регулювання та сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності застосування норм права у цій галузі.

Результати. Розроблення сучасних нормативних вимог до експлуатації безпілотних транспортних засобів обумовлені певними обставинами.

По-перше, досі в науці немає єдиних та уніфікованих підходів до основних понять у цій галузі, є різні взаємноsupеречливі дефініції. Використовуються визначення безпілотних транспортних засобів, які містять другорядні, несуттєві характеристики. Це ускладнює формування правової бази для подальшого розвитку безпілотних транспортних засобів, їх активного й ефективного застосування.

По-друге, від стану доктрини застосування безпілотних транспортних засобів безпосередньо залежить стан законодавства у цій галузі. Нині технічне розроблення різних видів безпілотних транспортних засобів випереджає рівень правового регулювання їх застосування. Не приділяється належна увага формуванню єдиного, комплексного, системного підходу до розроблення загальних вимог, принципів експлуатації, відповідальності за порушення. У результаті правове регулювання та застосування безпілотних транспортних засобів має чітко виражений відомчий характер.

По-третє, зважаючи на значущість транспортної інфраструктури для економіки держави, зростає важливість удосконалення правового регулювання застосування безпілотних транспортних засобів у частині створення правових

і організаційних механізмів різноманітних заходів стимулювання виробництва.

На сучасному рівні технічного розвитку безпілотні транспортні засоби характеризуються не просто високою технологічністю, вони проєктуються та створюються з використанням технології штучного інтелекту та характеризуються сукупністю загальних і спеціальних ознак.

До загальних ознак безпілотних транспортних засобів належать: певний рівень автономності; функціонування виключно у межах спеціального транспортного комплексу (системи); висока технологічність, що дає змогу приймати, обробляти та передавати великі обсяги інформації; самонавчання штучного інтелекту, що зумовлює вид безпілотних транспортних засобів (безпілотний, дистанційно безпілотний, керований штучним інтелектом); володіння необхідними спеціальними компетенціями з керування безпілотним транспортним засобом, що дають змогу безпечно й ефективно застосовувати. Спеціальні ознаки обумовлені особливостями конкретно-го виду транспортного безпілотного апарату.

Згідно з Повітряним кодексом України, безпілотним повітряним судном визнається повітряне судно, яке керується, контрольоване в польоті пілотом, що знаходиться поза бортом такого повітряного судна [1]. У науковій літературі міститься більш розширювальне тлумачення безпілотного повітряного судна, під яким розуміється судно, яке керується в польоті пілотом, що знаходиться поза бортом такого повітряного судна, або виконує автономний політ за заданим заздалегідь маршрутом [2, с. 32].

У ДСТУ О 7371:2020 «Техніка авіаційна державної авіації. Апарати літальні безпілотні. Основні терміни та визначення зрозуміти. Класифікація» [3] безпілотне повітряне судно визначено як повітряне судно, яке призначене для виконання польоту без пілота на борту. Безпілотний літальний апарат віднесено до автономного повітряного судна – судна, яке не передбачає втручання пілота в керування польотом.

У Регламенті № 428/2009 Ради Європейського Союзу «Встановлення режим для контролю за експортом, переміщенням, продажом і транзитом продукції подвійного призначення на території Співтовариства» безпілотний літальний

апарат (UAV) визначається як будь-який «літальний апарат», здатний ініціювати політ і стійкий контроль [4]. Під самим літальним апаратом розуміється засіб для повітряних польотів з фіксованою або змінною геометрією крила, крилом літака, що обертається (вертольота), поворотним несучим гвинтом або несучим крилом.

За ступенем автономності проведення польоту безпілотні повітряні судна можна поділити на: опціонально пілотоване повітряне судно, що є повітряним судном, яке може керуватися пілотом і зовнішнім пілотом; дистанційно пілотоване повітряне судно, безпілотне повітряне судно, яке пілотується зовнішнім пілотом із наземної станції керування польотом; автономне повітряне судно, виконання польотного завдання якого передбачає втручання пілота в управління польотом.

Безпілотні повітряні судна активно використовуються і у правомірних, і у протиправних цілях. Правомірне застосування безпілотних повітряних суден здійснюється з метою задоволення публічних інтересів, інтересів бізнесу та приватних осіб. Із метою задоволення публічних інтересів безпілотний літальний апарат використовується для моніторингу транспортного потоку, дослідження клімату й екологічного моніторингу; пошуку та рятування, боротьби з пожежами та стихійними лихами, допомоги в операціях із підтримки правопорядку, дослідження дикої природи.

Із метою задоволення інтересів бізнесу безпілотні повітряні судна використовують у сільському господарстві; у сфері зв'язку; при дослідженні цілісності та стану будівель і споруд, інфраструктурних об'єктів, у професійній кіно- та фотозйомці, при пошуку корисних копалин, перевезенні; картографії та топографічній зйомці, рекламі.

Відомі випадки застосування безпілотних повітряних суден із протиправною метою. Безконтрольне застосування безпілотних повітряних суден може створювати реальну загрозу законним інтересам, що охороняються, створювати ризик виникнення загрози громадському порядку та громадській безпеці.

Останніми роками фіксуються численні випадки виконання польотів безпілотних літальних апаратів у безпосередній близькості від місць масового перебування людей, поблизу

об'єктів транспорту й інших важливих стратегічних об'єктів, що свідчать про реальну громадську небезпеку безконтрольного застосування безпілотних літальних апаратів, що потребувало прийняття регулятивних та охоронних норм.

До низки нормативно-правових актів були внесені зміни, що надали повноваження органам Управління державної охорони, МВС України щодо запобігання та припинення несанкціонованого застосування безпілотних літальних апаратів, зокрема шляхом тимчасового обмеження або заборони знаходження безпілотних літальних апаратів в окремих зонах повітряного простору; в окремих зонах повітряного простору придушення або перетворення сигналів дистанційного керування; затримання та доставлення в органи Національної поліції пілотів безпілотних літальних апаратів, виявлення та вилучення всіх або окремих елементів безпілотної авіаційної системи.

Правове регулювання застосування безпілотних повітряних суден подано міжнародними та наднаціональними стандартами, правовими та технічними нормами національного законодавства.

До міжнародних і наднаціональних норм у сфері застосування безпілотних літальних апаратів можна віднести:

- Конвенцію про міжнародну цивільну авіацію;
- Регламент Європейської комісії № 923/2012 від 26 вересня 2012 р. «Встановлення загальних правил для польотів та умов експлуатації щодо аеронавігаційних послуг та процедур»;
- Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу (ЄС) 2018/1139 від 4 липня 2018 р. «Про загальні правила у галузі цивільної авіації та створення Агентства з авіаційної безпеки Європейського Союзу»;
- Регламент № 1332/2011 Європейської комісії «Про встановлення загальних вимог щодо використання повітряного простору та експлуатаційних процедур для запобігання авіаційним зіткненням» та інші.

Окрему групу актів становлять угоди та договори, що регламентують питання військово-технічного застосування.

У 2011 році Міжнародна організація цивільної авіації (International Civil Aviation Association (ICAO – ІКАО) розробила

циркуляр 328 AN/190 «Безпілотні літальні апарати», який вважається першою спробою розроблення міжнародних уніфікованих правил, що регулюють застосування безпілотних літальних апаратів.

Наявні стандарти регламентують деякі елементи безпілотних літальних апаратів, але не безпілотну транспортну систему загалом. Одним із ключових суб'єктів у галузі розроблення міжнародних стандартів є Міжнародна організація стандартизації ISO, яка є Всесвітньою федерацією національних органів стандартизації. Робота з підготовки міжнародних стандартів зазвичай проводиться через технічні комітети Міжнародної організації стандартизації ISO, до складу яких можуть входити представники зацікавлених держав-членів, та представники міжнародних, урядових і неурядових організацій.

У листопаді 2018 року Міжнародна організація стандартизації ISO випустила перший проєкт глобального стандарту для безпілотних систем Draft International Standard for Unmanned Aircraft Systems Operations, де увага приділена питанням безпеки використання безпілотних транспортних систем. Стандарти орієнтовані на вирішення проблем конфіденційності та захисту даних. Це вимагає від операторів наявності відповідних систем обробки інформації та зв'язку. Враховуються вимоги, встановлені JARUS, ICAO, Європейською комісією. Стандарти Міжнародної організації стандартизації ISO не є обов'язковими.

JARUS (Joint Authorities for Rulemaking on Unmanned Systems). Спільні органи з питань правотворчості щодо безпілотних систем, будучи міжнародною організацією, здійснює розроблення єдиних правил, концепцій і технічних вимог у галузі безпілотних літальних апаратів для національних авіаційних адміністративних органів країн Європи, Азії, Америки, Африки.

Організація представила низку документів, що містять специфікації, матеріали, рекомендації, які можуть бути використані під час створення національних нормативів і регламентів для безпілотних літальних апаратів.

Законодавство диференціює повітряні безпілотні авіаційні системи залежно від їхньої маси. Ступінь правового регулювання застосування безпілотних повітряних суден

безпосередньо корелюється зі злітною масою судна. Це зумовлено збільшенням потенційної небезпеки повітряного судна зі збільшенням його маси.

Органами державної влади активно використовують безпілотні літальні апарати для реалізації публічних інтересів. Правове регулювання застосування підпорядковується загальним правилам. Безпілотні літальні апарати активно використовуються органами державної влади для реалізації соціально-значущих, публічних цілей таких, як боротьба з браконьєрством, виявлення пожеж, догляд за рослинами та деревами, патрулювання місць відпочинку, здійснення військової розвідки тощо.

На особливу увагу заслуговують питання правового регулювання безпечного застосування безпілотних повітряних суден. Міжнародною організацією цивільної авіації ІКАО розроблено низку рекомендованих правил експлуатації, до яких віднесено: необхідність завжди тримати безпілотний літальний апарат у межах візуальної видимості; обов'язок переконатися, що район запуску безпілотного літального апарату є вільним для польотів; обов'язок перевіряти справність безпілотного літального апарату перед кожним польотом, планувати політ заздалегідь, навчатися експлуатації безпілотного літального апарату; обов'язок уважного вивчення вимог і інструкції виробника безпілотного літального апарату; необхідно завжди триматися на великій відстані від аеродромів, вертодромів, посадкових майданчиків; при запуску безпілотного літального апарату особа набуває статусу пілота, отже, несе відповідальність за запобігання небезпечним зближенням та безпеку польотів; для виконання комерційних перевезень або робіт потрібне отримання спеціального дозволу авіаційної влади.

Забороняється: виконувати польоти, включаючи будь-які види маневрування, які можуть створювати небезпеку для інших; літати над людьми, спорудами чи транспортними засобами; наближатися ближче, ніж на 50 метрів до людей, споруд чи транспортних засобів; літати на висотах понад 150 метрів над рівнем землі; наближатися до літаків і вертольотів, що виконують політ.

Передбачається застосування безпілотних літальних апаратів для доставки пошти та вантажів, що надалі актуально

для мешканців гірських територій, де доставка вантажів традиційно здійснюється за допомогою звичайного автотранспорту, що економічно невиправдано під час перевезення невеликих вантажів. Безпілотники проводитимуть аерофотозйомку. Це допоможе оперативно та точно обстежити важливі інфраструктурні об'єкти, наприклад трубопроводи та лінії електропередачі.

Висновки. Правове регулювання застосування безпілотних повітряних суден здійснюється на міжнародному та національному рівнях. Правові та технічні регулятори міжнародного рівня мають переважно рекомендаційний характер та спрямовані на формування уніфікованих стандартів правового регулювання на рівні внутрішньодержавного законодавства. Важливого значення в контексті правового регулювання застосування безпілотних повітряних суден набуває класифікація. Класифікація здійснюється за низкою критеріїв: ступінь автономності управління; правомірність застосування; максимальна злітна маса безпілотного повітряного судна.

За ступенем автономності проведення польоту безпілотні повітряні судна можна підрозділити на: опціонально пілотоване повітряне судно, що є повітряним судном, яке може керуватися як пілотом, так і зовнішнім пілотом; дистанційно пілотоване повітряне судно, безпілотне повітряне судно, яке пілотується зовнішнім пілотом із наземної станції керування польотом; автономне повітряне судно, виконання польотного завдання якого передбачає невтручання пілота в управління польотом.

Список використаних джерел

1. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>
2. Слободська І. А., Юхимович М. І. Правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів у цивільній авіації України. *Юридичний вісник*. 2022. № 4 (65). С. 30–35.
3. Техніка авіаційна державної авіації. Апарати літальні безпілотні. Основні терміни та визначення зрозуміти. Класифікація : ДСТУ О 7371:2020. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=90063#:~:text=%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%20%D0%92%207371

4. Council Regulation (EC) No 428/2009 of 5 May 2009 setting up a Community regime for the control of exports, transfer, brokering and transit of dual-use items (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/428/oj/eng>
5. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text
6. European Commission Regulation No. 923/2012 of 26 September 2012 laying down common rules for flights and operating conditions for air navigation services and procedures. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2012/923/oj/eng
7. Regulation of the European Parliament and of the Council of the European Union (EU) 2018/1139 of 4 July 2018 on common rules in the field of civil aviation and establishing a European Union Aviation Safety Agency. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1139/oj/eng>
8. Regulation No. 1332/2011 of the European Commission laying down common requirements for the use of airspace and operational procedures for the prevention of aircraft collisions and others. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/1332/oj/eng>

Савчин Галина Ярославівна,

кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу
організації наукової діяльності –
завідувач відділення організації наукової роботи
відділу організації наукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-5522-1578

Волкова Софія Михайлівна,

науковий співробітник відділення організації наукової роботи
відділу організації наукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0008-8570-2816

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

***Анотація.** Після деокупації українських територій перед державою постає важливе завдання – повноцінне відновлення правопорядку, безпеки та довіри громадян до інституцій. У цьому процесі Національна поліція України виконує одну з провідних ролей, водночас зіштовхуючись із комплексом*

проблем, характерних для поствоєнного середовища. Знищена інфраструктура, заміновані території, втрата облікових баз, відсутність кадрів, високий рівень соціальної напруги створюють складне оперативне середовище, яке потребує нестандартних рішень і нових підходів у роботі.

Розглянуто ключові напрями діяльності поліції на деокупованих територіях, з-поміж яких: боротьба з незаконним обігом зброї, документування воєнних злочинів, виявлення колаборантів, робота з постраждалим населенням, відновлення функцій ювенальної превенції, реагування на численні майнові конфлікти та підтримка психологічної стійкості і громадян, і особового складу. Акцентовано на міжвідомчій взаємодії, потребі у міжнародній підтримці та важливості професійної та моральної підготовки поліцейських до роботи в умовах надзвичайної складності.

Ключові слова: вторгнення, деокуповані території, Національна поліція України, воєнні злочини, правоохоронна діяльність.

Abstract. After the deoccupation of Ukrainian territories, the state faces an important task – the full restoration of law and order, security, and citizens' trust in institutions. In this process, the National Police of Ukraine plays one of the leading roles, while simultaneously facing a complex of problems characteristic of the post-war environment. Destroyed infrastructure, mined territories, loss of accounting databases, lack of personnel, and high levels of social tension create a complex operational environment that requires non-standard solutions and new approaches to work.

The key areas of police activity in the deoccupied territories were considered, including: combating illegal arms trafficking, documenting war crimes, identifying collaborators, working with the affected population, restoring juvenile prevention functions, responding to numerous property conflicts, and supporting the psychological resilience of both citizens and personnel. The emphasis is on interagency cooperation, the need for international support, and the importance of professional and moral training of police officers to work in conditions of extreme complexity.

Key words: invasion, deoccupied territories, National Police of Ukraine, war crimes, law enforcement activities.

Вступ. Деокупація українських територій, що перебували під тимчасовим контролем ворожих сил, супроводжується не лише руйнуванням інфраструктури, а й глибокою дестабілізацією суспільного життя, правової системи та механізмів захисту громадян. У цих умовах поліція опиняється на передовій боротьби за відновлення правопорядку, часто працюючи в умовах кадрового дефіциту, знищених баз даних, розграбованих установ і високого рівня недовіри з боку населення. Правоохоронці змушені одночасно реагувати на сплеск кримінальних правопорушень, відновлювати довоєнні процедури, забезпечувати захист громадян, майна та громадської безпеки в умовах нестабільності й невизначеності. Це ставить перед поліцією надзвичайно складне завдання – не лише повернути законність, а й бути символом справедливості, гарантом захисту прав і безпеки для громадян, які пережили окупацію. Саме тому виникає потреба у комплексному осмисленні ролі поліції на деокупованих територіях як ключового чинника у процесі відновлення державності, довіри до влади та громадянського спокою.

Матеріали та методи. Метою цієї наукової статті є всебічне осмислення ролі Національної поліції у процесі відновлення правопорядку на деокупованих територіях України в умовах післявоєнної нестабільності та трансформації безпекового середовища.

Для досягнення мети слід вирішити такі завдання: 1) визначення ключових проблем і викликів, з якими стикається поліція на деокупованих територіях України; 2) дослідження ефективних підходів до відновлення правопорядку, забезпечення безпеки громадян і стабілізації суспільного життя; 3) обґрунтування значення ефективної поліцейської діяльності для відновлення суспільного порядку, захисту прав громадян і підтримання національної безпеки.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дало змогу всебічно проаналізувати особливості діяльності Національної поліції України в умовах деокупації, а саме: **1) аналіз нормативно-правової бази** – здійснено вивчення чинного законодавства України, підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів у зоні

конфлікту та після деокупації, а також міжнародно-правових норм, які стосуються постконфліктного врегулювання; **2) системний підхід** – дав змогу розглядати діяльність поліції як елемент ширшої системи забезпечення національної безпеки, у взаємодії з іншими державними та міжнародними інституціями; **3) соціологічні методи** – частково використано для аналізу суспільних очікувань, рівня довіри до поліції та емоційно-психологічного стану населення, що мешкає на деокупованих територіях; **4) індукція та дедукція** – дали змогу узагальнювати окремі випадки поліцейської практики та формулювати висновки на макрорівні щодо тенденцій та необхідних реформ.

Аналіз наукових праць свідчить, що предметом досліджень вітчизняних науковців є ця тематика з 2014 року, коли рф розпочала військовий конфлікт і захопила території Донецької та Луганської областей. Збільшилася кількість досліджень після повномасштабного вторгнення рф. Внесено чимало змін до нормативних документів, що регулюють діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану. Науковці висвітлюють проблеми, які виникають в роботі правоохоронних органів загалом та на деокупованих територіях зокрема [1], питання взаємодії Національної поліції з іншими правоохоронними підрозділами, зокрема Національною гвардією України [2, 3], комплекс стабілізаційних заходів, цілей, завдань і напрямів діяльності державних органів влади та місцевого самоврядування, органів сектору безпеки й оборони на відновлення правопорядку та нормальних умов життя на деокупованих територіях [4, 5] тощо.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022 року спричинило не лише бойові дії, а й тимчасову окупацію значної частини території нашої держави. Звільнення цих регіонів у результаті успішних операцій Збройних Сил України обумовлює новий – надзвичайно складний і відповідальний – етап національного відновлення: повернення української державності, правопорядку та громадської довіри.

За цих умов Національна поліція України виконує тут одну з ключових ролей. Після деокупації на правоохоронців покладається широкий спектр завдань – від першочергового

забезпечення фізичної безпеки громадян до розслідування воєнних злочинів, документування фактів колабораціонізму, стабілізації криміногенної ситуації та повернення функціонального правопорядку. Проте це не просто повернення до звичайного режиму роботи, а фактично початок роботи в умовах правового, інфраструктурного та гуманітарного колапсу.

Особливої уваги потребує питання довіри. Люди, які пережили місяці окупацію, масові репресії, розрив із державними інституціями, часто боязко або скептично сприймають поліцію. У чималій кількості людей сформувалися спотворені уявлення. Вони отримали глибоку психологічну травму. Робота поліцейського на таких територіях – це не лише боротьба зі злочинністю, а й етична, гуманітарна і комунікативна місія, що вимагає нової чутливості, рішучості та глибокого розуміння ситуації. Налагодження активної співпраці з населенням на деокупованих територіях є дуже важливим і з погляду надання необхідної підтримки та допомоги мешканцям таких територій, і з позиції отримання необхідної інформації від останніх, що полегшує роботу поліцейських під час проведення стабілізаційних заходів [1, с. 27].

Одним із найсерйозніших викликів для поліції на деокупованих територіях є масштабне мінування місцевості, залишки вибухонебезпечних предметів (ВНП), боєприпасів, техніки та саморобних вибухових пристроїв, залишених після бойових дій. «Україна стала однією з найзамінованих країн у світі. 3 лютого 2022 року вибухонебезпечні предмети забрали життя 336 людей, з них 18 дітей, а ще 825 осіб, зокрема 92 дитини, отримали поранення. Загалом на кінець 2024 року близько 139 тисяч квадратних кілометрів території України вважаються потенційно забрудненими і потребують обстеження», – зазначив Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець [6]. Це створює постійну загрозу для життя і цивільного населення, і правоохоронців, які першими повертаються до звільнених населених пунктів.

Поліція, у співпраці з саперними підрозділами Збройних Сил України, ДСНС, міжнародними інженерно-гуманітарними організаціями (HALO Trust, FSD, MAG тощо), забезпечує охорону місць проведення розмінування, здійснює евакуацію цивільних із небезпечних зон, патрулює потенційно замінзовані

території та інформує населення про правила безпеки. Поліцейські першими документують інциденти, пов'язані з підривами, та ведуть облік територій, де були зафіксовані вибухи, поранення чи загибель людей через ВНП.

Окремою проблемою є приховані або замасковані мінно-вибухові пастки: вибухівка в дитячих іграшках, побутових предметах, транспортних засобах, залишених у домівках. Ворог цілеспрямовано мінував соціальні об'єкти – школи, лікарні, адміністративні будівлі, кладовища, лісосмуги. Це ускладнює навіть базову поліцейську діяльність – огляд місця злочину, вилучення доказів, установлення свідків або зв'язок із населенням.

У деяких випадках правоохоронці гинуть або зазнають поранень під час виконання службових обов'язків у замінованих районах. Тому до стандартної підготовки поліцейських додаються елементи інженерної безпеки, робота у броньованих засобах, залучення вибухотехніків до майже кожного виїзду на звільнену територію.

Постає важливий напрям роботи інформативного характеру, комунікація з населенням, органами місцевої військової адміністрації, участь у роз'яснювальних кампаніях, насамперед у сільських громадах, де мінування може тривати роками. Мета – мінімізувати ризики для цивільного населення, передусім дітей, літніх людей, фермерів, які повертаються до господарств.

Отже, розмінування – це не лише технічне питання, а критично важлива складова роботи поліції, яка безпосередньо впливає на швидкість повернення до нормального життя, забезпечення правопорядку, доступ до правосуддя та фізичну безпеку громадян.

Із-поміж ключових завдань поліції на звільнених територіях є оперативне виявлення та фіксація осіб, які співпрацювали з окупаційною владою або були причетні до злочинів під час тимчасової окупації. (Колабораціонізм – це складний і неоднозначний психосоціальний та етичний феномен, що виникає внаслідок взаємодії між суб'єктами комунікаційного процесу (індивідами, певними політичними організаціями й учасниками). Колаборацію варто тлумачити як добровільну чи примусову співпрацю з ворогом у всіх сферах життя,

зокрема політичній, військовій, економічній, побутовій, соціально-культурній тощо) [7, с. 60].

Правоохоронці працюють у надскладних умовах, адже колаборанти часто намагаються замаскувати свою діяльність, користуються інформаційною підтримкою ворога або ж впливають на місцеві громади через корупційні схеми та погрози. Водночас поліція має дотримуватися законності й принципів правової держави, аби уникнути порушень прав людини, помилкових звинувачень і рейдерських захоплень.

Одним із ключових викликів, що постають перед українською поліцією на деокупованих територіях, є не лише забезпечення публічного порядку та безпеки, а й відновлення довіри населення. Цей процес надзвичайно складний і потребує системного підходу, оскільки роки перебування територій під окупацією залишили глибокий слід у свідомості громадян.

Тривала присутність ворога супроводжувалася масштабною інформаційною кампанією, спрямованою на дискредитацію українських державних інституцій, зокрема правоохоронних органів. Унаслідок цього значна частина населення сформувала спотворене або упереджене уявлення про роль та функції української поліції, сприймаючи її не як інструмент захисту прав і свобод громадян, а як репресивний орган або «ворожий елемент».

У таких умовах інституційне повернення поліції до виконання своїх повноважень на деокупованих територіях не може обмежуватися лише фізичною присутністю або відновленням адміністративних структур. Необхідною є побудова нової комунікаційної платформи між поліцією та місцевими жителями, яка ґрунтується на прозорості, відкритості й готовності до діалогу.

Важливу роль у цьому виконує жива комунікація з громадянами – проведення зустрічей, інформаційних заходів, участь у житті громади. Працівники поліції мають не тільки забезпечувати правопорядок, а й бути активними учасниками суспільного життя, відповідати на запити громадян, роз'яснювати законодавство, допомагати у вирішенні побутових і соціальних проблем.

Після деокупації населених пунктів поліція стикнулася також із такою проблемою, як нестача кваліфікованих кадрів і матеріально-технічних ресурсів. Це ускладнює процес

відновлення правопорядку, забезпечення безпеки населення та реагування на злочини, насамперед пов'язані з воєнними діями та колабораціонізмом, оскільки нестача кадрів призводить до:

- виснаження і зменшення особового складу: чимало працівників поліції були евакуйовані, загинули, поранені або не повернулися на службу;

- високого рівня навантаження: наявний персонал змушений виконувати обов'язки в умовах хронічної перевтоми, що знижує ефективність;

- проблем із набором: через загрози безпеці й складні умови роботи нові кандидати неохоче йдуть служити в ці райони.

Нестача ресурсів проявляється у пошкодженій інфраструктурі, де будівлі відділків, техніка, комунікаційне обладнання часто знищені або розграбовані, нестачу техніки та транспорту з обмеженим доступ до службового транспорту, засобів зв'язку, комп'ютерної техніки, бронезишетів тощо.

Серйозною перешкодою на шляху до ефективного відновлення правопорядку на деокупованих територіях є втрата облікових баз і порушення системи документообігу. Під час окупації значна частина інформаційних ресурсів поліції – і електронних, і паперових – була знищена, пошкоджена або вивезена. Йдеться про бази даних кримінальних правопорушень, розшуку осіб, реєстри зброї, інформацію про осіб, що перебували під слідством, а також особові справи співробітників поліції. Часто роботу правоохоронців доводиться починати практично з початку – без історичних даних, без архівів, без доказової бази попередніх проваджень. Це серйозно ускладнює оперативну діяльність, унеможливорює перевірку судимостей, розшук викраденого майна, а також ведення ефективної кадрової політики, включно з перевіркою осіб, які могли співпрацювати з окупантами.

Ситуацію ускладнює й те, що під час окупації частина інформації могла бути навмисне сфальсифікована або змінена, що спричиняє потребу в її повній перевірці й переоцінці. Відсутність об'єктивних даних позбавляє слідство важливих орієнтирів, а самі поліцейські змушені покладатися виключно на свідчення очевидців або власні спостереження, що значно знижує ефективність розслідувань.

У відповідь на ці виклики важливо впроваджувати комплексні заходи з відновлення облікових систем. До них належать: створення резервного копіювання баз даних на рівні МВС, залучення спеціалізованих груп для збору і фіксації інформації на місцях, застосування цифрових технологій для відновлення пошкоджених даних. Водночас необхідно проводити масштабну верифікацію кадрового складу та знову формувати особові справи працівників, які повернулися або залишалися на території під час окупації. Відновлення достовірного документообігу й інформаційної інфраструктури, що є основою для нормального функціонування правоохоронної системи та гарантією того, що розслідування злочинів на деокупованих територіях буде максимально об'єктивним, прозорим і результативним.

Національна поліція України здійснює документування воєнних злочинів для забезпечення правосуддя та відновлення справедливості. Фіксація воєнних злочинів на деокупованих територіях України, опитування свідків і потерпілих, оперативно-розшукові операції щодо зниклих осіб, збір біометричних даних – щоденна робота правоохоронців.

«Станом на 16 квітня 2025 року в Україні зафіксовано 159 тисяч воєнних злочинів, зареєстрованих з початку повномасштабної війни – начальник Департаменту протидії злочинам Офісу генпрокурора Юрій Белоусов. Ми маємо десь близько 850 підозрюваних. Це ті серед російських військовослужбовців, хто отримав вже статус підозрюваних. З цієї кількості вже десь 608–610 справ розглядається в наших судах. І вже 158 засуджених осіб», – розповів Ю. Белоусов [8].

Ще один із напрямів роботи поліції – забезпечення прав громадян, які повертаються з евакуації. Після звільнення населених пунктів тисячі людей повертаються додому, сподіваючись знайти своє житло, майно та звичне середовище. Проте реальність часто виявляється трагічною: будинки, транспортні засоби зруйновані або пошкоджені, квартири, земельні ділянки опинилися в чужому користуванні. Часто люди стикаються з повною втратою документів, які підтверджують право власності, що робить процес захисту своїх прав ще складнішим.

Поліція в таких умовах змушена оперативно реагувати на масові звернення громадян щодо незаконного заволодіння майном, фіксувати правопорушення, здійснювати перевірки та проводити досудові розслідування. Йдеться не лише про побутові конфлікти, а й про системні випадки мародерства, рейдерського захоплення, махінацій із документацією під час окупації. Часто повернення майна потребує тривалої юридичної процедури, водночас від людей очікується миттєва реакція у складних емоційних і матеріальних обставинах.

Робота поліції в таких ситуаціях є не тільки питанням правозастосування, а й важливим елементом стабілізації суспільства. Вона передбачає розв'язання конфліктів між тими, хто залишався на місці, і тими, хто повернувся, мінімізацію напруги в громадах, відновлення довіри до державних інституцій. Також правоохоронці повинні співпрацювати з місцевими органами влади, щоб у максимально стислі терміни підтверджувати права власності, збирати докази та перешкоджати повторним випадкам самозахоплення чи шахрайства.

Отже, робота з людьми, які повертаються з евакуації, є надзвичайно складною та водночас важливою складовою відновлення правопорядку в постокупаційний період, адже саме від здатності поліції захистити базові майнові права залежить довіра до влади та відчуття справедливості в суспільстві.

Після звільнення окупованих територій одним із першочергових завдань правоохоронних органів є відновлення системи ювенальної превенції та всебічного захисту дітей. Саме діти є однією з найвразливіших категорій населення під час окупації: фіксуються випадки втрати батьківського піклування, насильницької депортації до РФ, викрадень, а також перебування малолітніх у небезпечних умовах без належного догляду. Часто після деокупації неможливо одразу встановити точну кількість неповнолітніх, які залишилися на території, були переміщені або зникли безвісти.

Поліція у тісній взаємодії з органами опіки, службами у справах дітей і міжнародними організаціями має діяти оперативно – встановлювати місцезнаходження дітей, перевіряти умови їхнього проживання, виявляти ознаки домашнього насильства, занедбаності, а в окремих випадках – торгівлі людьми. Надскладною є ситуація з дітьми, які втратили

батьків або залишилися без супроводу дорослих – для них потрібно не лише юридичне визнання статусу, а й термінове розміщення у безпечному середовищі.

У перехідний період після звільнення територій дієвий захист дітей потребує підвищеної уваги – від перевірок шкіл і дитсадків до виявлення неблагополучних родин, де під час окупації могли відбуватися зловживання чи ідеологічний тиск на дітей. Також поліція повинна фіксувати факти залучення дітей до незаконної діяльності під час окупації, зокрема до співпраці з окупаційною адміністрацією чи воєнізованими формуваннями, що заподіює додаткову психологічну і соціальну травму.

Відновлення ювенальної превенції – це не лише повернення до мирної практики захисту прав дітей, а й формування безпечного середовища, в якому дитина відчуває підтримку, довіру та стабільність. Поліцейські, які працюють із неповнолітніми, мусять і забезпечувати закон, і бути чуйними посередниками між дитиною та суспільством, адже саме діти – це майбутнє громади, яка пережила окупацію, і турбота про них є одним із моральних і правових пріоритетів у процесі відновлення.

У реаліях деокупованих територій однією з особливо небезпечних загроз є сплеск нелегального обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин. Після бойових дій та хаотичного відступу ворожих сил на місцях залишаються схованки зі зброєю, покинуті арсенали, заміновані об'єкти, а також викрадене або самовільно привласнене озброєння, яке потрапляє до рук цивільних чи кримінальних угруповань. У цьому контексті поліція опиняється перед подвійним викликом: з одного боку – необхідно швидко виявляти і нейтралізовувати небезпечні залишки війни, з іншого – протидіяти кримінальному використанню зброї на звільнених територіях.

Нелегальний обіг зброї безпосередньо загрожує не лише громадській безпеці, а й процесу стабілізації регіону. Зростає ризик її використання у побутових конфліктах, скоєнні грабежів, нападів, або навіть у розбірках між маргінальними групами. Крім того, доступність зброї на «чорному ринку» спричиняє зростання організованої злочинності, яка намагається використати нестабільну ситуацію у своїх інтересах.

Поліція змушена вдаватися до активних оперативно-розшукових заходів: обшуків, перевірок будинків і господарств, патрулювання потенційно небезпечних зон, а також перевірки осіб, які раніше мали доступ до зброї або могли бути пов'язані з бойовими діями.

Налагодження ефективного контролю над обігом зброї є важливим для безпеки громадян. Лише через рішучу, системну і публічно зрозумілу політику вилучення незаконної зброї можна знизити рівень насильницьких злочинів і створити передумови для відновлення правопорядку на деокупованих територіях.

Висновки. Робота Національної поліції на деокупованих територіях України – це не просто патрулювання чи охорона громадського порядку, а складна місія з відновлення державності, верховенства права та довіри громадян. Успішне виконання цих завдань потребує координації з іншими органами влади, підтримки громадянського суспільства та належного забезпечення ресурсами.

У процесі дослідження встановлено, що діяльність Національної поліції на деокупованих територіях України супроводжується численними викликами, з-поміж яких гостро постають проблеми безпеки, відсутність стабільної інфраструктури, кадровий дефіцит, правовий вакуум і знижений рівень довіри з боку населення. Умови, в яких доводиться працювати правоохоронцям, вимагають не лише оперативного реагування на загрози, а й системного підходу до відновлення правопорядку. Ефективна стабілізація ситуації можлива лише за умов тісної взаємодії поліції з іншими державними структурами та місцевими громадами, використання гнучких тактик реагування, а також активного залучення громадськості до процесів безпеки.

Результати аналізу засвідчують, що ефективна поліцейська діяльність є ключовим чинником у процесі відновлення державності та суспільного порядку на звільнених територіях. Вона сприяє поверненню довіри громадян до влади, забезпеченню прав і свобод людини, а також формуванню стабільного безпекового середовища, що є необхідною умовою для подальшого соціально-економічного відновлення регіонів і зміцнення національної безпеки України загалом.

Отже, ефективна робота поліції у перехідний період є критично важливою умовою успішного відновлення – і правопорядку, і загалом нормального функціонування суспільства після окупації. Підтримка правоохоронців, їхня підготовка, забезпечення ресурсами та суспільна довіра до них – це інвестиція у безпечну, стійку й об'єднану Україну.

Список використаних джерел

1. Гусаров С. М. Робота органів поліції України на деокупованих територіях. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези допов. III наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 травня 2023 року). МВС України, ХНУВС, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2023. С. 25–30.
2. Коломієць Ю. М. Взаємодія Національної поліції та Національної гвардії України під час воєнного стану: особливості виконання завдань на деокупованих територіях. *Південноукраїнський правничий часопис*. Правове забезпечення адміністративної реформи. Одеса, 2024. № 4. С. 103–108.
3. Новіченко А. Взаємовідносини Національної поліції та громади під час воєнного стану. *Науково-правничий журнал. Право.ua*. 2024. № 1. С. 86–93.
4. Медяник І. С. Організаційно-правове забезпечення процесу реінтеграції тимчасово окупованих територій. *Міжнародна та національна безпека: теоретико і прикладні аспекти* : мат. VII Між. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.) / МВС України, ОДУВС. Дніпро, 2023. С. 269–270.
5. Бугайчук К. Л. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: концептуальне розуміння, класифікація, особливості застосування. *Право і безпека*. Харків, 2024. № 1 (92). С. 9–21.
6. Україна стала однією з найзамінованіших країн у світі, – Лубінець. URL: <https://mykyivregion.com.ua/news/ukrayina-stala-odniyeyu-z-naizaminyanisix-krayin-u-sviti-lubinec>
7. Дубонос Н. І., Пашина Н. П. Сутність поняття колабораціонізм та його основні ознаки. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. політологія, 2023. Вип. 37. С. 59–67.
8. З початку повномасштабної війни в Україні зареєстрували 159 тисяч воєнних злочинів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3982821-z-pocatku-povnomasstabnoi-vijni-v-ukraini-zareestruvali-159-tisac-voennih-zlociniv-ofis-genprokurora.html>

Хитра Андрій Ярославович,

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID. ID: 0000-0002-7125-1953

Душна Вікторія Андріївна,

здобувач рівня вищої освіти «магістр»
Львівського державного університету внутрішніх справ

Зеленко Кароліна Іштванівна,

здобувач рівня вищої освіти «магістр»
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ТРУДНОЩІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. Розглянуто питання щодо правових труднощів застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Досліджено особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. Окреслено недоліки, які трапляються у кримінальних провадженнях, зауважено на різні підходи в слідчій і судовій практиці. На підставі аналізу зроблені висновки щодо можливих напрямів подальшого вдосконалення застосування інституту запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, запобіжні заходи, досудове розслідування, підозрюваний, обвинувачений.

Abstract. The article examines the issues of legal difficulties in the application of preventive measures in criminal proceedings. The features of the application of preventive measures in martial law are studied. The shortcomings encountered in criminal proceedings are outlined, attention is paid to different approaches in investigative and judicial practice. Based on the analysis, conclusions are drawn regarding possible directions for further improvement of the application of the institute of preventive measures in criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings, preventive measures, pre-trial investigation, suspect, accused.

Вступ. Запобіжні заходи є важливим інструментом у кримінальному процесі, спрямованим на забезпечення належної поведінки підозрюваного або обвинуваченого, а також на ефективне здійснення правосуддя. Вони мають подвійне значення – з одного боку, гарантують досягнення процесуальних цілей, а з іншого – фундаментальних прав і свобод людини. Тому питання обґрунтованості, доцільності та пропорційності застосування запобіжних заходів викликає постійну увагу з боку науковців, практиків і правозахисників. У кримінальному процесі досі є низка проблем, пов'язаних із практикою обрання, зміни та скасування запобіжних заходів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення правозастосовної практики, забезпечення балансу між інтересами слідства і правами особи, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Матеріали та методи. У процесі дослідження проблематики застосування запобіжних заходів були використані і нормативно-правові, і емпіричні джерела. Основу нормативної бази становлять положення Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України (КПК – України), міжнародні правові акти та прецедентна практика Європейського суду з прав людини, яка має значний вплив на тлумачення і застосування запобіжних заходів.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціально-правові методи. Системно-структурний метод застосовано для з'ясування взаємозв'язку між видами запобіжних заходів та їх правовим регулюванням. За допомогою формально-юридичного методу проаналізовано чинне законодавство на предмет відповідності принципам верховенства права і гарантіям прав людини. Емпіричний аналіз, зокрема контент-аналіз судової практики, дав змогу виявити реальні проблеми правозастосування та суперечності у підходах на практиці.

Результати. Запобіжні заходи – це вид заходів забезпечення кримінального провадження, застосування яких полягає в обмеженні підозрюваного, обвинуваченого в його правах на свободу й особисту недоторканність; недоторканність житла або іншого володіння особи; таємницю спілкування; невтручання у приватне життя [1, с. 442].

Підставами застосування запобіжного заходу є:

– наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, що здебільшого тлумачиться як вказівка на факт притягнення особи до кримінальної відповідальності, тобто виконання процесуальної дії повідомлення особи про підозру в порядку, визначеному Главою 22 КПК України;

– наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може не виконати покладені на нього обов'язки або вчинити дії, які розглядаються як ризики через призму превентивної мети застосування запобіжних заходів, тобто наявність фактичних даних, що вказують на вчинення або спроби вчинення дій, які перешкоджатимуть кримінальному провадженню.

Підставами застосування запобіжного заходу є дані фактичного характеру. Такими фактичними даними так само, як і при застосуванні будь-якого заходу кримінального процесуального примусу, насамперед є докази. На наш погляд, спершу необхідно відзначити, що фактичні дані, що вказують на ситуацію, яка обумовлює необхідність застосування певного виду запобіжного заходу, будуть підставами для його застосування.

Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів є комплексною діяльністю, яка передбачає декілька етапів. Залежно від процесу їх застосування у науковій юридичній літературі виокремлюють «обрання запобіжного заходу», що розуміється як прийняття рішення про запобіжний захід, і «застосування запобіжного заходу», що трактується як процесуальна дія, яка здійснюється з моменту прийняття рішення про обрання запобіжного заходу до його скасування чи зміни [2, с. 107].

Вивчення судової практики свідчить про те, що слідчі судді, суди під час розгляду питання про застосування / скасування запобіжного заходу досліджують такі критерії: вид злочину, у вчиненні якого підозрюється або обвинувачується особа; чи здатна особа здійснювати захист держави; чи є особа військовозобов'язаною; чи немає в неї обмежень щодо несення військової служби тощо. Взагалі, вважається, що навіть, коли йдеться про правопорушення, які вчиняються

в умовах воєнного стану, рішення про застосування того чи іншого засобу стосовно особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні відповідних правопорушень, повинно бути обґрунтованим і вмотивованим, таке рішення має бути прийнятим на підставі максимального врахування всіх обставин кримінального провадження тощо. В нинішніх умовах воєнного стану законодавець передбачив особливості щодо порядку зміни запобіжних заходів у чч. 5, 6 ст. 616 КПК. Так, встановлюється можливість зміни запобіжного заходу у виді застави на особисте зобов'язання, а також зміни запобіжного заходу у виді домашнього арешту на особисте зобов'язання.

Важливо підкреслити й те, що законодавець не встановив чіткого визначення безпосередньої сутності та наповнення змісту клопотання про зміну запобіжного заходу. У зв'язку з тим, окремі судді вважають, що, порушуючи перед судом питання про зміну запобіжного заходу, сторони можуть посилатися на існування можливості зміни обставин, які бралися до уваги під час застосування запобіжного заходу (поява наміру підозрюваного брати участь у захисті свободи та незалежності України) [3].

Окремої уваги набуває визначення питання щодо строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу. Так, ст. 203 КПК вказує, що дія ухвали про застосування запобіжного заходу припиняється після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження. Водночас за змістом ч. 4 ст. 196 КПК лише під час застосування двох запобіжних заходів – домашнього арешту та тримання під вартою – слідчий суддя, суд зобов'язаний визначити в ухвалі дату закінчення її дії. З огляду на те, що в КПК не визначено строків дії таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання, особиста порука і застава (на відміну від домашнього арешту й тримання під вартою, які мають чітко визначений строк дії та порядок його продовження), немає й обов'язку слідчих суддів зазначати в ухвалах про обрання цих запобіжних заходів строк закінчення їхньої дії. Водночас, згідно із ч. 7 ст. 194, ч. 2 ст. 196 КПК, в ухвалі про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, відповідні обов'язки можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк

не більше двох місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 КПК. Після закінчення строку, зокрема продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються. Тобто ухвала про обрання запобіжного заходу припиняє свою дію у частині застосування обов'язків, водночас вона продовжує діяти у частині обраного конкретного виду запобіжного заходу. В даному контексті акцентуємо на тому, що запобіжні заходи у виді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави не обмежуються строком. Тому якщо в ухвалі слідчого судді, суду не визначено кінцевого терміну, зі спливом якого припиняє свою дію запобіжний захід, останній продовжує фактично діяти незалежно від закінчення строку дії обов'язків [5].

Умови воєнного стану в Україні значно ускладнили реалізацію конституційних гарантій особи у кримінальному провадженні, зокрема щодо застосування запобіжних заходів. Зміни, запроваджені до КПК України, розширили повноваження прокурора, зменшили судовий контроль і створили передумови для зловживань, що призводить до порушення принципу змагальності сторін і права на справедливий суд. Необхідним є баланс між захистом національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав людини, а також подальше вдосконалення законодавчого механізму застосування запобіжних заходів відповідно до міжнародних стандартів.

Через зміни до КПК України під час воєнного стану дозволено, у виняткових випадках, обрання запобіжного заходу прокурором замість слідчого судді. Це призводить до зниження ролі суду як гаранта захисту прав людини, посилює ризик зловживання владою з боку органів досудового розслідування та порушує принцип незалежності судочинства. Ще однією проблемою є обмеження права на захист, а саме те, що в умовах бойових дій або окупації окремих територій неможливо своєчасно залучити захисника або реалізувати право на повноцінну юридичну допомогу. Як наслідок особа може залишитися без адвокатської допомоги на етапі обрання запобіжного заходу, що суперечить ст. 59 Конституції України і міжнародним

стандартам, зокрема статті 6 ЄКПЛ: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Варто зазначити про відсутність ефективного апеляційного перегляду та формального підходу до розгляду клопотань. Через збої в роботі судів, перевантаженість або евакуацію органів влади оскарження запобіжного заходу часто неможливе або затягується. Крім того, у судовій практиці під час воєнного стану помітна тенденція до формального задоволення клопотань слідчого / прокурора, часто без детального аналізу доказів. У зв'язку з цим особи можуть тривалий час перебувати під вартою без ефективного судового перегляду їхнього становища, що суперечить нормам КПК і стандартам ЄСПЛ.

Втручання органів державної влади в сферу особистих прав і свобод під час застосування запобіжних заходів повинно бути обмеженим і здійснюватися лише в межах, які є об'єктивно необхідними для ефективної боротьби зі злочинністю. Це вимагає, по-перше, чіткого закріплення у правовій системі лише тих випадків, у яких дійсно виправдане застосування примусових заходів; по-друге, ретельної диференціації передбачених законом засобів впливу залежно від характеру правопорушення, що забезпечує їхню відповідність та адекватність; по-третє, законодавчого врегулювання процесуальних форм примусу, умов, підстав і порядку їх застосування з певним рівнем деталізації; по-четверте, практичного застосування лише тих правозахисних інструментів, які чітко визначені нормативними актами та використовуються з безумовним дотриманням установлених правових вимог.

Водночас, незважаючи на визначений у КПК України порядок застосування запобіжних заходів, є чимало випадків порушення законності з боку сторони обвинувачення саме процесуального порядку застосування деяких з них. Слідча та судова практика в досліджуваній сфері певним чином характеризує проблемні ланки, які потребують особливого детального підходу й вирішення. Зокрема під час подання клопотань про застосування запобіжного заходу слідчі судді не рідко

визнають їх невідповідними вимогам закону, а саме через брак повних даних щодо підозрюваного, відомостей про судимість, обставини вчинення кримінального правопорушення, відсутність у протоколах затримання особи дати та часу такого затримання чи конкретизації підстав, за наявності яких є необхідність у продовженні строку запобіжного заходу, а також необґрунтованість винятковості обрання відповідного запобіжного заходу тощо. Внаслідок зазначених недоліків слідчі судді повертають такі клопотання, що, своєю чергою, негативно впливає на оперативність застосування необхідних заходів і водночас знижує ефективність розслідування [6].

Незважаючи на різноманітність запобіжних заходів, щороку збільшується кількість затриманих осіб і випадків застосування до підозрюваних запобіжного заходу у виді тримання під вартою, частка якого, порівняно з іншими запобіжними заходами, складає від 40% до 55% [7]. На практиці трапляються випадки затримання осіб без ухвали слідчого судді після спливу тривалого часу з моменту вчинення злочинів і за відсутності підстав, передбачених ст. 208 КПК, а саме затримання особи під час або ж безпосередньо після вчинення злочину. Проблеми виникають і під час процесуального оформлення затримання уповноваженою службовою особою або проведення супровідних заходів (зокрема обшуку затриманої особи), у питаннях своєчасного та правильного повідомлення затриманим про їх право на отримання правової допомоги, своєчасного інформування родичів затриманого та Центрів надання безоплатної правової допомоги. Поширеною стає практика, за якої доставлення затриманого до слідчого судді взагалі не забезпечується впродовж тривалого часу [6].

У двадцять шостій доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, яка була підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2019 року, зазначено, що впродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало численні випадки свавільного затримання осіб без зв'язку із зовнішнім світом, катувань і жорстокого поводження. Було зауважено на практику 30-денного превентивного арешту, яка не витримує жодної критики та свідчить

про свавільне тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом і прирівнюється до насильницького зникнення [8].

Висновки. Проблематика правового регулювання та практики застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні є надзвичайно актуальною в умовах реформування правової системи України, насамперед з урахуванням викликів, пов'язаних із воєнним станом. Наявні законодавчі недоліки, нечіткість формулювань, надмірна концентрація повноважень у руках органів досудового розслідування та обмежений судовий контроль створюють ризики порушення прав і свобод людини. У зв'язку з цим важливим є забезпечення процесуального балансу між потребами правосуддя та гарантіями прав і свобод особи. Необхідною є подальша гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, вдосконалення судової практики та посилення контролю за дотриманням законності під час обрання і продовження запобіжних заходів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1.
2. Вапнярчук В. В. Запобіжні заходи, не пов'язані із взяттям під варту, в новому КПК України та проблеми їх процесуальної регламентації. *Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 лютого 2006 р.) / редкол. В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків ; Київ : ПП «Сепра», 2006. С. 105–110.
3. Фоміна Т. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. *Закон і бізнес*. 2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.
5. Тищенко О. І. Окремі питання застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2019. № 5(2). С. 161–167.
6. Назаров В. В. Дотримання прав людини при застосуванні запобіжних заходів: реальність та проблеми. *Глобальна організація союзницького лідерства*. URL: https://goal-int.org/dotrimannya-prav-lyudini-pri-zastosuvanni-zapobizhnih-zahodiv-realnist-ta-problemi/?utm_source=chatgpt.com.
7. Фоміна Т. Г. Теоретичні та процесуальні основи застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України. Харків : ХНУВС 2020. 630 с.

8. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Feb-15May2019_UA.pdf
9. Звернення Української Гельсінської спілки з прав людини стосовно необхідності впровадження заходів, спрямованих на захист хворих осіб, що знаходяться в місцях позбавлення волі від впливу COVID-19. URL: <https://helsinki.org.ua/appeals/zvernennia-ukrains-koi-hel-sins-koi-spilky-z-prav-liudyny-stosovno-neobkhidnosti-vprovadzhennia-zakhodiv-spryamovanykh-na-zakhyst-khvorykh-osib-shcho-znakhodiat-sia-v-mistsiakh-pozbavlennia-voli-vid-v/>

Розділ 2

НАУКОВИЙ СУПРОВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

РЕЗУЛЬТАТИ

науково-правового аналізу питання про кримінальну відповідальність за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які належать до небезпечних або потенційно небезпечних, проведеного фахівцями Львівського державного університету внутрішніх справ

Вступна частина

Робоча група, створена за дорученням ректора ЛьвДУВС полковника поліції Дмитра ШВЕЦЯ, у складі завідуючого науково-дослідної лабораторії вивчення проблем протидії торгівлі людьми навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції кандидата юридичних наук, доцента Олександра МАРІНА (координатор); завідувача науково-дослідної лабораторії актуальних проблем правозастосовної та правоохоронної діяльності навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності доктора юридичних наук, професора Ольги БАРАБАШ; завідувача кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) кандидата юридичних наук, професора Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН, доцента кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності кандидата юридичних наук, професора Романа МАКСИМОВИЧА, у період з 24.02 по 27.02.2025 провела науково-правовий аналіз питання про кримінальну відповідальність за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які належать до небезпечних або потенційно небезпечних.

Завдання

Завдання виконання Стратегічної цілі 3. Формування управління протимінною діяльністю Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р, є запровадження механізмів запобігання залученню осіб до роботи на небезпечних територіях без дотримання встановлених вимог і визначення відповідальності в разі їх допущення до робіт на таких територіях.

Операційний план заходів з реалізації у 2024–2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року містить п. 16 із вказаним вище завданням. На його виконання, зокрема, передбачено внесення змін до Кримінального кодексу України стосовно встановлення кримінальної відповідальності за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних, індикатором виконання якого є розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проєкту Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження механізму запобігання залученню осіб до роботи на небезпечних територіях та діяльності у сфері протимінної діяльності поза встановлених законодавством вимог.

Серед відповідальних за виконання цього заходу зазначене МВС України, у підпорядкуванні якого є Львівський державний університет внутрішніх справ.

Хід і результати дослідження

Для забезпечення повного й об'єктивного дослідження предмета поставлено такі завдання: а) провести узагальнення міжнародно-правового регулювання сфери протимінної діяльності та зарубіжного досвіду встановлення відповідальності за порушення у цій сфері; б) провести узагальнення національного регулятивного законодавства у сфері протимінної діяльності з метою вибору форми диспозиції потенційної кримінально-правової норми (описової чи бланкетної); в) розробити конструкцію потенційної кримінально-правової норми, визначити її місце у структурі Особливої частини КК України, вид складу кримінального правопорушення (формальний,

матеріальний, делікт створення небезпеки тощо), зміст ознак складу, караність кримінального правопорушення тощо.

А) узагальнення міжнародно-правового регулювання сфери протимінної діяльності та зарубіжного досвіду встановлення відповідальності за порушення у цій сфері (О. Барабаш, Р. Максимович).

Протимінна діяльність регулюється низкою міжнародних договорів і стандартів, які визначають обов'язки держав щодо заборони використання протипіхотних мін, очищення територій від мін та надання допомоги постраждалим. Нижче наведено основні міжнародні документи та стандарти у цій сфері:

1. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (Оттавська конвенція). Ця конвенція, ухвалена 1997 року, забороняє використання, виробництво та передачу протипіхотних мін, а також вимагає їх знищення. Держави-учасниці зобов'язані:

- знищити запаси протипіхотних мін: кожна держава-учасниця повинна знищити всі запаси протипіхотних мін не пізніше ніж через чотири роки після набуття чинності для неї цієї Конвенції;
- очищувати заміновані території: протягом десяти років з моменту набуття чинності Конвенції для конкретної держави, вона повинна забезпечити очищення всіх замінованих територій під її юрисдикцією;
- надати допомогу постраждалим: держави-учасниці зобов'язані надавати допомогу особам, постраждалим від мін, включаючи медичну допомогу, реабілітацію та соціальну інтеграцію.

Україна підписала Конвенцію 24 лютого 1999 року та ратифікувала її

27 грудня 2005 року. Відповідно до зобов'язань, Україна знищила понад

3 мільйони протипіхотних мін, включаючи небезпечні міни типу ПОМ-3.

2. Міжнародні стандарти протимінної діяльності (IMAS)
IMAS розроблені для покращення безпеки, ефективності

та якості протимінної діяльності. Вони надають керівництво щодо різних аспектів, таких як:

- управління програмами розмінування: визначення небезпечних зон, планування та проведення операцій із розмінування;
- інформування про мінну небезпеку: навчання населення щодо ризиків, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними залишками війни;
- надання допомоги постраждалим: реабілітація та реінтеграція осіб, які постраждали від мін.

Україна імплементувала ці стандарти у національне законодавство, забезпечуючи відповідність міжнародним нормам у сфері протимінної діяльності.

3. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї (КНЗ). Конвенція, ухвалена 1980 року, містить протоколи, що регулюють використання мін, мін-пасток та інших пристроїв. Протокол II (з поправками) встановлює обмеження на використання мін і вимагає вживати заходів для захисту цивільного населення.

4. Конвенція про касетні боєприпаси. Ухвалена 2008 року Конвенція забороняє використання, виробництво та накопичення касетних боєприпасів, які мають широкий радіус ураження та становлять загрозу для цивільного населення.

Дотримання цих міжнародних договорів і стандартів є критично важливим для забезпечення безпеки населення та ефективного проведення протимінних заходів. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами для реалізації програм розмінування та надання допомоги постраждалим.

Для формування ефективної моделі правового регулювання важливо врахувати міжнародний досвід, зокрема таких країн, як:

- Хорватія, Боснія і Герцеговина, Сербія (післявоєнна реабілітація територій);
- Ізраїль, Туреччина (терористичні загрози та мінна безпека);
- Кіпр (конфліктні території);
- Судан, Непал, Афганістан, Сирія (вплив збройних конфліктів);
- США (федеральне регулювання небезпечних зон).

Цей аналіз охоплює законодавчі критерії небезпечних територій, види відповідальності, практичне застосування норм і можливість адаптації досвіду в Україні.

Визначення небезпечних територій у зарубіжному законодавстві.

У США визначення небезпечних територій регулюється на федеральному рівні та рівні окремих штатів. Основні критерії:

1. Зони воєнних конфліктів і військових полігонів – регулюються законами про національну безпеку.

2. Забруднені території (міни, вибухонебезпечні предмети) – підлягають контролю Законом з розмінування армії США.

3. Зони природних та техногенних катастроф – класифікуються Агентством з надзвичайних ситуацій США (FEMA).

Хорватія, Боснія і Герцеговина, Сербія

Після воєнних конфліктів 1990-х років у цих країнах діють закони про мінну безпеку. Основні критерії небезпечних територій:

Заміновані зони (ідентифіковані за даними розмінування).

Території з ризиком залишкових військових боєприпасів.

Заборонені для господарської діяльності регіони, визначені урядом.

У Хорватії та Боснії введені кримінальні санкції за порушення режиму безпеки у таких зонах (штрафи, обмеження волі).

Кіпр

Оскільки Кіпр є розділеною територією, є зони з обмеженим доступом:

«Зелена лінія» між північним і південним Кіпром – військова буферна зона ООН, де цивільна діяльність обмежена.

Заміновані території (після конфлікту між Грецією та Туреччиною).

Закони Кіпру передбачають адміністративні покарання за незаконний вхід на заборонені території, а у разі заподіяння шкоди – кримінальну відповідальність.

Судан, Непал, Афганістан, Сирія

У країнах із затяжними збройними конфліктами визначення небезпечних територій має особливу специфіку:

Судан – значні території, забруднені мінами, визначені міжнародними місіями ООН.

Непал – небезпечні райони після громадянської війни (1996–2006), де господарська діяльність обмежена законодавчо.

Афганістан – після війни з талібами законодавство країни передбачає смертну кару за незаконне проникнення на військові території.

Сирія – неконтрольовані території та зони бойових дій визначаються як небезпечні державними та міжнародними органами.

У більшості цих країн відповідальність за діяльність у небезпечних зонах частіше адміністративна, але в разі серйозних наслідків може бути кримінальною.

Ізраїль, Туреччина.

У країнах із терористичними загрозами та військовими конфліктами визначаються території:

Ізраїль – небезпечними є зони прикордонного контролю, військові зони, території після обстрілів. Діє жорстка кримінальна відповідальність за проникнення на такі території (до 5 років позбавлення волі).

Туреччина – особливо регулюються території на кордоні з Сирією та Іраком, де запроваджено суворі обмеження для цивільних осіб.

Проаналізовано КК таких держав, як Кіпр, Турецька Республіка, Сирія, Судан, Південна Корея, Лівія, Ізраїль, Іран, Єгипет, Сербія, Боснія, Афганістан. У кримінальному законодавстві зазначених держав не виявлено норм, які б спеціально забороняли займатися господарською діяльністю на замінованій території. Крім того, не вдалося знайти спеціальні закони, які б регулювали протимінну діяльність у цих державах.

Це не означає, що у згаданих державах не встановлено кримінальної відповідальності за загальні форми діянь із вибухонебезпечними предметами, які заподіюють або здатні заподіяти шкоду здоров'ю та життю людини. Наприклад, ст. 339

Кримінального закону Держави Ізраїль встановлює відповідальність за недбале зберігання вогнепальної зброї, вибухових речовин або інших матеріалів, здатних завдати шкоди людині або загрожувати її життю, якщо особа не вжила належних запобіжних заходів для запобігання небезпечному використанню цими матеріалами. Ст. 338 цього ж акта передбачає кримінальну відповідальність за необережні або безрозсудні дії, які можуть загрожувати життю або здоров'ю людини. До таких дій належать, зокрема, поводження з вибуховими, вогне-небезпечними або радіоактивними матеріалами без належних запобіжних заходів. КК Турецької Республіки також містить положення загального характеру: ст. 174: Незаконне зберігання, продаж, придбання, виробництво, обробка, експорт, імпорт або транспортування ядерних, радіоактивних, хімічних або біологічних речовин, які є вибухонебезпечними або токсичними, карається позбавленням волі на строк від 3 до 8 років і штрафом до 5000 денних ставок; ст. 178: Особи, які знімають, змінюють або не встановлюють знаки чи бар'єри, необхідні для попередження небезпеки (наприклад, на небезпечних територіях), можуть бути покарані позбавленням волі на строк від 2 до 6 місяців або штрафом.

Подібні норми загального характеру містяться і у КК України: у розділах щодо кримінальних правопорушень проти громадської безпеки та довкілля тощо.

Спеціальні кримінально-правові норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за форми поведінки, які є предметом цього дослідження, містяться лише у спеціальних законах Республіки Хорватія та Боснії і Герцеговини.

Відповідно до Закону Хорватії «Про протимінну діяльність», кримінальна відповідальність настає за:

Незаконний вхід або проведення робіт у небезпечній зоні,
– карається штрафом або позбавленням волі строком до 5 років.

Якщо внаслідок такої діяльності заподіяно шкоду здоров'ю чи загибель людини,

– карається позбавленням волі до 10 років.

Якщо діяння вчинено посадовою особою або особою, яка діє в складі організованої групи,

– карається позбавленням волі строком до 15 років.

Відповідно до Закону Боснії і Герцеговини «Про розмінування»:

Вхід у небезпечну зону без дозволу,

– карається штрафом до 50 000 євро або позбавленням волі до 5 років.

Проведення господарської діяльності (будівництво, вирощування сільськогосподарської продукції) на небезпечних територіях без дозволу,

– карається штрафом або позбавленням волі на строк до 7 років.

Якщо зазначене порушення призвело до загибелі або каліцтва людини, то це,

– карається позбавленням волі до 12 років.

Отже, у державах, в яких збройний конфлікт відбувався відносно недавно та супроводжувався утворенням територій, забруднених мінами та іншими вибухонебезпечними предметами, встановлено спеціальну кримінальну відповідальність за відповідну поведінку. Встановлення такої відповідальності у національному законодавстві України ґрунтується на зарубіжному досвіді. Враховуючи положення ч. 3 ст. 3 КК України про те, що кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом, відповідні зміни необхідно вносити саме у КК України.

Б) узагальнення національного регулятивного законодавства у сфері протимінної діяльності з метою вибору форми диспозиції потенційної кримінально-правової норми (описової чи бланкетної) (О. Барабаш)

Законодавча база України щодо протимінної діяльності формується на основі міжнародних стандартів і включає:

Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» – визначає правові й організаційні засади протимінної діяльності, зокрема порядок гуманітарного розмінування, інформаційного забезпечення, допомоги постраждалим та контролю за дотриманням норм;

Кримінальний кодекс України – містить положення, що передбачають відповідальність за порушення законодавства у сфері використання вибухонебезпечних пристроїв;

Кодекс України про адміністративні правопорушення – регулює адміністративну відповідальність за порушення правил безпеки та зберігання вибухових матеріалів;

інші нормативні акти, включаючи постанови Кабінету Міністрів України та накази відповідних органів виконавчої влади.

Відповідно до українського законодавства, території, забруднені вибухонебезпечними залишками війни, можуть мати особливий правовий режим. Зокрема, такі території можуть визначатися як:

- території, що потребують гуманітарного розмінування – офіційно визнані державними органами ділянки, на яких проводяться заходи з очищення від мін та вибухонебезпечних предметів;

- зони обмеженого доступу – території, на яких діють обмеження для перебування цивільного населення через загрозу мінної небезпеки;

- зони бойових дій або тимчасово окуповані території – мають окремий правовий статус відповідно до законодавства України.

На територіях, що потребують гуманітарного розмінування, діють певні заборони й обмеження, передбачені законодавством України та міжнародними зобов'язаннями:

- заборона на використання протипіхотних мін (відповідно до Оттавської конвенції);

- обмеження на доступ цивільного населення до небезпечних територій (відповідно до Закону «Про протимінну діяльність»);

- заборона на проведення несанкціонованих робіт на забруднених територіях;

- вимоги щодо позначення небезпечних зон (спеціальні знаки, інформаційні стенди);

- обов'язок повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів.

Українське законодавство не містить універсального визначення небезпечних територій, однак окремі нормативно-правові акти визначають відповідні категорії.

У контексті цього дослідження має значення Постанова Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 740 «Деякі питання щодо створення, забезпечення функціонування та ведення реєстру територій, забруднених/імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами», яка визначає потрібні для складу кримінального правопорушення поняття:

- забруднена територія – територія, де було підтверджено наявність забруднення вибухонебезпечними предметами на підставі прямих доказів наявності вибухонебезпечних предметів відповідно до ДСТУ 8820-3:2024 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 3. Система управління інформацією»;

- імовірно забруднена територія – територія, яка на підставі непрямих доказів вважається імовірно забрудненою вибухонебезпечними предметами відповідно до ДСТУ 8820-3:2024 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Частина 3. Система управління інформацією».

З огляду на аналіз положень чинного законодавства України, обрати бланкетну форму конструювання диспозиції потенційної кримінально-правової норми, враховуючи її правову невизначеність, не видається можливим. Тому варто зупинитися на описовому варіанті диспозиції із вказівкою на ті діяння, які визначені у стратегічних документах України, виконання яких і обумовило це дослідження.

В) конструкція потенційної кримінально-правової норми, визначення її місця у структурі Особливої частини КК України, вид складу кримінального правопорушення (формальний, матеріальний, делікт створення небезпеки тощо), змістом ознак складу, караність кримінального правопорушення та ін. (І. Газдайка-Василишин, О. Марін)

З огляду на вищенаведене, а також аналіз кримінально-правових питань упровадження спеціальної кримінальної відповідальності за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних, конструюючи запропоновану в результаті проведеного дослідження норму, ми зважали на те, що:

- з огляду на зміст Стратегічної цілі 3. Розбудова управління протимінною діяльністю Національної стратегії

протимінної діяльності на період до 2033 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р, це не може бути кримінальне правопорушення проти громадської безпеки, а також те, що об'єкт посягання змістовно не включений у сферу господарської діяльності, а отже, не є кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності;

- найближчим за змістом об'єктом посягання є безпека виробництва, а отже, відповідні законодавчі положення повинні бути включені у Розділ X Особливої частини КК України;

- місцем відповідних положень у структурі Розділу X Особливої частини КК може бути стаття, наступна за ст. 273 «Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах» – ст. 273¹ КК України;

- конструктивно правильно буде зберегти традиційну для кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва структуру – ч. 1 статті передбачає делікт створення небезпеки та менш значну шкоду здоров'ю потерпілої особи, а друга – кваліфікований склад із тяжкою шкодою;

- враховуючи складність формулювання бланкетної диспозиції та потребу в правовій визначеності кримінально-правового положення як вияву принципу верховенства права, формулюючи форми діянь, варто використати визначені у стратегічних документах України завдання: обмежити господарську діяльність на відповідних територіях і не допускати залучення осіб до роботи на небезпечних територіях;

- визначаючись із караністю кримінального правопорушення, варто орієнтуватися на санкції норм про кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва, враховувати зарубіжний досвід і те, що новий склад міститиме правопорушення більш небезпечне, ніж ті, що передбачені у КК України.

Висновок

У результаті проведеного науково-правового аналізу питання про кримінальну відповідальність за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені до небезпечних або потенційно небезпечних, запропоновано проєкт Пояснювальної записки до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України

щодо запровадження відповідальності за здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами» та Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами».

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України
щодо запровадження відповідальності
за здійснення господарської діяльності на територіях,
забруднених вибухонебезпечними предметами»

Обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону.

Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю. Створення умов для повної реалізації цих прав покладається на державу. Запобігання порушенню конституційних прав і свобод людини і громадянина, недопущення виникнення загрози життю і здоров'ю людини є одним із основних завдань держави. Відсутність відповідних правових норм матиме наслідком масове грубе порушення конституційних прав людини.

На сьогодні внаслідок збройної агресії російської федерації Україна набула статусу однієї з найбільш забруднених вибухонебезпечними предметами країн світу, що призвело до нових викликів і проблем у сфері протимінної діяльності. На цей час, починаючи з лютого 2022 р., за інформацією бази даних нещасних випадків серед цивільних, пов'язаних із мінами та вибухонебезпечними предметами, на підконтрольних територіях трапилося 607 інцидентів, у яких постраждало 889 цивільних осіб, з них 277 осіб загинуло (14 дітей), а 612 осіб отримали поранення (74 дитини). Проте масштаб забруднення

вибухонебезпечними предметами постійно збільшується у зв'язку з продовженням активних бойових дій, що спричиняє зростання кількості таких інцидентів. У цьому контексті та з огляду на необхідність забезпечення дотримання принципу верховенства права важливим є дотримання зобов'язань, взятих на себе Україною у сфері поведінки з вибухонебезпечними предметами та протимінної діяльності в межах міжнародних договорів у сфері протимінної діяльності, ратифікованих Україною¹.

У чинному законодавстві (зокрема, і в Кримінальному кодексі України) не передбачено жодної норми щодо безпосередньої відповідальності за порушення режиму використання територій, забруднених або ймовірно забруднених вибухонебезпечними предметами.

Пунктом 16 Операційного плану заходів з реалізації Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р, у межах стратегічної цілі 3 «Розбудова системи управління протимінною діяльністю» передбачена необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України з метою встановлення кримінальної відповідальності за провадження господарської або іншої діяльності на територіях, які віднесені до категорії небезпечних або потенційно небезпечних.

Проектом Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами (далі – проєкт Закону) передбачається доповнення Кримінального кодексу України новою статтею 273-1. Місце розташування проєктованої кримінально-правової норми обране, виходячи із логіки побудови системи кримінального закону та з врахуванням родового об'єкта правопорушення як основного критерію поділу Особливої частини Кримінального кодексу України на розділи. Проектом закону пропонується розмістити норму

¹ Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р.

про відповідальність за здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами, у розділі X «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва» після статті 273, яка передбачає відповідальність за порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах.

Цілі та завдання проєкту Закону

Проєктом Закону передбачається запровадження відповідальності за здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених або імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами, а також залучення осіб до роботи на таких територіях, якщо ці дії створили загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяли шкоду здоров'ю потерпілого, а також за такі самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Загальна характеристика й основні положення проєкту Закону

Проєкт Закону розроблено з метою запровадження кримінальної відповідальності за здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених або імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами, а також залучення осіб до роботи на таких територіях.

Стан нормативно-правової бази у цій сфері правового регулювання

Нормативно-правову базу, що є регулятором правовідносин у вказаній галузі, становить Конституція України, Земельний кодекс України, Господарський кодекс України, Національна стратегія протимінної діяльності на період до 2033 року та Операційний план заходів з її реалізації, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р, постанова Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 740 «Деякі питання щодо створення, забезпечення функціонування та ведення реєстру територій, забруднених / імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами».

Реалізація положень поданого проєкту Закону після його прийняття не потребує змін до інших законів.

Фінансово-економічне обґрунтування проєкту Закону

Прийняття цього законопроєкту не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України.

Прогноз соціально-економічних, правових та інших наслідків прийняття проєкту Закону

Реалізація проєкту Закону не матиме негативного впливу на: ринкове середовище, розвиток регіонів, підвищення чи зниження спроможності територіальних громад, ринок праці, рівень зайнятості населення, громадське здоров'я, поліпшення чи погіршення стану здоров'я населення або його окремих груп; екологію та навколишнє природне середовище, обсяг природних ресурсів, рівень забруднення атмосферного повітря, води, земель, зокрема забруднення утвореними відходами, інші суспільні відносини.

Водночас прийняття проєкту Закону сприятиме захисту життя та здоров'я людей, зокрема під час воєнних дій (особливого періоду), встановленню правопорядку, зміцненню законності, запобіганню правопорушенням та запобіганню залучення осіб до роботи на небезпечних територіях, вихованню громадян у дусі точного і неухильного додержання законів України, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Кабінет Міністрів України

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про внесення змін до Кримінального кодексу України
щодо запровадження відповідальності
за здійснення господарської діяльності на територіях,
забруднених вибухонебезпечними предметами

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

1. Внести до Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) такі зміни:

1) доповнити статтею 273¹ такого змісту:

«Стаття 273-1. Здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами

1. Здійснення господарської діяльності на територіях, забруднених або імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами, а також залучення осіб до роботи на таких територіях, якщо ці дії створили загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяли шкоду здоров'ю потерпілого, –

караються виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до двадцяти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від трьох до п'яти років».

2. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Голова Верховної Ради
України

Розділ 3

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ**

РЕЗОЛЮЦІЯ

Міжнародної науково-практичної конференції
**«ВІЙНА В УКРАЇНІ:
ЗРОБЛЕНІ ВИСНОВКИ ТА НЕЗАСВОЄНІ УРОКИ»**

22–23 лютого 2024 року

Київ, Львів, Харків

У забезпеченні стійкості української держави під час війни перед органами державної влади, місцевого самоврядування, суспільством виникають численні виклики:

- війна призводить до трагічної втрати людських життів і військових, і цивільних, спричиняючи величезне горе та заподіюючи травму сім'ям і громадам. Чимало тих, хто переживає війну, страждають від фізичних вад і проблем із психічним здоров'ям, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що сприяє довготривалим суспільним проблемам;

- вимушена міграція, в межах якої відбувається переміщення значної кількості населення, біженців, які можуть зіткнутися з проблемами в пошуку притулку, їжі та медичної допомоги;

- навантаження на ресурси – прийом внутрішньо переміщених осіб може навантажити ресурси й інфраструктуру громад, що призводить до соціальної та економічної напруги;

- руйнування інфраструктури й економічний спад;

- поява осередків злочинності і у прифронтових районах, і на територіях ущільненого проживання внутрішньо переміщених осіб, або в населених пунктах, які мають руйнування інфраструктури або економічний спад через припинення діяльності підприємств;

- екологічна шкода у формі деградації навколишнього середовища через використання зброї, вирубки лісів

і забруднення з подальшим впливом на екосистеми та біорізноманіття;

- ризики для здоров'я людей через шкоду навколишньому середовищу та вплив небезпечних матеріалів із подальшими довгостроковими наслідками для громад, які проживають у районах, охоплених війною;

- травми та проблеми з психічним здоров'ям, що призводить до підвищення рівня психічних розладів, зловживання психоактивними речовинами і домашнє насильство;

- вплив на покоління – діти, які зростають у зонах бойових дій, можуть відчувати довгострокові психологічні наслідки, що вплине на їхній розвиток і добробут.

Подолання таких викликів війни потребує комплексних зусиль, включаючи довгострокові ініціативи, з реконструкції для відновлення суспільства та сприяння стабільності. До таких зусиль пропонується включити:

- продовження роботи щодо узгодження положень Статуту Міжнародного Кримінального Суду та КК України щодо відповідальності за окремі склади кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена обома цими актами, зокрема за такі злочини, як «Геноцид», «Порушення законів та звичаїв війни», «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни»;

- активізація розроблення наукових ідей та концепцій, розроблення законодавчих пропозицій і правозастосовних рекомендацій щодо застосування кримінально-правових засобів на деокупованих територіях, які діятимуть в повоєнний період. Водночас зауважено на неприйнятність необґрунтованого застосування кримінально-правової репресії за діяння, які вчинені за обставин, які виключають кримінальну протиправність або є малозначними. Водночас у науковій, правотворчій і правозастосовній діяльності варто вказати на неприйнятність соціально і юридично необґрунтованого послаблення відповідальності зрадників і колаборантів, громадян держави-агресора, які залучаються до окупаційної діяльності;

- розвиток найбільш ефективних засобів виявлення та припинення осередків злочинної діяльності, ключову роль із-поміж яких виконує розвиток технічних засобів одержання

інформації про події у публічно доступних місцях – системи безпеки для українських громад «Безпечне місто», а також негласного одержання інформації, зокрема із залученням негласних працівників правоохоронних органів. Розрізненість правових актів, які фрагментарно урегульовують правові засади застосування негласної роботи, негативно впливає на ефективність використання отриманих результатів у сфері боротьби із злочинністю, що пропонується вирішувати шляхом уніфікації їх положень з метою однакового застосування негласних методів правоохоронними органами у боротьбі з злочинністю відповідно до європейських правових стандартів;

- запровадження та розвиток державних програм захисту свідків злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, зокрема для громадян країни агресора, з метою забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності винних у їх вчиненні, насамперед із-поміж керівництва органів державної влади держави агресора;

- підтримка та розвиток волонтерського руху як ключового елемента національного єднання та розвитку громадянського суспільства в умовах війни. Волонтери виконують ключову роль у наданні допомоги військовим, внутрішньо переміщеним особам, допомагають у реабілітації постраждалих, а також у забезпеченні основних потреб населення на передовій. Підтримка і розвиток волонтерського руху сприяє мобілізації суспільства та підвищенню його резистентності в умовах війни;

- аналіз, поширення та підтримка сучасного, зокрема міжнародного, досвіду взаємодії державного й недержавного секторів в умовах війни, увідповіднення чинного законодавства у сфері національної безпеки із практикою залучення бізнесу, громадських об'єднань до протидії агресору, зокрема законів України «Про національну безпеку», «Про державно-приватне партнерство», підзаконних нормативних актів у цій сфері тощо;

- посилення соціальної підтримки та реабілітації внутрішньо переміщених осіб, шляхом забезпечення їхнього доступу до життєво важливих ресурсів та послуг у відповідних спеціально утворюваних для цього центрах, взаємопов'язаних

із промисловими, сільськогосподарськими кластерами для забезпечення ресоціалізації внутрішньо переміщених осіб на нових місцях проживання;

- розвиток системи протидії дезінформації та пропаганди з боку країни агресора через розроблення критичного мислення та підвищення медійної грамотності в населення, починаючи з закладів середньої та вищої освіти, завершуючи просвітницькими й інформаційними проєктами в медіапросторі;

- формування політики комплексного підходу до вирішення соціально-економічних проблем, психологічної реабілітації постраждалих від війни і військовослужбовців та інших представників сил оборони, і цивільного населення з окремим акцентом на дітей;

- запровадження навчання або підвищення кваліфікації, застосовуючи найкращий міжнародний досвід, для представників Національної поліції, ювенальної превенції, шкільних офіцерів поліції для підвищення рівня їхніх знань про сучасні ризики домашнього насильства, вчиненого дітьми та стосовно дітей, булінгу, підліткової наркоманії та втягуванням дітей до порнографії;

- запровадження на державному рівні в освітню діяльність наскрізні, за рівнями освіти, загальнообов'язкові елементи освітнього характеру щодо поведінки, дій, професійного поводження під час дії воєнного стану та надзвичайних ситуацій.

Учасники конференції

РЕКОМЕНДАЦІЇ
Всеукраїнського круглого столу
«ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРАВОВІЙ ПРАКТИЦІ:
МЕЖІ ТА МОЖЛИВОСТІ»

15 березня 2024 року

м. Львів

Під час обговорення доповідей і повідомлень учасників круглого столу «Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості» висловлено чимало цікавих думок і поглядів на те, як штучний інтелект може змінити правову сферу життєдіяльності суспільства та держави. Учасники засідання зазначили, що використання штучного інтелекту може допомогти у зборі й аналізі великої кількості правової інформації, що дасть змогу значно покращити якість прийняття правових рішень.

Проаналізували вплив технічних алгоритмів на рішення суддівських органів і необхідності ретельного контролю за їхнім функціонуванням. Розглянули актуальне питання, як штучний інтелект може вирішити проблему перевантаженості правової системи, автоматизуючи деякі процеси, такі як підготовка документів або пошук правової інформації; запропоновано створення спеціалізованих програм для автоматичного складання судових позовів чи виконання інших рутинних завдань.

Зауважили на необхідність забезпечення високої якості даних для роботи штучного інтелекту в правовій сфері. Підкреслили, що недостовірна або неповна інформація може призвести до неправильних висновків і негативних наслідків.

Наголосили також на важливості морально-етичних аспектів застосування штучного інтелекту в правовій практиці. Вказали на важливість збалансування впровадження штучного інтелекту з підтримкою людського фактора у правовій сфері. Закликали до розвитку спеціальних експертних комісій, які б моніторили роботу систем штучного інтелекту та забезпечували їхню відповідність етичним та правовим нормам.

Враховуючи зазначене, учасники круглого столу вважають за необхідне рекомендувати:

Кабінету Міністрів України задля покращення роботи:

1. Розробити стратегічний план упровадження штучного інтелекту в різні сфери діяльності держави, зокрема в освіті, юриспруденції, правоохоронних органах, економіці й охороні здоров'я.

2. Створити спеціальний орган, що буде відповідальний за координацію дій у сфері розроблення, впровадження та регулювання штучного інтелекту.

3. Забезпечити розвиток освіти та підготовку кваліфікованих кадрів з штучного інтелекту, зокрема шляхом створення спеціалізованих навчальних програм і центрів.

4. Розробити законодавчу базу, що регулюватиме використання штучного інтелекту з метою забезпечення відповідного захисту прав громадян.

5. Провести інформаційну кампанію серед громадськості з метою пояснення переваг і ризиків упровадження штучного інтелекту, а також залучити громадськість до обговорення ключових питань у цій сфері.

6. Здійснити аудит систем штучного інтелекту, щоб забезпечити їх відповідність стандартам безпеки та захисту даних.

7. Сприяти міжнародному співробітництву в сфері штучного інтелекту з метою обміну досвідом та розроблення загальних стандартів.

8. Забезпечити фінансову підтримку наукових досліджень та інновацій у галузі штучного інтелекту для стимулювання технологічного прогресу.

9. Провести оцінку соціальних та економічних наслідків упровадження штучного інтелекту з метою мінімізації негативних впливів і максимізації користі.

10. Підтримати розвиток інноваційних стартапів у галузі штучного інтелекту шляхом надання доступу до фінансових ресурсів та інфраструктури для їх розвитку.

Органам місцевого самоврядування:

1. Створити спеціалізовані робочі групи з штучного інтелекту на рівні місцевого самоврядування для аналізу потенційних застосувань цієї технології у місцевих програмах та адміністративно-управлінських послугах.

2. Організувати освітні заходи для працівників місцевих установ для ознайомлення з можливостями й особливостями використання штучного інтелекту.

3. Підтримувати ініціативи громадянського суспільства щодо використання штучного інтелекту для вирішення місцевих проблем і покращення якості життя.

4. Забезпечити захист даних і приватності громадян у випадках, коли штучний інтелект використовується для збору й обробки конфіденційної інформації.

5. Сприяти розвитку інфраструктури для тестування і впровадження штучного інтелекту в місцевих проєктах та ініціативах.

Закладам вищої освіти:

1. Розробити та впровадити спеціалізовані навчальні програми з штучного інтелекту, що охоплюють теоретичні знання і практичні навички у цій сфері.

2. Забезпечити доступ студентів до сучасних інструментів і технологій, необхідних для вивчення та дослідження штучного інтелекту.

3. Сприяти міждисциплінарній співпраці між факультетами (кафедрами) для розвитку інтегрованих програм, що поєднують знання з права, комп'ютерних наук, математики, психології та інших суміжних наук.

4. Організувати конференції, семінари та зустрічі з фахівцями у галузі штучного інтелекту для стимулювання обміну досвідом та інноваційними ідеями.

5. Запровадити практичні проєкти та стажування для здобувачів вищої освіти у компаніях, що займаються розробленням і застосуванням штучного інтелекту, для набуття реального досвіду роботи в цій сфері.

У науково-дослідній роботі (зокрема під час підготовки наукових статей, при обранні тем дисертацій тощо):

1. Визначити конкретні аспекти штучного інтелекту, які є найбільш актуальними та важливими для подальших досліджень.

2. Розвинути методологічний підхід до вивчення штучного інтелекту, включаючи методологічний плюралізм.

3. Організувати дослідження, спрямовані на вирішення конкретних проблем або вдосконалення певних аспектів штучного інтелекту.

4. Навести чіткі правові визначення ключових термінів, пов'язаних із штучним інтелектом, для уникнення неоднозначностей у законодавстві.

5. Розробити нормативні акти, що регулюють використання штучного інтелекту в різних сферах, зокрема з питань захисту даних, етики та безпеки.

6. Забезпечити механізми відповідальності за штучний інтелект, включаючи випадки аварійної поведінки автономних систем і порушення прав громадян.

7. Проводити регулярний моніторинг законодавства, щоб враховувати швидкий розвиток технологій штучного інтелекту та сучасні виклики і потреби суспільства.

8. Врахувати етичні аспекти використання штучного інтелекту та розробити принципи та стандарти його застосування в різних сферах життя.

Учасники круглого столу

РЕКОМЕНДАЦІЇ круглого столу «БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ДЕРЖАВИ»

10 травня 2024 року

м. Львів

За результатами обговорення доповідей учасників круглого столу «Безпекові аспекти управління організаціями в умовах війни та повоєнної відбудови держави» окреслено перспективи розвитку бізнесу в час воєнного стану та після перемоги, стратегічні пріоритети повоєнного відновлення економіки України, актуальні завдання управління підприємствами у сфері їхньої кадрової, інформаційної, екологічної безпеки в умовах гібридних загроз.

З огляду на висловлені у доповідях, повідомленнях і дискусіях ідеї та пропозиції учасників круглого столу, сформульовано такі пропозиції.

На рівні закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців у сфері управління та безпеки організацій:

- розробляти та впроваджувати освітні програми, розширювати та поглиблювати освітні компоненти безпекового спрямування, які враховують особливості управління організаціями в умовах загроз і викликів, спричинених військовими діями;

- у науково-дослідній роботі, зокрема при виборі тем дисертацій та їх написанні зосереджуватися на проблемах стійкості та розвитку соціально-економічних систем в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови держави;

- формувати та зміцнювати партнерські відносини з підприємствами, громадськими організаціями, стейкхолдерами у сфері просвітницької, освітньо-виховної, благодійної та волонтерської діяльності для спільного наближення перемоги.

На рівні суб'єктів господарювання:

- переглянути та за необхідності внести зміни у кадрову стратегію і кадрову політику з метою збереження та розвитку кадрового потенціалу шляхом посилення турботи про фізичне та психічне здоров'я персоналу в умовах війни, розроблення та впровадження планів адаптації, навчання чи перекваліфікації демобілізованих працівників і ветеранів, зокрема з інвалідністю;

- впроваджувати сучасні інформаційні технології безпеки для захисту інформаційних, фінансових ресурсів в умовах кіберзагроз з боку держав-агресорів;

- систематично аналізувати екологічні наслідки ведення бойових дій для господарської діяльності з метою розроблення стратегії еколого-економічної безпеки;

- на основі вивчення передового досвіду успішних підприємств упроваджувати ефективні практики зовнішньої та внутрішньої соціальної відповідальності з метою кращого врахування потреб суспільства в умовах війни.

Ухвалено учасниками круглого столу

РЕЗОЛЮЦІЯ
Міжнародної науково-практичної конференції
«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ І НЕЗАКОННІЙ МІГРАЦІЇ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

7 червня 2024 року

м. Львів

Щорічна міжнародна науково-практична конференція, яку організовує та проводить Львівський державний університет внутрішніх справ, присвячена надактуальній проблемі протидії торгівлі людьми в Україні із використанням найліпших зарубіжних і міжнародних практик. Комплексний підхід до розв'язання проблем, що були предметом обговорення, надання майданчику для фахівців із різних сфер, об'єднання зусиль яких може зумовити ефективні результати у цій сфері, дали змогу дійти таких висновків і рекомендацій:

– оскільки головною проблемою у протидії торгівлі людьми є складність виявлення та розслідування таких злочинів, насамперед якщо вони вчинені з використанням передових інформаційних технологій, необхідне всебічне залучення інформаційних технологій у боротьбу з торгівлею людьми, що створює нові можливості для оперативного реагування, ефективного розслідування та забезпечення правосуддя для потерпілих;

– з огляду на зростання кількості випадків торгівлі людьми, важливо розвивати й вдосконалювати комп'ютерні моделі та прогнозування для протидії цьому виду злочинів. Розвиток технологій у зазначеній галузі може допомогти у запобіганні протиправним діям і захисті прав людей. Окрім того, вважаємо, що до цього процесу (моделювання і прогнозування) слід активно залучати не лише фахівців з кримінології, а й математиків, програмістів із цивільних структур, закладів вищої освіти, які здатні вдосконалити підходи і поліпшити результати роботи відповідних підрозділів Національної поліції. Однак для цього потрібно вжити низку організаційних заходів, які активізують таке залучення;

– при організації законопроектної роботи слід урахувати, що головними особливостями правового регулювання

протидії нелегальній (незаконній) міграції є: імплементація норм міжнародного права з питань міграції у внутрішнє законодавство України; встановлення правил поведінки мігранта в Україні не в нормах підзаконних актів, а в нормах законів; виконання Україною зобов'язань щодо реадмісії мігрантів; пріоритет на підзаконному рівні нормативних актів Кабінету Міністрів України та МВС України як центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, захисту державного кордону та охорони суверенних прав України, міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб; внесення змін до законодавства щодо різних питань із протидії нелегальній (незаконній) міграції. Це дасть змогу ефективно протидіяти цьому негативному явищу, тим паче зважаючи на перебування України в умовах воєнного стану;

- в організаційному аспекті сучасні виклики та загрози у сфері протидії торгівлі людьми потребують мобілізації різноманітних ресурсів, налагодження міжвідомчої взаємодії, розвитку національних і транснаціональних механізмів співпраці представників влади і інститутів громадянського суспільства;

- потребує розгляду пропозиція забезпечення правових умов притягнення осіб, які пропагують втечу від мобілізації, до адміністративної відповідальності, оскільки такі дії можуть підірвати зусилля країни, загрожуючи у кінцевому підсумку національній безпеці;

- із метою забезпечення лаконічності нормативного матеріалу та правової визначеності й несуперечливості правового регулювання, доцільно розглянути можливість у тексті ст. 149 КК України такі форми експлуатації людини, як примусове втягнення у жебракування, використання у збройних конфліктах та втягнення у злочинну діяльність, об'єднати під єдиним формулюванням *«втягнення у протиправну діяльність або примушування до неї»*. Така назва охопить і випадки втягнення потерпілої особи у проституцію чи порнобізнес або примушування особи до зайняття такою діяльністю. Наразі ці дії не мають самостійної правової оцінки і загалом підпадають під такі форми, як сексуальна експлуатація, або використання в порнобізнесі;

– у контексті євроінтеграційних процесів у сфері формування та застосування кримінального законодавства у протидії торгівлі людьми варто: 1) вирішити питання правової можливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за торгівлю людьми, оскільки зараз така можливість не передбачена; 2) усупереч визнанню ЄС тяжкості злочину торгівлі людьми, вітчизняна судова практика ставить таке визнання під сумнів. Аналіз постановлених за останні три роки вироків дав змогу констатувати фактичну відсутність караності за торгівлю людьми: 79% – звільнення від відбування покарання з випродуванням; 4% – штраф, 1 випадок виправдання. Це вимагає перегляду практики звільнення від відбування покарання з випробуванням за торгівлю людьми; 3) у перспективі криміналізації потребуватиме поведінка осіб, які свідомо користуються результатами експлуатації у контексті торгівлі людьми;

– підхід до застосування ст. 75 КК України щодо торгівців людьми, які визнані судом винними за ст. 149 КК України, має бути більш диференційованим, насамперед під час збройного конфлікту. Судам необхідно враховувати сукупно всі фактичні обставини справи і ретельно досліджувати не тільки наявність чи відсутність обставин, які пом'якшують/обтяжують покарання, та даних про особу винного, а й передусім ті показники, які впливають на *ступінь тяжкості вчинення конкретного кримінального правопорушення*. У справах про торгівлю людьми це має бути: мета експлуатації, кількість потерпілих від цього злочину осіб, їх вік, стать, стан здоров'я, спосіб учинення вказаного кримінального правопорушення, його вчинення в певній формі співучасті тощо. Видається, що застосування ст. 75 КК України є доцільним у справах про торгівлю людьми, в яких ідеться про вербування, переміщення та передачу (або інші дії) незначної кількості повнолітніх осіб із метою їх сексуальної експлуатації, коли способом вербування є використання уразливого стану потерпілої особи. У разі, якщо ті самі дії вчиняються стосовно малолітніх осіб або повнолітніх осіб, але способом учинення злочину є обман (неповідомлення про дійсний характер виконуваних робіт), то доцільніше призначати реальну міру покарання;

– оскільки війну слід розглядати як фактор зміни правових і загальносоціальних аспектів у сфері запобігання торгівлі людьми та нелегальній міграції, а збройна агресія сприяє загостренню проблем, пов'язаних із цими явищами, збільшуючи вразливість і безпекові ризики для населення, важливо розробляти та впроваджувати ефективні стратегії захисту й підтримки жертв, а також змінювати правові норми для протидії цим злочинам у контексті військових конфліктів і гуманітарних криз. Необхідно проводити систематичні інформаційні кампанії та просвітницькі заходи, спрямовані на підвищення обізнаності населення про ризики та методи протидії торгівлі людьми. Також важливо активно співпрацювати з міжнародними та національними партнерами для обміну досвідом і ресурсами у цій сфері. Забезпечення безпеки та захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту в Україні є не лише завданням уряду, а й громадянського суспільства та міжнародної спільноти;

– з урахуванням універсальності практики ЄСПЛ за ст. 4 Конвенції у контексті формулювання позитивних зобов'язань для України важливо у законодавстві позиції, викладені у рішенні ЄСПЛ «Krachunova v. Bulgaria», зважаючи на те, що за українським законодавством такий «заробіток» є злочинним, підлягає спеціальній конфіскації та не стягується у порядку цивільного позову в кримінальному провадженні;

– констатовано, що превентивна діяльність визнана пріоритетною складовою протидії нелегальній міграції. Важливи й ефективними її формами є інформаційні кампанії, перегляд та обговорення просвітницьких відео та підготовка поліцейських за допомогою поліцейських квестів.

Оргкомітет конференції

РЕКОМЕНДАЦІЇ
наукового семінару
«КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ
ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД»

21 червня 2024 року

м. Львів

Учасники наукового семінару констатують, що в час війни наша держава, переживаючи зовнішню агресію, зіштовхнулася з загрозами національній безпеці та порушеннями основоположних прав і свобод людини. Підкреслюємо, що порушення державного суверенітету та територіальної цілісності України російська федерація вчинила ще в 2014 році, окупувавши Автономну Республіку Крим, окремі райони Донецької та Луганської областей. Переломним моментом слід визнати повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 року, коли вперше на всій території України введено правовий режим воєнного стану, що став приводом для обмеження окремих прав і свобод людини та громадянина, а також необхідності розроблення ефективних механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини в умовах війни.

Сьогодні з-поміж усіх проблем, якими займається конституційно-правова наука, чільне місце належить проблемі забезпечення здійснення прав і свобод людини та громадянина в державі. Рівень такого забезпечення насамперед визначається розвиненістю відповідних ефективних механізмів і розробленістю дієвих засобів і процедур, які дають змогу гарантувати безпеку кожного в державі.

Мета наукового семінару – обговорення актуальних питань удосконалення окремих конституційно-правових норм, зокрема щодо: дотримання та ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина; особливостей реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану; конституційних обов'язків людини та громадянина в умовах війни; гарантій забезпечення прав дитини в умовах воєнного або надзвичайного стану.

На основі дискусій учасники наукового семінару рекомендують:

- оптимізувати стан реального виконання положень Конституції України, сприяти підвищенню ефективності дії конституційно-правових норм шляхом формування у здобувачів вищої освіти громадянської свідомості, відповідальності за розвиток України як демократичної правової держави, а також розуміння ціннісного змісту конституціоналізму;

- сприяти застосуванню багатосторонніх угод за участі України з метою притягнення росії до відповідальності за порушення таких багатосторонніх угод, із застосуванням механізмів вирішення спорів і механізмів контролю за дотриманням цих угод;

- під час розроблення законодавчих актів важливо зважати на те, що баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами людини в умовах воєнного стану повинен бути максимально збережений, адже обмеження здійснення певних прав і свобод людини (право пересування тощо) спрямоване зокрема на захист права на життя;

- враховувати те, що на державу покладається необхідність установлення раціонального зв'язку між встановленими обмеженнями прав і свобод людини та зусиллями держави щодо ведення війни і збройному протистоянню України російським окупантам;

- взяти до уваги те, що в умовах воєнного стану суттєво змінюються окремі положення законодавства, пов'язані з наданням юридичної допомоги юридичним особам і органам публічної влади. Зокрема, конституційне право на надання кваліфікованої юридичної допомоги реалізується не лише щодо громадян як фізичних осіб. Важливе значення має забезпечення юридичною допомогою юридичних осіб, включаючи органи державної влади та місцевого самоврядування;

- оптимізувати стан реального виконання положень Конституції України, насамперед тих, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, правоохоронної сфери, правосуддя, а також виявити критерії ефективності дії відповідних конституційно-правових норм, національних та міжнародних інституцій в умовах дії в Україні воєнного стану.

З метою ефективного забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану вважаємо за доцільне:

- активно досліджувати важливі проблеми забезпечення реалізації конституційних прав людини та громадянина в Україні та їх захисту від порушень в умовах дії воєнного стану, в результаті яких можна отримати важливі наукові результати і збагатити вітчизняну науку новими знаннями й ідеями в зазначеній сфері;

- залучати провідних учених-юристів до обговорення оптимальних моделей вирішення проблем порушення прав людини в Україні в умовах війни;

- брати участь у процесах організації та проведення науково-практичних заходів, що здійснюються з метою розвитку та вдосконалення чинних норм конституційного законодавства щодо гарантій забезпечення прав і свобод людини та громадянина в умовах дій в Україні воєнного стану;

- стимулювати науково-педагогічних працівників за активну наукову діяльність та новітні дослідження у сфері розроблення ефективних конституційно-правових механізмів забезпечення прав і свобод людини та громадянина в умовах дій в Україні воєнного стану;

- розвивати безперервну і якісну роботу наукових гуртків здобувачів вищої освіти Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямом роботи наукового семінару.

ОРГКОМІТЕТ

РЕЗОЛЮЦІЯ
VIII Всеукраїнської науково-практичної
конференції з міжнародною участю
«ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ
ТА ПОСТВОЄННОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ»

25 жовтня 2024 року

м. Львів

Повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року назавжди змінило історію України і життя кожного українця. Мільйони людей, рятуючи своє життя, були вимушені переміщуватися в межах країни, Європи та всього світу, сотні тисяч українців пішли боронити свою державу від російських загарбників, величезна кількість людей опинилися в окупації і зазнали тортур, полону, наруги, голоду та інших жахливих поневірянь. В умовах війни постали нові проблеми та виклики, перед якими опинилися психологи, фахівці сектору сил безпеки й оборони, учасники освітнього процесу і кожен українець.

Із часу неспровокованої агресії росії проти України невинно зростає запит суспільства на підготовку висококваліфікованих спеціалістів у галузі психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам; сім'ям, які були вимушено розлучені; учасникам бойових дій і членам їх сімей; жертвам воєнних злочинів російської федерації та іншим особам, які постраждали від війни. Відтак зростає і необхідність наукового дослідження особистості фахівця-психолога, котрий матиме потенцію задовольняти ці запити. Актуальності набувають не лише питання оволодіння відповідними знаннями, вміннями і навиками роботи з постраждалими, а й визначення умов, засобів, методів оптимізації професійного зростання психологів, попередження їх емоційного вигорання і професійної деформації, надання психологічної підтримки тощо.

Під час обговорення доповідей і повідомлень учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації» щодо: використання психологічних

технологій у психокорекційній роботі; інноваційних форм реабілітації в умовах воєнного та поствоєнного часу; багатоаспектності до супервізування в психологічній практиці; сучасних викликів в організації системи психологічного забезпечення та психологічного підтримання працівників Національної поліції України в умовах воєнного часу; особливостей збереження психічного здоров'я психолога в умовах воєнного стану; дослідження психологічних ресурсів особистості та їх актуалізації в умовах війни; актуальних проблем з безпечного освітнього середовища.

Для забезпечення ефективної діяльності у сфері гармонізації психології особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції рекомендують психологам і фахівцям з інших галузей знань координувати дії за такими пріоритетними напрямками:

1. Задля організації ефективної діяльності щодо визначення психологічного стану та надання психологічної допомоги працівникам МВС, а також для координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади у цій сфері учасники конференції висловили побажання порушити клопотання перед МВС України про внесення змін та доповнень до наказів МВС України: від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських»; від 31.08.2017 № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій»; від 08.12.2016 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України», в яких окремим розділом прописати протоколи визначення психологічного стану та надання психологічної допомоги особовому складу підрозділів сектору безпеки і оборони.

2. Органам місцевого самоврядування, громадським інститутам – провести інформаційно-освітню кампанію щодо розширення системи психологічної просвіти серед населення стосовно програм збереження психічного здоров'я

особистості під час війни шляхом соціальної підтримки, котра об'єднує програми соціального забезпечення населення, програми психіатричної допомоги, соціальних програм на ринку праці, програм сімейного психологічного супроводу, зокрема підтримки молодих сімей, неповних сімей, сімей, що втратили близьких, поранених військових і тих, хто повернувся з полону, дітей-сиріт, тимчасово переселених осіб, що сприятиме зміцненню соціального капіталу (соціальне забезпечення та підтримка розвитку соціальних об'єднань, профспілок, спортивних клубів, громадських об'єднань тощо); позиціонуванню превентивних заходів серед різних верств населення щодо профілактики та підвищення рівня їх психічного здоров'я з урахуванням сучасних реалій воєнного стану.

3. Закладам вищої освіти, які здійснюють підготовку психологів:

- у межах викладання навчальної дисципліни «Застосування інноваційних технологій у психології» вдосконалити та запровадити навчальні кейси, сутність котрих сприятиме психокорекційній роботі з внутрішньо переміщеними особами у вирішенні низки психологічних проблем за допомогою різноманітних психотерапевтичних підходів із урахуванням конгруентності полімодальності впливу та ситуації, в якій вони здійснюються, а саме: психоедукації; психоосвіти, арттерапії та релаксаційних методик; логотерапії та екзистенційного аналізу, наративної психотерапії, групової психотерапії, психодрами;

- у межах викладання навчальної дисципліни «Практикум з психокорекції» розробити та запровадити навчальні кейси інноваційних форм реабілітації в умовах воєнного та поствоєнного часу, а саме: 1) віртуальна реальність (VR): терапія за допомогою VR дає змогу клієнтам безпечно відтворювати травматичні ситуації під контролем фахівця, що допомагає знизити рівень тривожності та поліпшити емоційний стан; 2) нейромережі та штучний інтелект (ШІ): аналіз даних нейромереж допомагає розробляти індивідуальні плани роботи з клієнтом; 3) онлайн-терапії: з використанням різних платформ забезпечує доступ до кваліфікованої допомоги незалежно від місця перебування клієнта, що є важливим у контексті війни та переселення; 4) біофідбек – навчає контролювати фізіологічні показники, що допомагає знизити рівень стресу;

– у межах викладання навчальної дисципліни «Сучасні методи психокорекції та психотерапії»: розробити практичні завдання, що сприятимуть формуванню знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти щодо використання психодіагностичного інструментарію у роботі практичного психолога з ветеранами; сутності консультативної роботи психолога з реінтеграції ветеранів війни; застосування технік кризового консультування з використанням потенціалу позитивної психотерапії; психоедукаційної роботи з колишніми військовослужбовцями, які страждають на залежність від алкогольних і наркотичних речовин;

– у межах викладання навчальної дисципліни «Психологія волонтерства» розробити й запровадити навчальні матеріали з історії волонтерства, психологічних чинників волонтерської мотивації, соціально-психологічних основ розвитку нових форм волонтерства, які відповідають на сучасні виклики, дедалі більше інтегруючись у глобальні процеси прийняття рішень та розвиток місцевих громад;

– у межах викладання навчальної дисципліни «Військова психологія» додати до розробленої тематики занять такі питання, як: ефективні шляхи реінтеграції фахівців сектору сил безпеки та оборони; позитивні практики зарубіжних країн щодо формування морально-психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах діяльності; технології та методи надання першої допомоги військовослужбовцям; ефективний психологічний супровід військовослужбовців, які виконують завдання в екстремальних умовах; інноваційні форми проведення психокорекційної роботи з військовослужбовцями з метою їхнього посттравматичного зростання; гендерні стереотипи щодо жінок-військовослужбовців;

– у межах викладання навчальної дисципліни «Основи родинного виховання» до тематики занять включити розгляд питань: особливостей дитячо-батьківських стосунків у родинах внутрішньо переміщених осіб; вдосконалення форм і методів психолого-педагогічного супроводу дітей із родин, що втратили близьких, поранених військових і тих, хто повернувся з полону, дітей-сиріт, тимчасово переселених осіб, родин осіб, зниклих безвісти;

– у межах вивчення дисципліни «Психологічна експертиза в різних галузях психології» збільшити кількість практичних занять, які передбачатимуть вивчення особливостей проведення поліграфологічних досліджень для відбору особового складу підрозділів сектору безпеки і оборони та специфіки застосування поліграфа під час проведення судово-психологічних експертиз.

4. У науково-дослідній роботі (зокрема під час підготовки наукових статей науково-педагогічними працівниками, а також під час обрання тем дисертацій аспірантами) окрему увагу приділити інноваційним формам проведення психокорекційної роботи з особовим складом підрозділів сектору безпеки і оборони, членами їхніх сімей і постраждалими від агресії росії проти України.

Учасники конференції

РЕКОМЕНДАЦІЇ науково-практичного семінару «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ»

01 листопада 2024 року

м. Львів

Вітчизняна юридична наука та правова система загалом, з часу відновлення Україною незалежності, перебуває в стані постійних модернізаційних трансформацій. Це повною мірою стосується і цивільного законодавства, адже очевидно, що інтенсивний розвиток та осучаснення наявних, виникнення нових цивільно-правових відносин потребують детального наукового осмислення та належної правової регламентації.

Необхідність оновлення законодавства, яке регламентує приватні відносини, та гармонізації його з правом Європейського Союзу усвідомлюється і визнається на державному рівні. Але, очевидно, що це не такий простий і швидкий процес. Тим паче, на заваді цьому процесу є випробування, які випали нашому народу. Широкомасштабне збройне вторгнення

російської федерації на територію України є серйозним випробуванням не тільки військової та людської міцності нашої держави, а й усієї правової системи. У цій ситуації очевидно мають бути вироблені найбільш прийнятні механізми регулювання відносин, зокрема і приватно-правових, наявними законодавчими конструкціями з урахуванням та запозиченням прогресивного досвіду Європейського Союзу.

З огляду на наведене, а також зважаючи на ідеї та пропозиції, висловлені у доповідях і загальній дискусії під час науково-практичного заходу, його учасники відзначають наступне:

- стала динамічність розвитку цивільно-правових відносин в Україні, яка зумовлена широкою глобалізацією та пришвидшенням процесів розвитку суспільства у світі, зумовлює необхідність подальшого комплексного дослідження речових прав, зокрема права на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцію). В сучасних реаліях суперфіцій як найпростіший спосіб набуття права володіти, користуватися чужим майном (без переходу права власності на нього) набуває дедалі більшої привабливості для практичного застосування, оскільки не потребує великих матеріальних затрат з боку потенційних землекористувачів (збудовників), зберігаючи водночас взаємовигідність умов для сторін таких цивільно-правових відносин та їхню відносну паритетність. Нещодавня популяризація використання суперфіцію зумовлює наявність певних законодавчих прогалин, усунення яких потребує подальшого методичного дослідження такого правового інституту з напрацюванням необхідних практичних рішень і пропозицій;

- у нинішніх умовах важливого значення набувають питання ефективного правового регулювання відносин у сфері страхування. Прийняття Верховною Радою України 21 травня 2024 року Закону України *«Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»* зумовлено необхідністю оновлення правових норм в означеній сфері відносин відповідно до потреб правозастосовної практики та увідповіднення їх із європейськими стандартами. Введення в дію цього закону слугуватиме підвищенню рівня захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах, підвищенню якості обслуговування клієнтів

і сприятиме впровадженню електронних технологій та слугуватиме підвищенню довіри до такого страхування та розвитку відповідного ринку страхування;

– в умовах воєнного стану, який діє в Україні через збройну агресію російської федерації, особливої актуальності набуває договір пожертви. Війна суттєво посилює потребу в фінансовій, матеріальній та гуманітарній допомозі для забезпечення обороноздатності держави, підтримки постраждалих від бойових дій, а також для відбудови інфраструктури, житлових будинків та інших важливих об'єктів. Зростання популярності цього договору свідчить про активізацію суспільства в питаннях благодійності та соціальної відповідальності, що є позитивним знаком для розвитку культури підтримки у нашій країні. Це створює нові можливості для співпраці між державою, громадськими організаціями та бізнесом, формуючи ефективну систему взаємодії у сфері благодійності, що дасть змогу подолати наслідки війни та сприятиме відновленню України в майбутньому;

– основні права, свободи й інтереси громадянина має захищати не лише держава, а й інститути громадянського суспільства, які беруть активну участь в реалізації й захисті прав і свобод людини та громадянина. Адвокатура в захисному механізмі є суб'єктом, що спрямовує свою діяльність на користь суспільству та на захист проголошених прав, свобод та обов'язків людини. Адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правничої допомоги, змістом якого становлять його умови. Закріплення умови про «гонорар успіху» в договорі про надання правничої допомоги не суперечить чинному законодавству України (хоча є специфічним винятковим прикладом визначення вартості послуг), не порушує умов дійсності його як правочину і є складовою умови про ціну такого договору. Водночас при визначенні питань щодо відшкодування судових витрат суди у будь-якому разі застосовують засаду співмірності, а не безапеляційно зафіксовану домовленість у договорі про надання правничої допомоги. Закріплення сторонами умови про «гонорар успіху» відповідає принципів свободи договору та є стимулюючим для забезпечення належного і своєчасного виконання адвокатами своїх зобов'язань;

– з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України стрімких змін почало зазнавати вітчизняне законодавство у всіх сферах, включаючи й площину правового регулювання виконавчого провадження. Адже захист майнових та особистих немайнових прав завершується виконанням судового рішення чи рішень інших органів. Виконання таких є кінцевим етапом юрисдикційної діяльності, без реалізації якого втрачається сенс попередньої діяльності суду та інших органів (посадових осіб), уповноважених на здійснення захисту прав, свобод і законних інтересів. Ефективна система примусового виконання рішень є одним з елементів сучасної правової держави. Без належного примусового виконання рішень побудова правової європейської держави є неможливою.

Організаційний комітет

РЕЗОЛЮЦІЯ

Міжнародної науково-практичної конференції «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ»

08 листопада 2024 року

м. Львів

Розроблення теоретичних і прикладних питань запобігання та протидії злочинності в умовах суспільних і політичних перетворень належить до найактуальніших правових проблем сучасної України. В умовах воєнного стану система кримінальної юстиції України зазнає значних навантажень і викликів. Повномасштабна війна внесла корективи в усі сфери життя, зокрема й у правоохоронну діяльність. Закони та процедури, розроблені в мирний час, не завжди ефективні під час дії правового режиму воєнного стану. Водночас, попри воєнний стан, необхідно забезпечити дотримання прав людини та законності у всіх процесуальних діях.

В умовах війни особливої актуальності набувають питання фіксації, розслідування та притягнення до відповідальності

осіб, які вчинили військові злочини, злочини проти національної безпеки та колабораціонізм.

Реформа кримінальної юстиції в умовах воєнного стану має бути спрямована на: оптимізацію процесуальних дій (їх спрощення та пришвидшення); посилення самостійності слідчого у прийнятті процесуальних рішень; забезпечення доступу до правосуддя всім незалежно від місця перебування; створення умов для ефективної боротьби з корупцією в правоохоронних органах.

В умовах воєнного стану значну увагу у подоланні злочинності необхідно приділити протидії тіньовій економіці та її негативним наслідкам. З урахуванням тези про те, що тіньова економіка існує у будь-якій державі, головне, а її обсяги мають гранично припустиму норму, в Україні частка тіньової економіки є вкрай значною. Це призводить до істотних ускладнень із наповненням дохідної частини бюджетів усіх рівнів та негативно впливає на всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Тіньовий сектор економіки в Україні існує як структура, метою якої є використання у корисливих цілях недоліків правового регулювання суспільних відносин у сфері економіки, державного управління економікою тощо і передбачає свідому протидію якісному розвитку економічної сфери країни. Тому заходи протистояння тіньовій економіці повинні мати комплексний і цілісний характер.

Подолання наслідків екологічної злочинності, спричиненої впливом війни РФ проти України, необхідність ідентифікації та фіксації шкоди, завданої довіллю збройною російською агресією, актуалізує потребу в підвищенні кваліфікації слідчих і прокурорів. Створення спеціальних екологічних підрозділів у слідчих органах Національної поліції сприятиме запобіганню екологічній злочинності та забезпечить потенційну можливість для вирішення питання притягнення країни-агресорки до відповідальності, подання позовів до судових інстанцій, зокрема міжнародних, компенсації завданої екологічної шкоди, а також слугуватиме основою для прогнозування загальнодержавних або секторальних витрат на відновлення, планування державної політики у відповідній сфері та визначення поточних потреб у відновленні.

Учасники конференції вважають, що новітня політика України щодо протидії злочинності має бути спрямована на реалізацію завдань правоохоронної системи загалом та передбачати:

- активізацію кримінологічних досліджень злочинності, пов'язаної із порушенням установленого порядку несення військової служби, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних із забезпеченням призову та мобілізації з подальшим розробленням заходів щодо усунення або нейтралізації їхніх детермінант; розроблення правових механізмів залишення на військовій службі осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, насамперед пов'язані із проходженням військової служби, незаконним поводженням зі зброєю та боєприпасами;

- внесення необхідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України з метою усунення прогалин і суперечностей у регламентації відповідальності за домашнє насильство; запровадження правозастосовної практики визнання домашнього насильства систематичним і притягнення винних до кримінальної відповідальності в разі вчинення протягом відносно короткого проміжку часу трьох або більше таких діянь, незалежно від того, чи притягувалася особа за перші два до адміністративної відповідальності;

- доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення положеннями щодо: 1) можливості зупинення провадження у справах про адміністративні правопорушення; 2) адміністративної процедури; 3) забезпечення доступу учасників провадження у справі про адміністративний проступок до матеріалів справи на всіх стадіях провадження; 4) урегулювання процедури повернення матеріалів на до оформлення адміністративному органу, який при їх оформленні допустив недоліки; 5) обов'язку уповноваженого органу перед складанням протоколу повідомляти права особі, яка притягується до відповідальності;

- проведення подальших розробок, спрямованих на пошук ефективної моделі притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, альтернативної призначенню покарання у виді позбавлення волі;

– розроблення змін до законодавства, спрямованих на визнання криптовалют предметом кримінальних правопорушень проти власності;

– посилення координації між підрозділами сектору безпеки й оборони для оперативного реагування на злочини в умовах воєнного стану (встановити єдину систему комунікації між військовими, правоохоронними та розвідувальними структурами, що передбачає обмін інформацією в режимі реального часу й узгодження спільних дій для ефективного реагування на внутрішні та зовнішні загрози);

– удосконалення методології проведення Національної оцінки ризиків і виявлення загроз через спільну аналітичну платформу (запровадити платформу для обміну аналітичними даними і результатами проведення оцінки ризиків між відповідними відомствами, що дасть змогу проводити якісніший аналіз ризиків та сприятиме ідентифікації загроз у режимі реального часу);

– підвищення ефективності кадрового забезпечення через спільні освітні програми (розробити спільні програми підготовки співробітників сектору безпеки й оборони, спрямовані на вдосконалення знань і навичок щодо специфічних загроз та викликів, які виникають під час воєнного стану, зокрема через інтегровані освітні програми);

– створення дієвого механізму наповнення арсеналу ЗВОО МВС навчальними взірцями озброєння сучасних моделей зброї, які використовуються у підрозділах Національної поліції.

Учасники конференції

РЕКОМЕНДАЦІЇ
науково-практичного семінару
«ФІНАНСОВА РОЗВІДКА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ»

15 листопада 2024 року

м. Львів

Ознайомившись із матеріалами науково-практичного семінару, заслухавши і обговоривши доповіді й виступи, учасники семінару в ході конструктивної дискусії дійшли думки, що повномасштабне військове вторгнення росії проти суверенної, мирної та демократичної України поставило нові завдання перед підрозділом фінансової розвідки. Для зниження ризиків, пов'язаних із відмиванням коштів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового знищення, а також іншими злочинними діями, фінансова система повинна зосередити зусилля на посиленні виявлення та блокування підозрілих операцій і діяльності осіб, причетних до цих правопорушень.

Державна служба фінансового моніторингу України як підрозділ фінансової розвідки України в умовах воєнного часу максимально зосередила свої зусилля на вжитті заходів для притягнення країни-агресора до міжнародної відповідальності за злочини проти мирного населення, включно з відмиванням «брудних» коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення.

Для вдосконалення фінансових розслідувань в умовах воєнного стану та в процесі післявоєнного відновлення, з огляду на пропозиції та ідеї, озвучені в доповідях, виступах, повідомленнях і підсумковій дискусії учасники науково-практичного семінару рекомендують *Національному підрозділу фінансової розвідки для покращення якості системи фінансових розслідувань:*

- застосовувати заходи для гармонізації українського законодавства та інституційної практики зі стандартами FATF;
- налагодити співпрацю з органами виконавчої влади, Національним банком України й іншими державними структурами, що беруть участь у системі протидії відмиванню коштів,

незаконному фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення;

- налагодити оперативну підготовку та передачу до правоохоронних органів, а також до розвідувальних органів для здійснення оперативно-розшукових заходів відповідних узагальнених (і додаткових узагальнених) матеріалів;

- налагодити взаємодію з міжнародними організаціями та країнами-донорами, здійснювати заходи для залучення технічної та експертної підтримки;

- впроваджувати та реалізовувати норми нових міжнародних стандартів у галузі протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового знищення;

- забезпечити ефективне функціонування, стабільну роботу та розвиток єдиної інформаційної системи в сфері запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (ІСФМ);

- гарантувати захист даних, кібербезпеки та кіберзахисту ІСФМ;

- сприяти прогресу цифрової трансформації інформаційної обробки даних в ІСФМ і створити резервний центр для обробки даних;

- залучати громадськість до боротьби з корупцією, створити дієву систему захисту для викривачів і посилити відповідальність за корупційні злочини.

Національному підрозділу фінансової розвідки для забезпечення фінансової безпеки держави:

- виявляти джерела фінансування військової агресії, яку вчиняють росія та білорусь проти України, зокрема осіб, які організовують, підтримують і провокують ці агресивні дії;

- використовувати комплаєнс-контроль у підприємницькому середовищі, щоб забезпечити краще дотримання законодавчих вимог у фінансових операціях, а також підвищити прозорість і відповідальність у фінансовому управлінні компанії;

- встановлювати незаконні джерела доходів і спроб їх відмивання в умовах воєнного стану, викривати схеми нецільового використання державних коштів, виділених на відновлення пошкодженої інфраструктури, а також гуманітарної чи благодійної допомоги і пожегтв.

Закладам вищої освіти МВС, що готують фахівців у цій сфері, пропонується:

- розширювати навчальні курси та дослідження в галузі фінансових розслідувань в умовах війни та післявоєнного відновлення;

- встановлювати партнерські зв'язки з громадськими організаціями, стейкхолдерами й іншими зацікавленими сторонами для спільного пропагування недопущення та запобігання легалізаційних процесів в українському суспільстві;

- інтегрувати цифрові інструменти в освітній діяльності з підготовки фахівців у сфері фінансового моніторингу.

У науково-дослідній діяльності, насамперед при підготовці наукових статей науково-педагогічними працівниками та виборі тем дисертацій аспірантами, учасники науково-практичного семінару рекомендують зосередитися на ролі фінансової розвідки у забезпеченні фінансової безпеки держави та міжнародному досвіді у сфері фінансових розслідувань. Пропонується вивчення антилегалізаційної діяльності фінансових посередників, виявлення незаконних джерел доходів та спроб їх легалізації в умовах воєнного стану та виявлення схем нецільового використання державних коштів, призначених для відновлення пошкодженої інфраструктури.

Учасники семінару

РЕКОМЕНДАЦІЇ
науково-практичного семінару
«ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ»

29 листопада 2024 року

м. Львів

Науково-практичний семінар «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» присвячений актуальним питанням протидії злочинності в умовах сьогодення, зокрема в контексті воєнного стану, що є викликом для правоохоронної системи і українського суспільства.

Учасники науково-практичного семінару зосередилися на особливостях проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, під час якого виникає низка специфічних труднощів, що потребують адаптації методик і забезпечення ефективного виконання завдань кримінального провадження.

У сучасних умовах криміналістика стикається з новими викликами, пов'язаними із застосуванням сучасних технологій і забезпеченням ефективного збору доказової бази. Особлива увага приділяється адаптації криміналістичних методів до викликів війни, необхідності швидкого реагування та використання сучасних технічних засобів у розслідуванні кримінальних правопорушень. Учасники науково-практичного семінару розглянули новітні підходи до розслідування кримінальних правопорушень, враховуючи особливості злочинної діяльності, що відбувається в умовах військової агресії.

Акцентовано на важливості взаємодії правоохоронних органів і всередині держави, і у міжнародному вимірі. Взаємодія з іноземними партнерами та міжнародними організаціями є ключовим фактором у забезпеченні ефективної протидії злочинності та обміну досвідом, що сприяє впровадженню кращих практик і підвищенню рівня професіоналізму правоохоронних структур. Учасники семінару наголосили на необхідності посилення координації між правоохоронними органами, зокрема у питанні розслідування міжнародних злочинів та виявлення злочинних мереж, що діють на території України і за її межами.

Загалом науково-практичний семінар є майданчиком для обговорення теоретичних і практичних аспектів протидії злочинності, спрямованих на адаптацію та вдосконалення правоохоронної діяльності в умовах сьогодення.

Учасники семінару висловили свої погляди, обмінялися досвідом і сформуvalи низку пропозицій щодо вдосконалення правоохоронної діяльності у сучасних реаліях.

Зокрема під час обговорення було зазначено таке:

1. Особливості досудового розслідування в сучасних умовах. Учасники науково-практичного семінару наголосили на необхідності адаптації правових механізмів до сучасних викликів, які виникають під час проведення слідчих і негласних слідчих

дій в умовах воєнного стану. З-поміж ключових питань відзначено потребу у швидкому реагуванні на правопорушення, використанні сучасних технологій для збору доказів, а також забезпеченні дотримання прав людини навіть в умовах надзвичайних обставин. Важливою є необхідність оптимізації законодавчих норм, що регулюють проведення таких дій, з метою підвищення ефективності розслідувань і забезпечення захисту національних інтересів. Доведено недоцільність передбаченого у КПК України затримання особи, що вчинила кримінальний проступок, строком на 3 години, а відтак пропонується ч. 2 ст. 298-2 КПК України виключити.

2. Особливості криміналістики у сучасних умовах. В умовах воєнного стану криміналістика стикається з новими викликами, зокрема з необхідністю швидкого адаптування методів розслідування до умов військових дій. Учасники семінару наголосили на важливості впровадження новітніх технологій для збору й аналізу доказів, використання безпілотних літальних апаратів, новітніх методів цифрової криміналістики та залучення експертів у специфічних галузях знань. Здійснено проведення криміналістичних досліджень із подальшим напрацюванням методичних рекомендацій щодо застосування БпЛА працівниками правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, що сприятиме оперативному, раціональному і безпечному проведенню розслідувань за допомогою фото-, відеофіксації та подальшому прикріпленню матеріалів до доказової бази у кримінальних провадженнях.

3. Взаємодія правоохоронних органів. Учасники підкреслили важливість ефективної взаємодії між правоохоронними органами і на національному, і на міжнародному рівнях. Особливої ваги набуває обмін інформацією між різними відомствами в середині країни для оперативного реагування на злочини, пов'язані з військовою агресією. Міжнародне співробітництво, зокрема у межах взаємодії з Інтерполом, Європолом та іншими міжнародними організаціями, є ключовим чинником у боротьбі зі злочинністю, що має транскордонний характер. Учасники семінару закликали до посилення координації та взаємодії з іноземними партнерами для обміну досвідом та впровадження найкращих практик. Запропоновано доповнення

КПК України спеціальними нормами стосовно діяльності спільних слідчих груп з деталізованими положеннями щодо їх організації та функціонування відповідно до вимог Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних провадженнях, а у перспективі – Конвенції про міжнародне співробітництво при розслідуванні та переслідуванні злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів.

Учасники науково-практичного семінару вважають, що сучасна державна політика України у сфері протидії злочинності має бути спрямована на забезпечення реалізації завдань правоохоронної діяльності та рекомендують:

- розробити рекомендації щодо вдосконалення норм Кримінального процесуального кодексу України для усунення суперечностей і прогалин;

- акцентувати на забезпеченні балансу між правами учасників кримінального провадження та ефективністю досудового розслідування;

- сприяти підвищенню кваліфікації працівників органів досудового розслідування в частині застосування процесуальних норм;

- впроваджувати новітні технічні засоби і методики для збору, фіксації та аналізу доказів;

- заохочувати міждисциплінарні дослідження у сфері криміналістики та кримінального процесуального права;

- розвивати співпрацю з міжнародними організаціями для обміну досвідом та кращими практиками у сфері досудового розслідування.

Акцентовано, що лише спільними зусиллями, в умовах ефективної взаємодії між державними органами та міжнародними партнерами, можна досягти успішної протидії злочинності та забезпечення правопорядку в умовах сучасних викликів.

Учасники науково-практичного семінару

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ з проблем діяльності підрозділів Національної поліції

Редагування *Галина Ялечко*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 03.09.2025.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 8,14.
Тираж 35 прим. Зам № 62-25.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.